

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ VE ERMENİ SORUNU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Pınar ERAY**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hasan ÜNAL**

Ankara - 2011

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ VE ERMENİ SORUNU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Pınar ERAY**

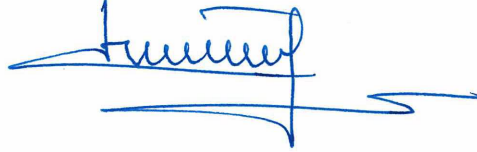
**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hasan ÜNAL**

Ankara - 2011

ONAY

Pınar ERAY tarafından hazırlanan “Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Ermeni Sorunu” başlıklı çalışma 20 /12 / 2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

PROF. DR. HASAN ÜNAL(Başkan)

DOÇ. DR. MEHMET AKİF OKUR (Üye)

DOÇ. DR. HASAN ALİ KARASAR (Üye)

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans Tez Çalışmamın konusu, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde önüne çıkan Ermeni Sorunu ve bu sorunun adaylık süreci üzerindeki etkileri oluşturmaktadır. 1959 yılında Avrupa Birliği üyeliğine başvuran Türkiye, 1999 yılındaki adaylık statüsüne dek, Birlik ile olan ilişkilerini çeşitli yönlerde sürdürmüştür. Özellikle 1990lı yılların başından itibaren Avrupa Birliği'nin ajandasına giren Ermeni Sorunu, Türkiye'nin adaylık sürecini etkilemeye başlamıştır.

Tezin amacı; Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde, Ermeni Sorunu konusunun bu sürece nasıl katıldığı ve bu Sorunun Türkiye'nin AB ülkeleri ile olan ilişkilerinin nasıl etkilediğini incelemektir.

Bu sebeple, bu tezin içeriğinde, öncelikli olarak Türkiye'nin AB süreci anlatılmış, daha sonraki bölümlerde ise Ermeni Sorunu'nun Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini hangi yönlerde etkilediği, sorunun AB üyesi ülkelerde nasıl ele alındığı ve söz konusu Sorunun; Birliğin kabul ettiği İlerleme Raporlarında Türkiye'nin adaylık sürecine nasıl etki ettiği ele alınmıştır.

Çalışmanın her aşamasında bana yol gösteren, hayat görüşümün oluşmasında değerli katkıları olan sayın hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Hasan Ünal'a, manevi desteği ile her zaman yanımda olan sevgili Doç. Dr. Eugenia Ünal'a ve Yrd. Doç. Dr. Bestami Bilgiç'e, ayrıca bu yolda benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, görüşlerini paylaşan ve dostluklarını asla unutamayacağım Sayın Prof. Dr. Kemal Çiçek ve Türk Tarih Kurumu Başkanı değerli Prof. Dr. Ali Birinci'nin yanı sıra, Türk Tarih Kurumu'ndaki tüm çalışma arkadaşlarıma, doktora çalışmalarını sürdüren ve bana gösterdiği manevi yardımlarından dolayı, sevgili arkadaşım Aylin Gürzel'e ve geleceğin profesörü olarak tanımladığım Erman Şahin'e teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	iv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

1.1. AVRUPA BİRLİĞİNİN KURULUŞU	4
1.1.1. Genişleme Süreçleri	7
1.1.2. Ekonomik Birlikten Siyasi Dönüşüme	10
1.2. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ.....	12
1.2.1. 1963-1999.....	12
1.2.2. 1999 Helsinki Zirvesi.....	17
1.2.3. 1999 Helsinki Zirvesi-2004 Brüksel Zirvesi	19
1.2.4. 2004 Brüksel Zirvesi	22
1.2.5. 3 Ekim 2005: Üyelik Müzakerelerine Başlanması	24
1.2.6. 2008-2011	26

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE ERMENİ SORUNU: AVRUPA PARLAMENTOSU KARARLARINDA ERMENİ SORUNU

2.1. ERMENİ SORUNUN ORTAYA ÇIKIŞI	29
2.2. 1987 RESMİ KARARI.....	32
2.3. İLERLEME RAPORLARI VE ERMENİ SORUNU.....	34
2.4. 2004 YILI İLERLEME RAPORU VE TÜRKİYE'YE ADAYLIK STATÜSÜNÜN VERİLMESİ:	42
2.5. 3 EKİM 2005: MÜZAKERELERİN TÜRKİYE İÇİN BAŞLAMASI TARİHİ	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ KOMİSYONU BELGELERİNDE ERMENİ SORUNU

3.1. İLERLEME RAPORLARI.....	57
3.2. ZİRVE KARARLARI	66
3.2.1. 1997 Lüksemburg Zirvesi.....	66
3.2.2. 1999 Helsinki Zirvesi.....	68
3.2.3. 2002 Kopenhag Zirvesi.....	69
3.2.4. 2004 Brüksel Zirvesi	70
3.3. KATILIM ORTAKLIĞI BELGELERİ.....	71

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AB ÜYESİ ÜLKELERDE ERMENİ SORUNU

4.1. FRANSA.....	76
4.2. ALMANYA	83
4.3. YUNANİSTAN.....	85
4.4. BELÇİKA.....	88
4.5. HOLLANDA.....	90
4.6. İTALYA.....	91
4.7. POLONYA.....	93
4.8. İSVEÇ	94
4.9. GÜNEY KIBRIS RUM KESİMİ.....	96
4.10. SLOVAKYA.....	97
4.11. LİTVANYA.....	98
4.12. İSVİÇRE.....	99
SONUÇ	103
KAYNAKÇA.....	107
ÖZET	118
ABSTRACT	119

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AP	: Avrupa Parlamentosu
AT	: Avrupa Topluluğu
ATA	: Avrupa Topluluğu Antlaşması
BM	: Birleşmiş Milletler
bs.	: basım
bkz.	: bakınız
C	: cilt
CCAF	: le Conseil de Coordination des organisations Arméniennes de France
CDCA	: Comité de Défense de la Cause Arménienne
çev.	: çeviren
et. al.	: ve diğerleri
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
No	: numara
s.	: sayfa/lar
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
t.y.	: tarih yok
vb.	: ve benzeri
v.d.	: ve devamı
yay. haz.	: yayına hazırlayan/lar

GİRİŞ

Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler 1963 yılında nihai hedefin tam üyelik olarak belirlenmesi ile başlamıştır ve halen devam etmektedir. Bu süreç içerisinde hem olumlu hem de olumsuz bir takım gelişmeler yaşanmıştır. Tezin ana konusunu oluşturacak olan Ermeni Sorunu ve bu sorunun ele alınış biçimi de Türkiye'nin AB ile yürüttüğü üyelik sürecinde yer almaktadır. 1987 yılında Ermeni Sorunu'nu AB ajandasına sokan kararın Avrupa Parlamentosu tarafından alınması sonucu, Türkiye'nin üyelik süreci daha da olumsuz etkilenmeye başlamıştır. Birliğe üye olan birçok ülke 1915 yılında yaşanan olayları Türkiye'nin Ermenilere uyguladığı bir soykırım olarak algılamakta ve Türkiye'nin bunu tanımadan üye olmasına karşı çıkmaktadırlar.

Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin başlamasının üzerinden 40 seneden fazla bir zaman geçmiştir ve bu süre zarfında Ermeni Sorunu Türkiye'nin Birliğe üyelik müzakerelerinde geniş bir rol oynamaya devam etmektedir. 1959 yılında başlayan başvuru sürecinde 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi'nde Türkiye aday üye olarak tanımlanmış ve böylece müzakere süreci başlamıştır. Türkiye için 1998 senesinden beri hazırlanan İlerleme Raporlarının hepsinde Ermeni Sorunu'na atıf yapılmıştır. Bu durum Türkiye'nin dış politikasını da negatif bir yönde etkilemektedir ve 1963 Ankara Anlaşmasının nihai hedefi olan tam üyeliğe giden yolu tıkamaktadır.

Tezin ilk bölümünde Türkiye'nin Avrupa Birliği sürecine dahil olma aşamaları ele alınacaktır. 1959 yılında başlayan başvuru, 1963 yılında Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında imzalanan anlaşma ile resmiyete dökülmüştür. Buna göre Türkiye, Birliğe üyelik sürecinde Ankara Antlaşması'nı temel olarak kabul edecek ve en son aşamada Birliğe üye olacaktır. Türkiye halen Birliğe üye olmadığı için Ankara Anlaşması bugün de geçerliliğini korumaktadır. Bu sırada 1993 yılında Birliğin kabul ettiği Kopenhag Kriterlerinin Avrupa Birliği'ne üye olacak diğer aday ülkelere de

uygulanması kararı kabul edilmiştir. Bu çerçevede, Türkiye'ye hem Kopenhag Kriterlerini hem de Ermeni Soykırımını kabul etme şartı dayatılmıştır. Bu uygulamanın diğer aday ülkelere uygulanandan farklı olması ise konunun Ermeni Sorunu ile ilgili kısmıdır.

Tezin ikinci bölümünde, öncelikli olarak Ermeni Sorununun ne olduğu ve bunun Avrupa Parlamentosu kararlarında nasıl yer aldığı ele alınacaktır. Ermeni Sorunu, Birinci Dünya Savaşı yıllarında kabul edilen Tehcir Kanunu'nu kapsamaktadır. Bu kanun Birinci Dünya Savaşı devam ederken, Osmanlı Devleti'nin aldığı tedbirler sonucunda Ermeni vatandaşlarının farklı bölgelerde mecburi iskâna tutulması olarak özetlenebilir. Kökeni 19. yüzyılın sonlarına uzanan bu sorunda Osmanlı Hükümeti, Ermeni vatandaşlarının güvenliği için Tehcir Kanunu'nu kabul etmiştir.

Söz konusu Kanun, “Savaş zamanında hükümet uygulamalarına karşı gelenler için askeriye tarafından uygulanacak önlemler hakkında geçici kanun” olarak tanımlanmaktadır.¹ Diğer bir deyişle, Osmanlı Devleti'nin bu kanunu kabul etmesi aslında Ermeni vatandaşlarını korumaya yönelikti ve kesinlikle soykırım yapma amacı taşımamaktaydı. Bu kanunun kabul edilmesi sırasında ve sonrasında yaşanan insan kayıplarının kasıtlı olmaması ve 1915 olaylarının hukuki açıdan soykırım olarak tanımlanmasının imkansız olmasına rağmen, Avrupa Birliği yetkilileri konuyu siyasi olarak yorumlamakta ve Osmanlı Devleti'nin aldığı tehcir kararını Ermenilere yapılan soykırım şeklinde değerlendirmektedirler.

Tezin üçüncü bölümünde, Avrupa Birliği Komisyonu Belgelerinde, Ermeni Sorunu'nun nasıl ele alındığı incelenmiştir. Bu kapsamda, bölüm içinde Avrupa Parlamentosu tarafından hazırlanan İlerleme Raporları ve Strateji Belgeleri, Avrupa Birliği tarafından yapılan zirvelerde alınan kararlar incelenmiştir. Bu bölümün en sonunda Avrupa Birliği Komisyonu tarafından kaleme alınan ve ilerleme raporlarında aday ülkeler için belirtilen alanları ve ülkelerin daha fazla gelişme kaydetmesi gereken öncelikli alanları belirtilen

¹ (Erişim) <http://www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/yanitlar/yanit3.html>, 27.04.2010.

Katılım Ortaklığı Belgeleri incelenmiştir. Türkiye için hazırlanan İlerleme Raporları, 1998 yılından beri yayınlanmaktadır. Ermeni Sorunu ise 2000 yılında yayınlanan İlerleme Raporu'nda doğrudan yer almaktadır. Daha sonraki yıllarda Avrupa Birliği'nin kabul ettiği İlerleme Raporlarında 1987 yılında Avrupa Parlamentosunda kabul edilen ve Ermeni Soykırımı kararı olarak bilinen bu karara atıflar yapıldığı görülmektedir. Yayınlanan raporların bazı senelerinde soykırım sözcüğü doğrudan kullanılmakla birlikte, diğer senelerdeki raporlarda Türkiye'nin Ermenistan ile olan ilişkilerini "normalleştirilmesi" ve Ermenistan ile olan kara sınırını açması talep edilmektedir. Diğer bir deyişle AB yetkilileri, Türkiye'den "soykırımı" kabul etmesini, Ermenistan ile ilişkilerini "düzeltmesini" ve Türkiye'nin ancak bu şekilde AB üyeliğine alınabileceğini ifade etmektedirler.

Tezin dördüncü ve son bölümünde, Ermeni Sorununun Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde ne şekilde yer aldığına ve bu durumun Türkiye'nin bu ülkelere yönelik dış politikasını nasıl etkilediğine dair bazı sonuçlara varılmıştır. Bu kapsamda Avrupa Birliği üyesi olarak Türkiye'nin sözde Ermeni Soykırımı'nı işlediğini ilk olarak, şüphesiz Yunanistan kabul etmiştir. Yunanistan ile ilişkileri zaten olumsuz olan Türkiye açısından, Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin de 2004 yılında Avrupa Birliği'ne üye olmasından sonra, hem Yunanistan hem de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile ilişkiler daha da kötü bir hale gelmiştir. Yunanistan'ın yanı sıra Fransa, Almanya, İsviçre, Belçika, Hollanda, İtalya, Litvanya, Polonya, İsveç ve Slovakya da Türkiye'nin AB üyesi olabilmesi için 1915 olaylarını Ermeni Soykırımı olarak kabul etmesi gerektiğine inanan ülkelerdir. Söz konusu ülkelerin Türkiye'nin AB üyeliği aleyhinde aldığı kararlar, Türkiye'nin bu ülkeler ile olan dış ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemiştir.

Bu tezde kullanılan kaynakların temelini Avrupa Birliği Müzakere Belgeleri ve İlerleme Raporları oluşturmuştur. Bunun için özellikle Avrupa Birliği Genel Sekreterliği internet sitesi ve Avrupa Birliği'nin yayımladığı belgelerden yararlanılmıştır. Bu belgelerin yanı sıra, gazetelerde Ermeni Sorunu konusunda yer alan haberler, yorumlar ve makalelere de yer verilmiş, Avrupa Parlamentosunun 1987 yılında ilk defa Ermeni Sorunuyla ilgili aldığı karar da bu çerçevede incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

1.1. AVRUPA BİRLİĞİNİN KURULUŞU

Bugün 27 üyeye sahip olan Avrupa Birliğinin kuruluşu aslen 1950'li yıllara dayanmaktadır. Birliği oluşturan altı kurucu üye ülke, İngiltere, Fransa, Almanya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda, ekonomik nedenlerden dolayı bir araya gelmek istiyordu. Avrupa Birliği'ni oluşturma düşüncesi, yakın bir döneme kadar sürekli olarak birbiriyle savaşmış ve büyük bir yıkıma maruz kalmış Avrupa uluslarının birbiriyle savaşmalarını engelleyecek bir uluslararası yapı oluşturma isteğine dayanmaktadır.² Bu amaçla, ilk olarak Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kurulması düşünülmüştür. Topluluğun kurulmasını sağlayan 1950 tarihli Schuman Deklarasyonu, 1950 yılında Fransa Dışişleri Bakanı olan Robert Schuman tarafından sunulmuştur. Söz konusu bildirgenin önemi ise Avrupa Birliği fikrini ilk defa belirtmesinden kaynaklanmaktadır. Schuman'ın Avrupa Birliğinin ekonomik temelini atan sözleri, bildirmede şöyle açıklanmaktadır:

Fransız Hükümeti'nin önerisi, diğer Avrupa ülkelerinin de katılımına açık bir kuruluş çerçevesinde, Fransız-Alman kömür ve çelik üretiminin bir bütün olarak ortak bir yüksek merci altında bir araya getirilmesidir.

Kömür ve çelik üretiminin bu şekilde bir araya getirilmesi, Avrupa federasyonunun ilk adımı olarak ekonomik gelişme için gerekli ortak temellerin derhal atılmasını sağlayacak, böylece uzun süredir savaş mühimmatı üretimi yapan ve bundan hep zarar gören bölgelerin kaderini değiştirecektir.

² Ed. Mustafa AYKAÇ, Zeki PARLAK, Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri, Elif Kitabevi, İstanbul, 2002, s.13.

Bu şekilde sağlanacak üretim dayanışması, Fransa ile Almanya arasında savaş çıkması ihtimalini düşüncelerden sileceği gibi madden de imkansız kılacaktır. Katılmaya istekli bütün ülkelere açık olacak olan ve nihaî olarak tüm üye ülkelere sınaî üretimin temel unsurlarını aynı şartlarla sağlayacak olan bu güçlü ve üretken birim, ülkelerin iktisadî birleşmesinin gerçek temelini atacaktır.³

1950 yılında Schuman Planı ile kurulan AKÇT'nin amacı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da oluşan ekonomik çöküntüye bir çözüm bulmak ve Avrupa ülkeleri arasındaki ekonomik işbirliğini geliştirmektir. İkinci Dünya Savaşından sonra ekonomik olarak çöken kıta ekonomileri, AKÇT'yi kurarak, ekonomilerini düzeltme umudu taşıyorlardı. 1950lili yıllarda ilk olarak bu amaç altında bir araya gelen ve Avrupa Birliği'nin temelini atan kurucu üyeler, ileriki senelerde Birliği genişletme kararı almışlar ve AB böylece siyasi içerikli bir hal almaya başlamıştır.

1952 yılında ortak pazar olarak kurulan AKÇT'dan sonra altı ülke, ilk olarak 1952 yılındaki Paris Antlaşmasını, daha sonra 1957 yılında Roma Antlaşmasını imzalamışlardır. Roma Antlaşması, Avrupa bütünleşmesinin geliştirilmesine yönelik ikinci aşamadır.⁴ Üyeler için öncelikli amaç olan ekonomik birliğe, bu antlaşmanın imzalanmasından sonra daha da yaklaşmıştı zira bu devletler artık ekonomik bir birlik olma yolunda daha somut bir adım atmışlardı. Roma Antlaşmasının getirdiği bir diğer önemli husus da, Antlaşmayı imzalayan altı ülkenin ekonomik gelişme konusunda bütün güçlerini seferber ederek işbirliğine girmeleri sonucu Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasıdır.⁵

Roma Antlaşmasının ikinci maddesinde, bir sonraki adım olan Avrupa Ekonomik Topluluğunun amacı açıklanmıştır:

³AVRUPA BİRLİĞİ, SCHUMAN BİLDİRGESİ - AVRUPA GÜNÜ, 9 Mayıs 1950 (Erişim) http://www.belgenet.com/arsiv/ab/schuman_bildirgesi.html, 11 Temmuz 2010.

⁴ Ed. Mustafa AYKAÇ, Zeki PARLAK, *Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri*, Elif Kitabevi, İstanbul, 2002, s.14.

⁵ A.g.e, s.14.

Topluluğun görevi, ortak pazarın kurulması ve üye ülkelerin ekonomik politikalarının giderek yakınlaştırılması suretiyle Topluluğun bütünü içerisindeki ekonomik etkinliklerin uyumlu olarak gelişmesini, sürekli ve dengeli bir yayılmayı, yaşam düzeyinin hızla yükseltilmesini ve birleştirdiği devletler arasında daha sıkı ilişkileri gerçekleştirmektir.⁶

Avrupa Ekonomik Topluluğu, Roma Antlaşmasının imzalanmasından sonra yürürlüğe girmiş ve üye devletlerin ekonomik bir çatı altında toplanmasını hedeflemiştir. Diğer bir deyişle, Topluluğun en önemli ekonomik amacı Avrupa'yı bölen gümrük duvarlarını kaldırarak gümrük birliği çerçevesinde Avrupa ekonomik bütünleşmesini gerçekleştirmektir.⁷ Söz konusu Topluluk, 1992 yılında Maastricht Antlaşmasının imzalanmasından sonra, siyasi bir hale dönüşecek ve adı Avrupa Birliği olacaktır.

1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması, başka birçok kurumun da kuruluşunu sağlamıştı. 1958 yılında yürürlüğe giren antlaşma ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) (European Economic Community, EEC) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) (EURATOM) kurulmuştu. Ortak Pazar olarak adlandırılan AET'nin yürütme organında üye ülkelerin dışişleri bakanlarından oluşan Konsey, günlük çalışmaları yürüten üye ülkelerce atanan komiserlerden oluşan Komisyon; yasama organı olarak Avrupa Parlamentosu, son olarak da yargı alanında ise Adalet Divanı kurulmuş böylece yüksek bir entegrasyon oluşturulmuştur.⁸ Topluluğun içinde kurulan Konsey, oluşturulan Avrupa Parlamentosu ve Adalet Divanı ise Topluluğun gelecekte oluşacak olan siyasi yapısına yapılan bir hazırlık şeklindedir.

⁶ Emin TATOĞLU, *Avrupa Birliğinin Tarihsel Gelişimi (1951- 1995)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2006, s. 17.

⁷ Ed. Mustafa AYKAÇ, Zeki PARLAK, *Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri*, Elif Kitabevi, İstanbul, 2002, s.14.

⁸ Beyhan Kadioğlu, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, 2006, s. 55.

1.1.1. Genişleme Süreçleri

1963 yılında, Belçika'da imzalanıp 1 Temmuz 1967'de yürürlüğe giren yeni antlaşma ile Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Kurumu'nun yürütme ve yasama organlarının birleştirilmesiyle Avrupa Topluluğu (European Community, EC) oluşturulmuştur.⁹ 1967 yılında oluşturulan bu topluluktan sonra, Avrupa Birliğinin kurucu üyeleri olarak adlandırılan 6 ülke, Avrupa'daki diğer ülkelerin de dikkatini çekmişti. Böylece İngiltere, Danimarka ve İrlanda da Topluluğa üye olmak için başvuruda bulunmuşlardır. Söz konusu üç ülkenin Birliğe üye oluşu 1973 yılını bulmuştur zira General de Gaulle yönetimindeki Fransa, 1963'de ve 1967'de İngiltere'nin üyeliğine karşı iki kez veto yetkisini kullanmıştır.¹⁰ De Gaulle yönetiminin İngiltere'nin başvurusunu reddetmesinin siyasi ve ekonomik olarak iki nedeni vardır. Siyasi olarak, General De Gaulle'ün II. Dünya Savaşı sırasında Alman işgaline karşı hazırladığı donanmanın İngilizler tarafından batırılmasının neden olduğu antipatik eğilim, ekonomik olarak ise; Avrupa Toplulukları bütçesinin yeniden yapılandırılması aşamasında ülkeler arasında ortaya çıkan görüş ayrılıklarından kaynaklanmaktadır.¹¹ Bütün yaşananlara rağmen, Topluluk 1973 yılında üç ülkeyi üye olarak kabul etmiştir ve böylece Avrupa Birliğinin tarihindeki ilk genişleme süreci de gerçekleşmiştir.

Avrupa Birliğinin tarihindeki ikinci genişleme süreci sadece tek bir ülkeyi kapsamaktadır. Yunanistan'ın Birliğe yaptığı başvuru 1959 yılındadır. Bu yıl aynı zamanda Türkiye'nin de Birliğe yaptığı ilk başvuru yılı olması açısından önemlidir. Yunanistan 1961 yılında AB ile bir Ortaklık Antlaşması da imzalamıştır.¹² Fakat ülkedeki siyasi karşılıktan dolayı Yunanistan'ın üyeliği yakın zamanda olmamıştır. AB ile Yunanistan arasındaki ilişkiler, 1967 yılında yönetime el koyan Albay Cuntası nedeniyle askıya alınmıştı. Cunta

⁹ Ramazan Kılıç, **Türkiye- AB İlişkileri ve Gümrük Birliği- Ekonomik Entegrasyon Teorisi Gümrük Birliği Teorisi**, Birinci basım, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2002, s. 39-40

¹⁰ Emin Tatoğlu, **Avrupa Birliğinin Tarihsel Gelişimi (1951- 1995)**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2006, s. 58.

¹¹ A.g.e, s. 58.

¹² (Erişim) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=109&l=1>, 11.07.2011.

yönetiminin 1974 yılında yönetimden çekilmesi sonucu, Yunanistan, 1975 yılında tam üyelik için AB'ye tekrar başvurmuştur. Ülkenin o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvurmasının hem siyasi hem de ekonomik nedenleri vardır. Siyasi açıdan, Yunanistan sorun yaşadığı İngiltere yerine de Gaulle yönetimindeki Fransa ile yakınlaşmak ve bu sayede AET'den Kıbrıs konusunda destek sağlamak amacındaydı.¹³ Siyasi neden dışında, AET'ye üyelik Yunanistan için ayrı bir önem taşıyordu. Bunun nedeni ise Yunanistan'ın Doğu Bloku ülkeleri ve Sovyetler Birliği ile artan ticaret hacmini dengelemek ve Sovyetler Birliği'nin etkisinden kurtulmak isteği şeklinde ifade edilmiştir.¹⁴ Yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen, AB Bakanlar Konseyi, Yunanistan ile üyelik müzakerelerine 1976'da başlama kararı almıştır. Siyasi kriterlerin hiç birisini karşılamamasına rağmen üyelik müzakerelerine başlayan Yunanistan, 1981 yılında 10uncu üye olarak AET'ye girmiştir.¹⁵

1981 yılından sonra artık 10 üyeye oluşan AET, genişleme sürecine devam ediyordu. Üçüncü genişleme sürecine dâhil olan ülkeler İspanya ve Portekiz'di.

İspanya'da 1939 senesinden beri devam eden Franco rejimi, AB'nin demokratik yapısına aykırıydı ve bu yüzden İspanya, üyelik başvuru yapmak için 1977 yılına kadar beklemek zorunda kaldı. Diğer bir deyişle, İspanya, 20 Kasım 1975'te diktatör Franco'nun ölümü sonucunda demokratik rejime yeniden geçmiş ve Haziran 1977 seçimlerinden sonra 28 Temmuz 1977'de Avrupa Toplulukları'na tam üye olmak için başvurmuştur.¹⁶ İspanya ile başlayan görüşmeler de AET'yi zorlayıcı olmuştur. Görüşmeler birkaç kez kesilme noktasına gelmiş olmasına rağmen, Bakanlar Konseyi İspanya ile 1979 yılında başlayan görüşmeler 1985 yılında Madrid'de imzalanan bir

¹³ İsmail Köse, **Tarihsel Süreçte Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Stratejisi Dinamikleri**, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2001, s. 25.

¹⁴ A.g.k, s.25.

¹⁵ Leman Erdal, Selçuk Çolakoğlu, **Siyasi Kriterler Açısından Yunanistan, Polonya Ve Türkiye'nin AB Üyelik Sürecinin Değerlendirilmesi**, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt: 2, No: 2 (Bahar: 2007), s. 74.

¹⁶ Emin Tatoğlu, **Avrupa Birliğinin Tarihsel Gelişimi (1951- 1995)**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2006, s. 62.

Katılım Antlaşması ile sonuçlandırmıştır.¹⁷ Böylece, İspanya 1 Ocak 1986'da Avrupa Toplulukları'nın 11inci üyesi olmuştur.

Portekiz de AB'nin üçüncü genişleme sürecine yer almıştır. Portekiz ile 1978 yılında başlayan görüşmeler, 7 yıllık bir müzakere sürecinin ardından, 1985 yılında Lizbon'da imzalanan Katılım Antlaşması ile sonuca bağlanmıştır. Portekiz de İspanya gibi; 1 Ocak 1986'da Topluluğun tam üyesi olmuştur.

Bir sonraki genişleme süreci, 1995 yılını bulmuştur. Birliğin dördüncü genişleme sürecinde toplam üç ülke Birliğe dâhil olmak için başvuruda bulunmuştur. Bu ülkeler, Avusturya, İsveç ve Finlandiya'dır.

Avusturya'nın AET'ye olan başvurusu 1989 yılındadır. Fakat Belçika'nın itirazı yüzünden Avusturya'nın üye olması 1995 yılına dek uzamıştır. Söz konusu itirazın nedeni Avusturya'nın 1955 yılından bu yana izlediği tarafsızlık politikası ve Anayasasında öngörülen bağımsızlık prensibi dolayısıyla Avusturya'nın Topluluğun nihai hedefi olan siyasi birliğe katılamayacağıdır.¹⁸ Belçika'nın bu itirazından vazgeçmesi üzerine Avusturya ile görüşmeler başlamış ve ülke 1995 yılında üye olmuştur.

İsveç'in üyelik başvurusu 1991, Finlandiya'nın başvurusu ise 1992 yılındadır. Avusturya'nın yaptığı başvuru, 1989 yılında olmasına rağmen, AB bu üç aday ülkeyle aynı zamanda 1993 yılında müzakerelere başlamıştır. Avrupa Parlamentosu, 1994 tarihinde almış olduğu tarihi bir karar ile Avusturya, Finlandiya ve İsveç'e yeşil ışık yakmış ve AB'nin kapısını bu üç ülkeye açmıştır.¹⁹ Söz konusu üç ülke, 1995 yılında AB'ne üye olmuşlardır ve böylece Birliğin dördüncü genişleme süreci tamamlanmıştır.

AB'nin beşinci genişleme süreci 2004 yılında gerçekleşmiştir. Komisyon 24-25 Ekim 2002 tarihinde Brüksel'de toplandı ve Çek Cumhuriyeti, Malta, Estonya, Kıbrıs, Macaristan, Letonya, Slovenya, Malta,

¹⁷ A.g.k, s.62.

¹⁸ A.g.k, s.65.

¹⁹ A.g.k, s.65.

Polonya ve Slovak Cumhuriyeti ile "Katılım Antlaşmasını ('Treaty of Accession')" 16 Nisan 2003'te imzalamaya karar verdi. 2002 yılında yapılan Kopenhag Zirvesinde ise, söz konusu ülkelerin, Katılım Antlaşmasından kaynaklanan onay işlemlerinin tamamlanmasını müteakip, 1 Mayıs 2004 tarihinde Avrupa Birliği'ne üye olacağını açıklamıştır.²⁰ 1 Mayıs 2004 tarihinde üye olan 10 ülke ile birlikte, AB 25 üyeye ulaşmıştır.

Bilindiği üzere, Birliğe üye olmak için başvuran en son ülkeler Romanya ve Bulgaristan'dır. Söz konusu ülkelerin müzakereleri 2004 yılında başlamış ve 2007 yılında sonuçlanmıştır. Böylece AB bugünkü üye sayısı olan 27 üyeye ulaşmıştır. İlk olarak 1959 yılında başvuru yapan Türkiye ise halen aday statüsündedir.

1.1.2. Ekonomik Birlikten Siyasi Dönüşüme

1968 yılında gerçekleşen Gümrük Birliğine rağmen, Avrupa ülkeleri arasında tek bir ekonomik pazar oluşmamıştı. Başka bir deyişle, Gümrük Birliğinin amacı olan malların, kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı konusunda AET içinde sorunlar vardı.

1985 yılında yapılan görüşmeler, aynı yılın sonunda yapılan Lüksemburg Avrupa konseyinde "Avrupa Tek Senedi"nin kabulüyle sonuçlanmıştır. 1986 yılında imzalanan senedin amacı, gerçek anlamda bir "Ortak Pazar" oluşturmak, temel hedef ise "iç pazarın tamamlanmasıydı."²¹ Söz konusu Senet'in kabulü, Topluluğun 1957 yılından beri yaptığı ilk büyük yenilik olmuştur ve ekonomik kaynaşma içindeki AET ülkelerini teşvik ederek

²⁰ Murat Kavalalı, **Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri ile İlişkileri**, Ankara, 2005, (Erişim) <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kavalalim/genislem.pdf>, s. 29, 12.07.2011.

²¹ Betül Kortantamer, **Avrupa Birliği'nde Siyasal Birlik Düşüncesi ve Geçirdiği Evreler**, Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Ankara, 2011, s.92.

AB'nin kurulmasına yeni bir hız kazandırması açısından önem teşkil etmektedir.²²

İlk olarak 1950 yılında Schuman Planının yazılmasıyla ekonomik bir birlik olarak ortaya çıkan AET, 1986 yılında imzalanan Avrupa Tek Senedi'nden sonra, bu özelliğinden sıyrılmaya başlamıştır. Topluluğun siyasi bir yapıya dönüşmesinde Avrupa'daki siyasi konjonktür etkili olmuştur.

AET'nin AB'ye dönüşme sürecinde en önemli unsurlardan biri Berlin Duvarının 1989 yılındaki çöküşü olmuştur. Böylece, Avrupa'da Batı ve Doğu Almanya olarak bilinen iki ayrı ülke, Almanya adı altında tek bir ülkeye dönüşmüş ve bu durum AET içinde yeni bir yapılanmaya yol açmıştır.

AET'nin siyasi bir yapıya dönüşmesindeki bir diğer önemli neden ise 1990lı yılların başında biten Soğuk Savaş'tır. 1947 yılında başlayan Soğuk Savaş, 1989 yılında Berlin Duvarının yıkılmasıyla sona doğru yaklaşmış ve söz konusu Savaş, 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin yıkılması ile sona ermiştir. Böylece, dünyadaki komünist blok çökmüş ve dünya tek kutuplu bir noktaya doğru gitmeye başlamıştır. Böyle bir düzende Avrupa ülkeleri, siyasi bir yapı oluşturarak kendileri güvenlik ve dış politika alanlarında bir bütünleşmeye götürmek istemişlerdir. Bunun için bir sonraki adım 1992 yılının başında imzalanan Maastricht Antlaşmasıdır.

7 Şubat 1992 tarihli Maastricht Anlaşması, Avrupa siyasal bütünleşmesinin en önemli adımı olarak kabul edilmektedir çünkü söz konusu antlaşma siyasal haklar ve ekonomik bütünleşme konusundaki hükümleriyle Avrupa Birliği'nin temellerini atmıştır.²³ Bu antlaşmaya göre, Avrupa Ekonomik Topluluğu, artık Avrupa Birliği olarak tanımlanacak ve oluşan Birliğin tüzel bir kişiliği olacaktı. Nitekim Antlaşmanın içeriği incelendiği zaman, antlaşmanın maddelerinde, Birliğin kuruluşu, amaçlarının ve görevinin neler olduğu belirtilmektedir. Birliğin görevinin, üye devletler ve

²² A.g.k, s.92.

²³ Ece Göztepe; **Avrupa Birliği'nin Siyasal Bütünleşmesi ve Egemenlik Yetkisinin Paylaşılması Sorunu**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2008, s.66.

halkları arasındaki ilişkileri uyumlu ve dayanışmacı biçimde geliştirmek olduğu da belirtilmiştir.²⁴ 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşmasının bir diğer önemi ise, Avrupa Topluluğunu her yönüyle birlikte hareket eden bir yapıya taşıması, Avrupa Birliği'ne geçişi getiren ve ekonomik olduğu kadar siyasi ve askeri anlamda da birlik olmanın somut temellerini ortaya atması yönüyle AT için yeni bir döneme geçişi ifade etmesinden kaynaklanmaktadır.²⁵

1993 yılından itibaren artık resmi olarak Avrupa Birliği adını alan üye ülkeler, siyasi bir birliğin gereği olarak bir anayasa oluşumu içinde girmişlerdi. Bu oluşum da Avrupa Birliğinin geldiği son noktayı göstermektedir. Bu antlaşma, 2004 yılında imzalanması planlanan ama aslında 2007 yılında imzalanan ve 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşmasıdır. Bu antlaşma ile temel olarak, AB'nin karar alma mekanizmalarındaki tıkanıklıkların giderilmesi ve Birliğin daha demokratik ve etkili işleyen bir yapıya kavuşması hedeflenmiştir.²⁶

2009 yılında yürürlüğe giren ve Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısını oluşturan Lizbon Antlaşmasından sonra Avrupa Birliği, bugün 27 üyeye sahiptir. Birliğin kurulması fikrinin doğduğu 1950 yılından beri, birlik ekonomik bir kuruluştan siyasi bir mekanizmaya dönüşmüştür. Tezin devamında Birliğin tarihçesi içinde Türkiye'nin kat ettiği aşamalar incelenecektir.

1.2. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ

1.2.1. 1963-1999

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday olma ve müzakere süreci, 1950'li yıllarda başlamıştır. Bu uzun sürede zaman zaman olumlu gelişmeler

²⁴ A.g.k, s.92.

²⁵ Betül Kortantamer, *Avrupa Birliği'nde Siyasal Birlik Düşüncesi ve Geçirdiği Evreler*, Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Ankara, 2011, s.92.

²⁶ (Erişim) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=105&l=1>, 13.07.2011.

yaşansa da, Avrupa Birliği konusu Türkiye açısından genel olarak olumsuz olmuştur. 1950’li yıllardan bu yana devam eden bu süreçte; Türkiye, ilerleme sağlamış ise de, bugün hala kesin ve tam üye olma ihtimali en iyi ifadeyle muğlâktır.

Avrupa ile bütünleşme ve tam üyelik Türkiye’de yönetimdeki tüm hükümetlerin destek verdiği bir politikadır.²⁷ Bu açıdan “AB üyeliği” Türkiye’de hükümet değil bir “devlet politikası”dır.²⁸ İlk girişim, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne 1959 yılında yaptığı başvuru olur. Yunanistan’ın 15 Temmuz 1959’da AET’ye yaptığı üyelik başvurusu üzerine Türkiye de kısa bir hazırlık aşamasından sonra aynısını yapmıştır. Başvuru, 31 Temmuz 1959’da Adnan Menderes Hükümeti döneminde gerçekleşmiştir.²⁹ Üyeliğe başvurulmasında hem Yunanistan’ın başvurusu hem de Batıya duyulan sempati etkili olmuştur. Başvurudan sonraki ilk somut sonuç 1963 yılında imzalanan ve bugün hala geçerliliğini koruyan Ankara Antlaşması’dır.

O zamanki adı Avrupa Ekonomik Topluluğu olan Avrupa Birliği henüz siyasi bir oluşum süreci içine girmemişti. Türkiye, yeni oluşan bu ekonomik topluluk içindeki yerini almak istiyordu. Bu açıdan Ankara Antlaşması, Türkiye-AET ilişkilerinin hukuksal temelini oluşturmaktadır.³⁰ Ankara Antlaşması teknik niteliği itibariyle ortaklık antlaşmasıdır. Bu ortaklığın amacı, Ankara Antlaşmasının ikinci maddesinde “Türkiye ekonomisinin hızla kalkınmasını ve Türk halkının istihdam düzeyinin ve yaşam koşullarının yükseltilmesini sağlama gereğini göz önünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi özendirme” şeklinde ifade edilmektedir.³¹ 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan antlaşma, müzakere süreci boyunca sürekli atıf yapılan ve üzerinde tartışmaların eksik olmadığı bir hukuk metnidir. Antlaşmanın önemi hem Ankara’nın Avrupa Birliği yolunda attığı ilk adım olmasından, hem

²⁷ Haluk Günöğür, **Avrupa Birliği**, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi Yayını, Ankara, 2007, s.76.

²⁸ A.g.e. s.76.

²⁹ İrfan Kaya Ülger; **Avrupa Birliği’nin ABC’si**, Sinemis Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2007, s.127.

³⁰ A.g.e., s.127

³¹ A.g.e., s.128

de Türkiye için bir plan taslağı oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle, Anlaşma, aynı zamanda Türkiye'nin AET'ye ne zaman katılacağına ilişkin hükümleri ihtiva etmektedir.³²

*(Ankara)Antlaşma, Topluluk ile Türkiye arasında gittikçe gelişen bir gümrük birliğinin kurulmasını görmektedir. Antlaşmanın amacı Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının çalıştırılma seviyesinin ve hayat şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile göz önünde bulundurarak taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektedir.*³³

Türkiye, bu anlaşma çerçevesinde Avrupa Birliği'nin taleplerini yerine getirdikten sonra Birliğe üye olabilecektir. 1964³⁴ yılından bugüne kadar Türkiye, antlaşmada yer alan iki dönemi-hazırlık ve geçiş dönemlerini-bitirmiş fakat son dönem olan tam üyelik aşamasına halen geçememiştir.

Ankara Antlaşmasından sonra Türkiye için bir diğer önemli tarih ise 1970 yılıdır. Bu yılda, Gümrük vergilerinin kaldırılması için bir zaman çizgisi oluşturan hukuk metni olarak bilinen Katma Protokol imzalanmıştır. Bu protokolde, Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında geçiş dönemini düzenleyen ve içerisinde malların serbest dolaşımı, kişilerin ve hizmetlerin dolaşımı ve ekonomi politikalarının yakınlaştırılması gibi hükümler bulunmaktadır.³⁵ Bu protokolün amacı hem Gümrük Birliği'nin temellerini atmak hem de AB'ye üye olunca Türkiye'nin ekonomik politikalarını Birliğe uyumlu hale getirmektir. 1972 yılında Türkiye'nin AET ile görüşmeleri

³² A.g.e., s.128

³³ Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 2007, s. 405-406.

³⁴ Antlaşma, 1964 yılında yürürlüğe girmiştir.

³⁵ "Türkiye-Avrupa Birliği Katma Protokol (23 Kasım 1970)", Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği. 28 Aralık 1999. (Erişim) http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_kprotokol.html. 27 Aralık 2008.

başlamış ve 1973 yılının Haziran ayında, Birinci Genişleme Anlaşması (Tamamlayıcı Protokol) Ankara'da imzalanmıştır.³⁶

1979 yılı sonunda Türkiye'de hükümet değişikliği olmuş ve iktidara gelen Adalet Partisi Azınlık Hükümeti, AET ile ilişkileri dondurmak yerine canlandırılmasına önem vermiştir. Dört yıllık bir aradan sonra 5 Şubat 1980 tarihinde yapılan Ortaklık Konseyi toplantısı sonucunda, ilk defa Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna katılmasından söz edilmiştir.

1970li yıllarda yaşanan çalkantıların ardından 12 Eylül 1980 tarihinde Türkiye askeri darbe yaşamıştır. 1980 Askeri Müdahalesi, Avrupa Birliği ilişkilerini de etkilemiştir. Ankara Antlaşması'nın imzalanmasından 17 yıl sonra gerçekleşen askeri müdahale, demokrasi kavramına aykırı olması nedeniyle, Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasındaki ilişkilerin 6 yıl süre ile yeniden dondurulmasına yol açmıştır. Bu sürenin sona ermesi ve Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin normalleşmesi 1986 yılını bulacaktır. 1986 yılının Eylül ayında, Türkiye-AET Ortaklık Konseyi toplanmış ve böylece 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren dondurulmuş durumda bırakılan Türkiye-AET ilişkilerinin yeniden canlandırılması süreci başlamıştır.³⁷

Daha sonraki bölümde de sıkça değinileceği gibi, 1987 yılı Türkiye için adeta bir dönüm noktası olmuştur. Bunun nedeni ise Avrupa Birliği belgelerinde ilk defa Ermeni Sorunu ile ilgili bir kararın yer almasıdır. Bu bölümü ilgilendiren bir başka konu ise, Türkiye'nin tam üyelik amacıyla yaptığı başvurudur. 1983 yılından itibaren Başbakan olan Turgut Özal, 1987 yılında Avrupa Topluluğu'na üyelik için resmi başvuruda bulunmuştur. Bunun üzerine 1988 yılında, Avrupa Birliği Ad-Hoc Komitesi toplanmış ve Türkiye için bir üyelik takvimi hazırlanmıştır.³⁸ 1980'li yıllar Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olma yolunda attığı somut adımlar ile geçmiştir.

³⁶“Türkiye-AB ilişkileri Kronolojisi (1959-2009)”, 2007, (Erişim) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=112&l=1>, 27 Aralık 2008.

³⁷ A.g.b.

³⁸ A.g.b.

1990'lı yıllara gelindiğinde, Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne katılma süreci başlamıştır. Gümrük Birliği için çalışmalar yaklaşık beş yıl kadar sürmüştür. Bu süre zarfında Türkiye, gerekli koşulları sağlamak amacıyla ekonomik reformları yapmıştır. Ortaklık Konseyi'nin, Türkiye'nin şartları yerine getirdiğini tespit etmesinden sonra 13 Aralık 1995 tarihinde Türkiye-AB Ortaklık Konseyi kararı Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanmıştır.³⁹ Böylece Türkiye'nin, Avrupa Birliği üyeliğine bir adım daha yaklaştığı düşünülmüşse de, ilişkilerde sonraki yıllarda yaşanan olumsuzluklar bu beklentileri boşa çıkartmıştır. 1996'da yürürlüğe giren bu antlaşma, aynı zamanda, Türkiye'nin üyelik için son döneme girdiğinin de bir göstergesi olarak görüldü. Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne katılması ülkede coşkuyla karşılanmış ve birçok kişi bu sayede işsizliğin azalacağını ve ekonominin düzeleceğini düşünmüştür. Bunun nedeni ise Gümrük Birliği antlaşmalarının içinde yer almaktadır: "Tam bir Gümrük Birliği için anlaşmalarda da öngörüldüğü gibi, malların yanı sıra kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı ile ortak tarım politikasının da uygulamaya konulması gerekmektedir."⁴⁰ Türk halkının serbest dolaşımı sözünden algıladığı insanların Avrupa ülkelerine gidebileceği ve orada iş bulabileceği düşüncesidir. Bu yüzden, Gümrük Birliği algısı Türkiye'de genelde olumlu olmuştur.

Gümrük Birliği'ne girilmesi ile birlikte hemen herkesteki algı, Türkiye'nin yakın bir tarihte Avrupa Birliği'ne üye olacağı idi. Sonuçta, Avrupa Birliği, 1993'te imzalanan Maastricht Kriterlerinden sonra, siyasi bir yapıya dönüşmüş ve Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne katılması, Türkiye'deki ekonomik aşamanın tamamlandığı ve artık siyasi aşamaya geçileceği düşüncesini uyandırmıştı. Fakat 1997'deki Lüksemburg Zirvesi Türkiye için tam bir şok olmuştur. 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde yapılan zirvede, aday 11 ülkenin durumları görüşülmüş ve Türkiye tam üyeliğe aday ülkeler arasına alınmamıştır.⁴¹ Bunun nedeni ise 1993 yılında imzalanan Kopenhag Kriterlerine dayandırılmıştır. Avrupa Konseyi, Türkiye'nin AB ile bağlarının

³⁹ Doğan AYDAL, **Türkiye ve Avrupa Birliği**, Ankara, 1998, s.100.

⁴⁰ Sadi SOMUNCUOĞLU,; **Gümrük'te Kuşatma**, Ankara, Yeni Avrasya Yayınları, 2002, s.99

⁴¹ Doğan AYDAL, **Türkiye ve Avrupa Birliği**, Ankara, yayl.yok, 1998, s.100.

güçlendirilmesinin, “Bu ülkenin AB’de yürürlükte bulunan insan hakları normlarına ve uygulamalarına uyum sağlama, azınlıkların haklarının korunmasına bağlı olduğunu” kararlaştırmıştır.⁴² Lüksemburg Zirvesinin bu kararı üzerine Türkiye, üyelik başvurusunu geri çekmeyeceğini ve Gümrük Birliği uygulamasını devam ettireceğini, ancak AB ile siyasi diyalogu askıya alacağını açıklamıştır.⁴³ 1997-1999 yılları arasında siyasi diyalogun sona erdirilmesi üzerine AB’nin Türkiye üzerindeki yaptırım gücünün zayıfladığı gözlemlenmiştir.

1.2.2. 1999 Helsinki Zirvesi

Türkiye’nin bu tepkisine ancak iki sene sonra yapılan Helsinki Zirvesi’nde cevap verilmiştir. Aralık 1999’da Finlandiya’nın başkenti Helsinki’de toplanan Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından Türkiye’ye adaylık önerisi yapılmıştır. Aynı zamanda Bakanlar Konseyi Genel Sekreterliği görevini yürüten Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Javier Solana, dönem başkanı Finlandiya Dışişleri Bakanı ile birlikte AB tarihinde bir ilke imza atarak, zirve sırasında Helsinki’den Türkiye’ye hareket etmiş ve Türk Hükümeti ile sağlanan mutabakat çerçevesinde Türkiye aday ülke ilan edilmiştir.⁴⁴

Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’ye beklediği “adaylık statüsü” verilmesine rağmen, bu durum, Türkiye’nin kısa bir zamanda üye olacağı anlamını taşımıyordu. Bir önceki zirvede atıf yapılan Kopenhag Kriterleri, bu Zirvede de ön plana çıkmış ve Türkiye’nin bu kriterlere uyum sağladıktan sonra Ankara ile müzakerelere başlanacağı ifade edilmiştir. Bu kriterlerin tamamlanması için ise Türkiye’nin yapacağı reformlar vardı ama konunun siyasi bir platforma taşınması; müzakere sürecini de etkilemiştir. Daha

⁴² Sadi SOMUNCUOĞLU,; **Gümrük’te Kuşatma**, Ankara, Yeni Avrasya Yayınları, 2002, s.99.

⁴³ İrfan Kaya ÜLGER,; **Avrupa Birliği’nin ABC’si**, Ankara, Sinemis Yayınları, 4. Baskı, 2007, s.131.

⁴⁴ A.g.e., s.132.

sonraki bölümde, siyasi bir sorun haline dönüştürülen Ermeni Sorunu'nun, müzakere sürecini nasıl etkilediği incelenecektir.

Öncelikle bu kriterlerin neler olduğunu bu bölümde ele almak faydalı olacaktır. Ana hatlarıyla bunlar, bir ülkenin Birliğe alınırken tamamlaması gereken reformlardır. Kopenhag Kriterleri, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıkların korunmasını teminat altına alan kurumlarda istikrar sağlanması, işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı ve AB içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısı ile başa çıkabilme yeteneği gibi temel kavramlardan oluşmaktadır.⁴⁵ Bunları yerine getiren aday ülkelerin mümkün olan en kısa sürede tam üye olacakları bildirilmiştir.⁴⁶

Belirlenen bu kriterler içinde bu çalışmayı doğrudan ilgilendiren bölüm demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıkların korunması şartlarıdır. Avrupa Parlamentosu ve genel olarak Birlik, Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerini yerine getirmediğini çünkü Türkiye'de demokrasi ve özellikle insan hakları ve azınlıkların korunmasına yönelik düzenlemelerin yapılmadığını düşünmektedir. Burada mevzu bahis olan konulardan birisi de Ermeni Meselesidir. Avrupa Parlamentosu, Türkiye'nin Ermeni soykırımını tanımamasını, azınlık haklarının korunmaması olarak algılamaktadır. Oysaki bir sonraki bölümde de detaylandırılacağı gibi, aslında Türkiye'de yaşayan Ermenilerin böyle bir şikâyetleri yoktur.

Ermeniler de Türkler kadar aynı "insan haklarına" sahiptirler. Zaman ilerledikçe, Kopenhag Kriterleri daha siyasi bir hal almış ve bu durum Türkiye'nin aleyhine dönmüştür. Daha önce üye olan ülkelere, sadece yukarıda yazılan şartlar koşulmuşken, Türkiye'nin önüne Ermeni Sorunu çıkartılmıştır. Kriterlerde yer almayan bu sorun, aslında Avrupa Birliğinin ne kadar farklı ve çifte standarda dayanan bir politika izlediğinin göstergesidir. Burada 1999 yılında, Avrupa Birliğinin Genişlemeden Sorumlu Üyesi olan Günter Verheugen'in sözlerini aktarmak yeterli olacaktır:

⁴⁵ A.g.e., s.87

⁴⁶ A.g.e., s.87

Türkiye aday bir ülkedir. Bu durum Hükümet ve Devlet Başkanları tarafından da 1999 yılında olan Helsinki Zirvesi'nde onaylanmıştır. Şu anda karşı karşıya olduğumuz durum, Türkiye'nin üye olup olmayacağı değil, ama Türkiye'nin üyelik müzakerelerine ne zaman ve nerede başlanacağıdır. Kopenhag Siyasi Kriterleri hangi şartların tamamlanması gerektiğini belirtmektedir. Bölümler nettir. Önce siyasi koşullar sağlanacak daha sonra da müzakereler başlayacaktır.⁴⁷

Bu konuşmada da açıkça belirtildiği üzere, Avrupa Birliği, Türkiye'nin üyelik müzakerelerine başlayabilmesi için öncelikle Kopenhag Kriterleri içinde yer alan siyasi koşulları tamamlamasını istemektedir. Siyasi kriterlere bakıldığı zaman ise, Ermeni Sorunu gibi bir konunun bu kriterlerde yer almadığı görülmektedir. Üstelik Birlik, hem Verheugen'in yaptığı açıklamalarda hem de diğer Avrupa Birliği Belgelerinde, diğer aday ülkelerin de Türkiye ile aynı şartlara tabi tutulacağını söylemiştir.

1.2.3. 1999 Helsinki Zirvesi-2004 Brüksel Zirvesi

Helsinki Zirvesi'nden sonra Avrupa Komisyonu, birçok defa Türkiye heyeti ile bir araya gelmiştir. Bu buluşmaların sonucunda, her sene Komisyon'un Türkiye için hazırladığı İlerleme Raporları yayınlanmıştır. Söz konusu raporlar, Avrupa Birliği'nin beşinci genişleme süreci çerçevesinde, Avrupa Komisyonu tarafından yıllık olarak hazırlanan ve aday ülkelerin üyelik yolunda kaydettiği ilerlemelerin değerlendirildiği raporlardır.⁴⁸ 2000 yılında açıklanan İlerleme Raporu'na göre, Türkiye, üyelik için gereken siyasi koşulları yerine getirmek için bir takım reformlar yapmaya başlamıştır ve

⁴⁷ Günter VERHEUGEN,, “Turkey and the EU towards December 2004”, 17 Haziran 2004, Brüksel, (Erişim) <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/04/309&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 01.03.2010.

⁴⁸ **Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2004 yılı İlerleme Raporu ve Tavsiye Metni**, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 2004, s.1

raporda bu durumun olumlu olduğu yazılmıştır. Bu çerçevede, insan haklarının korunmasına ilişkin birçok uluslararası anlaşmanın imzalanması ve yakın bir dönemde hükümet tarafından İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu'nun çalışmalarının onaylanmasının en önemli iki gelişme olduğu belirtilmektedir.⁴⁹ Buna rağmen raporda, Türkiye'deki durumun çok az gelişme gösterdiği ve Kopenhag Kriterlerinin hala tam olarak tamamlanmadığı da yazılmıştır.

2001 yılındaki İlerleme Raporunda da, bir önceki seneye benzer ifadeler yer almıştır. Türkiye'nin uzun süre beklediği "tarama süreci" bu yıl için de bir hayal olarak kalmıştır. Buna göre, bu sene yayınlanan İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin durumuna ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

Türkiye için 2001 yılında yazılan İlerleme Raporu'nda ülkenin AB ile müzakere sürecinde aşamalar kaydettiğini fakat ülkedeki siyasi şartların yeteri kadar oluşmadığı belirtilmiştir. Raporda yer alan ifadelere bakıldığı zaman; "Tarama Süreci, üyelik müzakerelerine resmen başlanması anlamına gelir. Bunun şartları yok. Siyasi şartlar henüz oluşmadı. Siyasi karar gerekiyor." şeklinde bir değerlendirme yapılmış ve Ankara'nın bu talebi kabul edilmemiştir.⁵⁰ Ancak, "analitik inceleme sürecinin derinleştirileceği" belirtilerek Türkiye'ye bir açık kapı bırakılmıştır.⁵¹ Buna göre, Türkiye ile henüz bir tarama sürecine başlamak için yeterli şartların oluşmadı ve bu yüzden Türkiye'nin aday statüsünü koruduğu ifade edilmiştir. Raporun daha sonraki bölümlerinde de yine, Kopenhag Kriterlerine atıf yapılarak buradaki siyasi kriterlerin tamamlanmadığı ve Türkiye'nin insan hakları konusunda adımlar atması gerektiği belirtilmiştir.

2002 İlerleme Raporu da bir önceki sene ile benzerlikler göstermektedir. Raporda, Türkiye'nin bir sene içinde neler yaptığı, Kopenhag Kriterlerine ne kadar yaklaştığı anlatılmış ve bununla ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Raporda Türkiye ile tam üyelik müzakereleri konusuna

⁴⁹ Rıdvan KARLUK, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Beta Yayınları, 9. Baskı, 2007, s. 622.

⁵⁰ A.g.e., s.622.

⁵¹ A.g.e., s.622

girilmemektedir.⁵² AB Komisyonu'nun üyelik öncesi stratejinin güçlendirilmesi olarak tanımlanan öneriler ise, süreci yavaşlatıcı ve müzakere hedefinden uzaklaştırıcı olabilir endişesi yaratmıştır.⁵³ Böyle bir raporun kaleme alınması, Türkiye'nin kriterlere uygun olmadığı ve daha çok gelişme kaydetmesi gerektiğini göstermektedir. Raporun genel değerlendirme bölümünde de bu konular üzerinde durulmuştur.

2003 yılındaki İlerleme Raporu ise, daha önceki senelere nazaran daha olumlu görünmektedir. "2003 Raporu'nda eksiklik olarak sıralanan hususların giderek daha dar bir alanı kapsadığı göze çarpmaktadır. Bu da Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerine uyumu konusunda kaydedilen gelişmenin tespiti açısından önemli bir göstergedir.⁵⁴"

Bir sonraki sene ise Türkiye'nin üyelik için umutlarının yükseldiği bir sene olmuştur. "Rapor, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğini açıklamıştır. Böylece, 45 yıllık AB-Türkiye ilişkilerinde çok önemli bir aşama tamamlanmıştır.⁵⁵" Avrupa Birliğinin Genişlemeden Sorumlu Üyesi olan Olli Rehn 2006 yılında Helsinki'de yaptığı konuşmada, Türkiye'nin 2004 yılındaki performansına dair görüşler bildirmiştir. Rehn'e göre, Türkiye son beş yıl içinde yaptığı reformlar sonucu, siyasi kriterleri sağlamış ve 2004 yılında müzakerelere başlamaya hak kazanmıştır⁵⁶.

(Avrupa Konseyi), Aralık 2004'te Türkiye ile katılım müzakerelerini 3 Ekim 2005'te başlatmaya karar vermiş ve bunun için gerekli çerçeveyi ve koşulları belirlemiştir. Bu koşulların yerine getirilmesi, önceden öngörüldüğü gibi 3 Ekim 2005 tarihinde katılım müzakerelerinin

⁵²**TÜRKİYE'NİN AB ADAYLIĞI SÜRECİNDE İLERLEMESİNE YÖNELİK AB KOMİSYON RAPORU, Türkiye ile ilgili temel değerlendirmeler, 2002**, 09 Ekim 2002, (Erişim) http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor02_1.html, 08.03.2010.

⁵³A.g.b., 08.03.2010

⁵⁴A.g.e., s.623.

⁵⁵A.g.e., s.624.

⁵⁶Olli REHN, "Turkey's accession process to the EU", 27 Kasım 2006, Helsinki, (Erişim) <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/06/747&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 08.03.2010.

başlamasıyla sonuçlanmış, böylece Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir aşamaya geçilmiştir.⁵⁷

1.2.4. 2004 Brüksel Zirvesi

2004 yılında yapılan Brüksel Zirvesi, Türkiye'nin Avrupa Birliği sürecinde önemli bir yıl olmuştur. Türkiye, 1963 yılındaki Ankara Antlaşmasından sonra üyeliğe ilk defa bu kadar yakınlaşmıştır. 17 Aralıkta yapılan zirve'nin sonuç metninde Türkiye ile ilgili değerlendirmeler de vardır. Bu metnin on yedinci maddesinde bu durum ifade edilmektedir:

Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğinin Komisyon'un hazırladığı bir rapor ve tavsiyeye dayanarak kararlaştırması halinde, Avrupa Birliği'nin Türkiye'yle katılım müzakerelerini gecikmeksizin başlatacağına ilişkin olarak Türkiye hakkında kabul ettiği geçmiş sonuç bildirimlerini göz önünde bulundurdu.⁵⁸

Avrupa Birliği'nin aldığı bu karar, Türkiye ile müzakerelerin 2005 yılında başlatılacağını ve Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğini vurgulamaktadır. Aynı metnin daha sonraki maddelerinde de Türkiye'nin reformlardaki ilerlemeleri olumlu karşılanmış ve gelişmelerin memnuniyetle izlendiği belirtilmiştir. Bu raporda bir diğer önemli olan nokta yirminci maddedir:

AB Konseyi, iyi komşuluk ilişkilerine koşulsuz bağlılık ihtiyacını vurgulayarak, Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerinde kaydedilen iyileşmeyi ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde yer alan anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümlenmesi ilkesine uygun olarak,

⁵⁷ Rıdvan KARLUK, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, İstanbul, Beta Yayınları, 9. Baskı, 2007, s. 626

⁵⁸ 17 Aralık AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi Sonuçları", T.C. Dışişleri Bakanlığı Türkçe Tercümesi, (Erişim) <http://www.mfa.gov.tr/17-aralik-ab-devlet-ve-hukumet-baskanlari-zirvesi-sonuclarinin-turkce-tercumesi.tr.mfa>, 11.03.2010.

*henüz çözümlenmemiş sınır anlaşmazlıklarının çözümlenmesine yönelik olarak ilgili üye ülkelerle çalışmaya devam etmeye hazır olmasını memnuniyetle karşıladı.*⁵⁹

1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması'ndan sonra Türkiye, AB üyeliğine ilk defa bu kadar yakınlaşmıştır. Zirvenin sonuç bildirgesinde yer alan yirminci madde, Türkiye'nin Ermenistan ile yaşadığı soruna atıf yaparak, Türkiye'nin henüz çözülmemiş sınır anlaşmazlıkları olduğunu belirtmiş buna rağmen Türkiye'nin üyelik yönünde yaptığı çalışmalar takdir edilmiştir. Bu durum Türkiye'nin yıllardır arzu ettiği bir durumdur. Avrupa Birliği ise üstüne düşeni yapmış ve 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile üyelik müzakerelerine başlanmıştır.

2004 yılındaki İlerleme Raporu ile aynı tarihte, Avrupa Komisyonu bir de Strateji Belgesi yayınlamıştır. Söz konusu belgede, Türkiye'nin üyelik durumundan kaynaklanan sorunlar ve bu konudaki öneriler yer almaktadır. Ermeni Sorunu ve Ermenistan ile olan ilişkiler de bu belgede bahsedilen konular arasındadır. Komisyon Türkiye'nin Ermenistan ile olan ilişkilerini "Türkiye'nin komşu ülkeler ile olan ilişkileri" başlığı altında ifade etmektedir.

Belgede Ermenistan konusunda yer alan ilk ifade, Türkiye'nin AB'ye katılımı sonucunda, Birliğin sınırlarının Güney Kafkasya'ya kadar ulaşacağıdır. Türkiye'nin üyeliğinin, ülkenin komşuları ile yaşadığı sorunların çözümü için Birliğin dış politika alanında dahil olacağı belirtilmektedir.⁶⁰ Başka bir deyişle, Türkiye'nin Birliğe üye olması halinde, onun komşuları ile olan sorunlarında AB'nin bu konulara daha fazla dahil olma hakkının olacağıdır.

Ermenistan ile olan ilişkilere dair bir sonraki ifade, Türkiye'nin üye olmasıyla, Birliğin Güney Kafkasya'da dengeleyici bir unsur olarak görev yapacağı düşüncesidir. Fakat bunun gerçekleşmesi için Türkiye'nin

⁵⁹ A.g.m, 11.03.2010.

⁶⁰ 2004 Enlargement Strategy Paper, 06.10.2004, (Erişim)
http://ec.europa.eu/enlargement/key_documents/index_en.htm, 13.07.2011.

katılımından önce komşuları ile hâlihazırdaki sorunlarını çözmesi gerektiği belirtilmektedir. Türkiye'nin Doğu komşuları ile olan ilişkileri göz önüne alındığında, yukarıdaki ifadenin Ermenistan'ı ima ettiği ortadadır zira Türkiye'nin Güney Kafkasya'da sorun yaşadığı tek ülke Ermenistan'dır. Strateji Belgesi'nin devamında, Birlik Türkiye'nin özellikle Ermenistan ile olan diplomatik ilişkilerini geliştirmesi ve iki ülke arasında kapalı olan kara sınırını açması gerektiği söylenmektedir. Sözde Ermeni Soykırımı, bu belgede 1915/1916 yıllarında yaşanan trajik olaylar olarak ifade edilmiş ve Türkiye'nin üye olmasının Ermenistan ile olan ilişkilerinde gelişmeye ve bu konuya ilişkin sorunlarda uzlaşmaya yol açacağı yazılmıştır.⁶¹

Görüldüğü üzere, 2004 yılında yayımlanan İlerleme Raporunda ve Strateji Belgesinde, Ermeni Sorununa dair ifadeler yer almıştır. Bu durum, genellikle Türkiye'nin Ermenistan ile olan ilişkileri kapsamında ifade edilmiş, Türkiye'nin kapalı olan kara sınırını açmasını ve Ermeni Sorununa bir çözüm bulması istenmiştir. Birlik açısından, Türkiye'nin belirtilenleri yapması, onun Birliğe üyeliğini hızlandıracak ve Birliğin dış politika kapsamını genişletecektir.

1.2.5. 3 Ekim 2005: Üyelik Müzakerelerine Başlanması

Türkiye'nin siyasi açıdan Kopenhag Kriterleri'ni sağladığı 3 Ekim 2005'ten önce yayımlanan ve 28 Eylül 2005 tarihli olan Avrupa Parlamentosu kararlarında da açıkça belirtilmiştir:

Avrupa Konseyi 2002 yılında aldığı kararla, Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterlerini yerine getirmesi halinde, Konsey'in

⁶¹ A.g.k, 13.07.2011.

*Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki Katılım Müzakerelerini geciktirmeden başlatacağını belirtmiştir.*⁶²

Bu karara atıfta bulunarak Birlik, Türkiye ile müzakere sürecini başlatmış ve yapılacak reformların kontrol edileceğini bildirmiştir. Türkiye de bu reformları başlatmıştır. 2005 yılının sonuna doğru Avrupa Birliği yıl içinde yapılanları ve Türkiye'nin kat ettiği yolu değerlendiren bir "İlerleme Raporu" yayımlamıştır. 9 Kasım 2005 tarihinde açıklanan İlerleme Raporu'nun yapısı, büyük ölçüde daha önceki yıllarda hazırlanan raporlar ile aynıdır.⁶³ Raporun içeriğinde, Birlik ve Türkiye arasındaki ilişkilerin tanımlandığı ve siyasi kriterler temelinde mevcut durumun analiz edildiği ifade edilmektedir.⁶⁴

8 Kasım 2006'da yayımlanan Raporda, Türkiye'nin bir önceki seneye göre yaptıkları ve müzakerelerde yer alan konularla ilgili ne kadar ilerleme gösterdiği yer almıştır. Bu rapora göre, Komisyon Türkiye'nin "İlerleme Hızı'nda" bir önceki yıla göre yavaşladığını ve reformların düzgün bir şekilde uygulanmadığını fark etmiş, bazı konularda gerekli ve gözle görülür bir şekilde Türkiye'nin çaba sarf etmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁶⁵ Bu konular içinde ifade özgürlüğü de vardır. Raporda, önceki senelerde de olduğu gibi, Ermeni Sorunu da gündeme gelmiştir. Bu konuyla ilgili ayrıntılara ikinci bölümde yer verilecektir.

2007 yılında yayımlanan İlerleme Raporu, Türkiye'nin Ermenistan ile yakınlaşmasına atıf yaparak, bu gelişmeyi "olumlu" bulmuştur. Fakat yine aynı raporda, Türkiye'nin Ermenistan ile kapalı olan doğu kara sınırından bahsedilmiştir. Doğu sınırının kapalı tutulmaya devam edildiği ve Türkiye'nin

⁶² **European Parliament resolution on the opening of negotiations with Turkey**, 28-10-2005, (Erişim) <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0350+0+DOC+XML+V0//EN>, 10.03.2010.

⁶³ Rıdvan KARLUK, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Beta Yayınları, 9. Baskı, 2007, s. 626.

⁶⁴ A.g.e. s.626.

⁶⁵ European Parliament, P6_TA(2006)0381, "Turkey's Progress Towards Accession", 27 Eylül 2006, (Erişim) <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2006-0381+0+DOC+XML+V0//EN>, 11 Mart 2010.

attığı sembolik adımlar dışında önemli bir gelişme kaydedilmediği de belirtilerek bu durum eleştirilmiştir.⁶⁶

1.2.6. 2008-2011

2008 yılına gelindiği zaman, Türkiye'nin adaylık statüsünde bir farklılık olmamıştır. 1998 yılında beri yazılan İlerleme Raporları 2008 senesi için de yazılmıştır. Fakat 2008 senesinin diğer senelerden bir farkı vardır çünkü Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül; Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın aynı yıl yaptığı daveti kabul etmiş ve bu iki lider; ülkelerinin futbol milli takım karşılaşmalarını beraber izlemişlerdir. Gül'ün bu ziyareti hem bahsedilen iki ülkede hem de uluslararası arenada büyük yankı bulmuştur. Medyanın attığı manşetler sayesinde; Gül'ün bu ziyareti "futbol diplomasisi" olarak adlandırılmıştır. Bunun nedeni ise, futbol maçının, aynı zamanda ilişkileri düzeltmek isteyen her iki ülke için de bir çeşit diplomasi yolu olmasından kaynaklanmaktadır. Maçtan sonra hem Türkiye hem de Ermenistan tarafı ilişkileri düzeltmek için bir takım girişimlerde bulunmuşlar ve bu girişimler Avrupa Birliği raporlarına olumlu bir şekilde yansımıştır.

Avrupa Parlamentosunun 2008 yılında çıkardığı İlerleme Raporu'nda Cumhurbaşkanı Gül'ün Erivan'a yaptığı ziyaret yer almaktadır. Raporla, Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterlerini başarıyla yerine getirmek için çalıştığı, yeni Cumhurbaşkanı'nın siyasi reformlara devam ettiği ve Ermenistan ile ilişkilerin geliştirilmesi yönünde aktif bir rol oynadığı yazılmıştır.⁶⁷ Raporun ileriki sayfalarında da yine bu duruma atıf yapılarak Kafkasya'daki barış ve güvenliğin sağlanması için Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Erivan'a gitmesinin ikili ilişkilerde teşvik edici bir adım olduğu ve ilişkilerin normalleşmesi beklentisini arttırdığı yazılmıştır. Tezin ikinci

⁶⁶Turkey 2007 Progress Report, 06 Kasım 2007, s. 74, (Erişim) http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/turkey_progress_reports_en.pdf, 12 Mart 2010.

⁶⁷Enlargement Strategy and Main Challenges 2008-2009, 5 Kasım 2008, s. 60, (Erişim) http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/index_en.htm, 12 Mart 2010.

bölümünde de ayrıntılı inceleneceği üzere, Avrupa Birliği raporlarında ve Komisyon belgelerinde Türkiye'nin Ermenistan ile olan ilişkileri "Kafkasya'da Birlik ve Barış" adı altında ele alınmaktadır.

2009 yılında yazılan İlerleme Raporu, bir önceki sene ile çok benzer ifadeler taşımaktadır. Komisyon tarafından Konseye ve Avrupa Parlamentosuna sunulan bildirimde göre, Güney Kafkasya ile ilişkiler konusunda, Türkiye Cumhurbaşkanı'nın Eylül 2008'de Ermenistan'ı ziyaretini müteakip, iki ülke arasındaki çalışma ziyaretlerinin ve üst düzey ikili temasların sayısı artmış ve ikili ilişkilerin normalleştirilmesi yönünde önemli mesafe kat edilmiştir.⁶⁸ Ekim ayında imzalanan protokoller de bu raporda yer almaktadır. Fakat 2008 yılında da söylendiği gibi, Türkiye Ermenistan kara sınırını kapalı tutmaya devam ettiği vurgulanmış ve eleştirilmiştir. Genel olarak 2009 yılı raporuna bakıldığı zaman, Ermenistan ile olan ilişkilerin arttığı ve diplomatik yöndeki gelişmelerin AB açısından memnuniyet verici bir şekilde ilerlemekte olduğuna vurgu yapıldığı görülmektedir.

Bu bölüm içerisinde en son 2010 yılı İlerleme Raporu ele alınacaktır. Söz konusu raporda, Ermeni Meselesi'ne ilişkin birden fazla konu yer almaktadır. Bu konular; Türkiye'de "Sözde Ermeni Soykırımı'nın" tanınmasına yönelik olarak yapılan çalışmalar, Ermenilere ilişkin din özgürlükleri ve Türkiye'nin Ermenistan ile olan dış ilişkileri olarak sıralanmaktadır. Söz konusu raporda en çok dikkat çeken ifadeler, Ermenistan ile Ekim 2009'da imzalanan protokollerin hâlâ onaylanmadığı ve bu durumun, iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesine olumsuz yansıdığına ifade edilmesidir.⁶⁹

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerin tarihi, bu noktadan ileriye gitmemiştir, zira Türkiye halen AB üyesi değildir. Özetlenecek olursa, Türkiye AB'ye ilk başvurusunu 1959 yılında yapmıştır. 1963 yılında Türkiye için "hukuki belge" olarak kabul edilen Ankara Antlaşması imzalanmıştır. Bu

⁶⁸TÜRKİYE DÜZENLİ İLERLEME RAPORU 2009, 14 Ekim 2009, (Erişim) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=123&l=1>, 12.03.2010.

⁶⁹ A.g.b, s.95.

yıldan sonra Türkiye farklı yıllarda Birliğe üye olmak için birçok kere başvuruda bulunmuştur. Bunlardan en dikkat çeken 1987 yılında yapılan başvurudur çünkü aynı yıl Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen Ermeni Sorununa ilişkin karar, Türkiye'nin ileriki yıllarda Birliğe yapacağı başvuruda önemli bir referans kaynağı olmuştur. Komisyon, Türkiye için İlerleme Raporlarını 1998 yılında yazmaya başlamıştır. 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi sonrası Türkiye aday ülke ilan edilmiş ve Türkiye için AB üyesi olma yolu biraz daha açılmıştır. 2004 yılında yapılan Brüksel Zirvesinde Türkiye ile müzakerelere başlanma kararı alınmış ve bir sonraki sene müzakerelere başlanmıştır. 2005 senesinden bugüne dek Türkiye'nin adaylık statüsünde bir farklılık olmamış ve bu açıdan her aday ülke için yayınlanan İlerleme Raporları Türkiye için yayınlanmaya devam etmiştir. AB'nin yaptığı Zirveler sonrası alınan kararlar ve bu kararların neler olduğu, ayrıca İlerleme Raporlarının ve Komisyonun Türkiye için kaleme aldığı diğer belgelerin neler olduğu ve bu belgelerin neler içerdiği, bu tezin üçüncü bölümünde yazılacak ve incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE ERMENİ SORUNU: AVRUPA PARLAMENTOSU KARARLARINDA ERMENİ SORUNU

Tezin ikinci bölümünde, Ermeni Sorununda önemli bir yer tutan Avrupa Parlamentosu kararları incelenecektir. Parlamentonun yazdığı raporlarda yer alan Ermeni Sorunu veya sözde Ermeni Soykırımına yapılan atıfları anlamak için öncelikle bu sorunun nasıl oluştuğu ve neleri içerdiği açıklanacaktır.

Avrupa Parlamentosu kararlarının ülkelerin üyelik sürecinde herhangi bir bağlayıcılığı olmamasına rağmen, Avrupa Birliği üyesi ülkeler, parlamentonun çıkardığı kararlarına ciddiyle yaklaşmaktadırlar. Bu konuda bilinmesinde yarar olan başka bir husus da Avrupa Parlamentosunun bu tür kararlarının tavsiye mahiyetinde olduğu ve herhangi bir bağlayıcılığı olmadığı, buna karşın Türkiye aleyhine kamuoyu oluşturulmasına yardım etmesidir.⁷⁰ Başka bir deyişle, Avrupa Parlamentosu'nun aldığı bazı kararlar, sadece danışma organı niteliğindedir ve görüşleri bağlayıcılık taşımamaktadır.⁷¹

2.1. ERMENİ SORUNUN ORTAYA ÇIKIŞI

“Ermeni Sorunu” olarak bilinen mesele, özet olarak Birinci Dünya Savaşı yıllarına dayanmaktadır ve o tarihlerde yapılan zorunlu göç ile ilgilidir. Ermenilerin tehcir edilmesi, savaş devam ederken Osmanlı Devleti'nin aldığı tedbirler sonucunda Ermeni vatandaşların farklı bölgelere zorla yeniden yerleştirilmesi olarak özetlenebilir. Tehcirin tarihsel nedenleri 19. yüzyılın

⁷⁰ Leyla TAVŞANOĞLU, “Ermeni Araştırmaları Enstitüsü'sünün Direktörü Emekli Büyükelçi Ömer Lütem ile Ermeni sorununu konuştuk.” 17 Mart 2002. (Erişim) <http://www.avim.org.tr/makaletekli.php?makaleid=399>, 24.01.2009.

⁷¹ (Erişim) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=45628&l=1>, 24.01.2009.

sonlarındaki hadiselerde aranmalıdır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda yenilen Osmanlılar hem büyük toprak kayıplarına uğramış hem de Ermeni Sorunu'nun temellerinin oluşmasına büyük ölçüde engel olamamışlardır. Bu savaş sırasında Osmanlı Devleti'nin toprak kaybına uğrayacağını anlayan Ermeniler, Ruslar tarafından da kışkırtılarak, Bab-i Ali'ye karşı baş kaldırmaya başlamışlardır. Bu sorunun ortaya çıkmasında Rusların rolü yadsınamayacak kadar büyüktür, çünkü Ermenilere ilk bağımsızlık sözü veren başlangıçta onlardır:

*Rusların söz konusu savaşta (1877-1878) Anadolu'nun kuzeydoğusunda bulunan bazı Türk kentlerini işgal etmesi ve Rusların bu kentlerde yaşayan Ermenileri bağımsızlık amacıyla Bab-ı Ali'ye karşı tahrik etmesiyle sonucu Ermeni Sorunu başladı.*⁷²

Bu savaş sonucunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nın 16. Maddesi, Ermenilere siyasi avantajlar sağlıyordu ve bu avantajlar şöyle sıralanmıştır:

- *Ermenistan denilen bir memleket vardır.*
- *Ermenistan'ın idaresi ıslaha, düzeltilmeye muhtaçtır.*
- *Ermenilerin güvenliği Kürtler ve Çerkezler tarafından tehlikeye maruzdur.*⁷³

Bu Antlaşmayla birlikte Rusya, Anadolu'ya müdahale etme hakkını kazanmış ve böylece Ermeni Sorunu başlamıştır.

Rusların bu tahriklerinin yanı sıra, başka faktörler de Ermeni Sorununu oluşturan nedenler arasında yer alır. Bunların en önemlisi Fransız İhtilali'nin de etkisiyle bütün dünyaya yayılan "Milliyetçilik" kavramıdır. Balkanlardaki Hıristiyan topluluklar veya milletler gibi, Ermeniler de kendi devletlerini kurmak amacıyla Osmanlı Devleti'ne karşı birleşmişler ve savaşmışlardır. Bu

⁷² Kim Young LEE, **Ermeni Sorununun Doğuşu**, Ankara, TC. Kültür Bakanlığı Başvuru Kitapları Dizisi/49, 1999, s.43,63,88.

⁷³ Esat Uras, **Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi**, İstanbul, 1987, s.208.

süre zarfında Ermeni Kilisesi'nin ve din adamlarının yaptığı propagandalar da halk üzerinde etkili olmuştur. Misyonerlik faaliyetleri ve büyük devletlerin rolleri de Ermeni milliyetçiliğine destek olmuştur.

Ermeni Sorunu'nun oluşumundaki en önemli nedenlerden biri ve belki de en önemlisi, 1915 yılında yapılan tehcirdir. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı sırasında, Rusya'nın doğu topraklarına yaptığı saldırılardan halkını koruma amaçlı bir tehcir kanunu çıkartmıştır. Bu kanunun tarihi 24 Nisan 1915'tir. Ermeniler için bu tarih, Ermeni vatandaşlarının Osmanlı Devleti tarafından ölüme terk edildiği tarih olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden bu tarih, pek çok ülkede "Soykırım Günü" olarak kabul edilmektedir. Tehcirin doğasını ise şu cümleler en iyi şekilde özetlemektedir:

Üstelik tehcir bir cezai işlem değil, güvenlik nedenleriyle belirli bir grubun belirli bir yerde ikamete mecbur edilmesidir..Kaldı ki, Osmanlı Hükümeti, Ermenilerin tehciri sırasında zarar görmelerini önlemek için somut bir gayret de göstermiştir.⁷⁴

Fakat, savaş koşullarından dolayı Ermenilerin bir kısmı yolda ölmüşlerdir. Ermeni Diasporası bu olayı "soykırım" olarak nitelendirmekte ve kanıt olarak gösterdikleri belgelerde ölü sayısının bir buçuk milyon olduğunu söylemektedir. Ölü sayısının bu kadar yüksek olması, akıllara soykırım olabileceği düşüncesini getirmektedir. Öldürülen kişi sayısı hakkında çelişkili ifadeler yer almaktadır:

Özellikle Ermeni Propagandacılar devletin organize olarak düzenlediği katliamlar sonucunda yaklaşık 1,5 milyon Ermeninin öldüğünü dile getirmektedir. Fransız din adamı Monseigneur Touchet 1916 Şubatında Oeuvre d'Orient kurumunda verdiği bir konferansta

⁷⁴ **Dokuz Soru ve Cevapta Ermeni Sorunu**, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, Meteksan Yayıncılık, 1983, s. 24

*500 bin Ermeninin öldüğünün sanıldığını, ancak bunun abartılmış olabileceğini ifade etmiştir.*⁷⁵

Bu ve pek çok tarihi kanıtta göre de, Ermeni Hükümeti'nin ve Diaspora'nın basına yansıttığı rakamlar gerçekçi değildir.⁷⁶

2.2. 1987 RESMİ KARARI

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkileri, yukarıda da ele alındığı gibi, 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile başlamıştır. Bu antlaşmanın içeriğinde Ermeni Sorunu ile ilgili hiçbir madde yoktur. Fakat aşağıda da görüleceği üzere, Ermeni Sorunu ile kararlar, sonraki yıllarda Türkiye'nin Avrupa Birliği süreci içine dâhil edilmiştir.

Ermeni Sorunu ile ilgili olarak alınan ilk resmi karar 1987 yılında alınmıştır. Kararın, Türkiye'nin aynı yılda müzakerelere başlamak için başvurduğu yıl olan 1987 ile aynı yıl olması düşündürücüdür. Ermeniler, istedikleri kararları aldirmek için, 1970'li yıllarda, öncelikle olarak terör eylemlerine başvurmuşlardır. Terör eylemleri durduktan sonra Diaspora⁷⁷ Ermenilerinin siyasi faaliyetlere yöneldikleri görülmektedir.⁷⁸ Bu faaliyetler hem AB üyesi ülkelerde kamuoyunu etkilemeye yönelik, hem de, daha önemlisi, ülkelere karşı yapılan siyasi baskılar ve bu yöndeki girişimlerdir. Bu faaliyetlerin amacı, Ermenilerin soykırıma uğramış oldukları iddiasını dünya çapında mümkün olduğu kadar fazla duyurmak ve bazı ülke parlamentolarının

⁷⁵ Ömer Engin LÜTEM (Der.), **Ermeni Sorunu: Temel Bilgi ve Belgeler**, Ankara, ASAM Yayınları, 2007, s. 22.

⁷⁶ Bu konudaki tarihi kanıtların bir tanıtımı için bkz. Yusuf Halaçoğlu, *Sürgünden Soykırıma Ermeni İddiaları*, Babı Ali Kültür Yayıncılığı, 9. Baskı, 2010, İstanbul, s.61.

⁷⁷ Diaspora: *"Zorla veya kendi isteğiyle ülkelerini terk ederek başka yerlerde yaşamak zorunda kalan grupları ve anavatanlarından uzakta yaşatılan kültürel değerleri"* olarak tanımlanabilir.

⁷⁸ Ömer Engin LÜTEM, **"Lozan'dan Günümüze Ermeni Sorunu"**, (Erişim) http://www.eraren.org/bilgibankasi/tr/index1_1_3.htm, 11.12.2009

“soykırımı” tanıyan kararlar almasını sağlamaya çalışmak olarak özetlenebilir.⁷⁹

Avrupa Parlamentosu’nun 1987 yılında aldığı kararın tamamen Ermeniler lehine olduğu söylenemez, ama yine de, uzun vadede düşünüldüğü zaman, bu karardan kârlı çıkan onlar olmuştur. Karardaki maddeler şöyledir:

- a. 1915-1917 sevk ve iskanı soykırım olarak kabul edilmiştir.**
- b. Türkiye’nin Ermeni soykırımını tanımamayı sürdürmesinin tam üyeliği için bir engel oluşturacağı belirtilmiştir.**
- c. Türkiye’nin söz konusu olaylardan sorumlu tutulamayacağı ifade edilmiştir.*
- d. Türkiye’nin soykırımını tanımamasının siyasi, hukuki ve maddi talepler doğurmayacağı vurgulanmıştır.*
- e. Ermeni terörizmi kınanmıştır.⁸⁰*

Görüldüğü üzere, alınan kararlar tam olarak ne Türkiye ne de Ermenistan’ı memnun edecek şekildedir. Özellikle a ve b maddeleri, Avrupa Parlamentosu’nun Türkiye’ye karşı olan tavrını açıkça belli etmektedir. Diğer maddelerde yer alan cümleler ise Türkiye lehinde kararlardır. Buna rağmen, 1987 kararları Türkiye için olumlu bir belge değildir, zira ilk maddede 1915 olaylarının soykırım olarak kabul edilmesi Türkiye’nin en başta elini kolunu bağlamıştır. Bu kararı yeterli bulmayan Avrupalı Parlamenterler, b maddesine de, Türkiye’nin AB üyeliğini baltalayacak kararı eklemiştir.

İnsan hakları, Birliğin en çok önem verdiği konulardan biridir ve bu yüzden “soykırım” gibi bir insanlık suçunu “işleyen” bir ülkenin Avrupa Birliği üyesi olması imkânsızdır. Nitekim Birlik üyesi olan birçok ülke, bu soykırımın “yaşandığına” inanmaktadır ve bu yüzden Türkiye’nin üyeliğine karşı çıkmaktadırlar. Resmi olarak 1987’den beri bu sorunla uğraşan Türkiye’nin kaybı, siyasi alan dışında da görülmektedir. Soykırım kararlarının ülke parlamentolarından geçmesinin; turizmin gelişmesinden, yabancı sermaye

⁷⁹ A.g.b, 11.12.2009.

⁸⁰ A.g.b, 11.12.2009.

yatırımlarına kadar uzanan geniş bir alanda olumsuz etkileri görülecek ve ayrıca Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılmasına karşı olan Avrupa'daki bazı çevreler tarafından bir koz olarak kullanılacaktır.⁸¹

Kararda “*Tarihi açıdan ispatlanmış Ermeni soykırımı*” ifadesinin kullanılması sonucu hukuksal bir terim olan ‘soykırım’ hukuki çerçeveden çıkarılarak tarihi bir çerçeveye oturtulmuştur. Ayrıca, bazı tarihçilerin 1915 olaylarını soykırım olarak niteleyen düşüncelerinin ‘tarihi açıdan ispatlanmış’ şeklinde ifade edilmesi aksi yönde düşünen tarihçilerin görüşünün geçersiz sayıldığını göstermektedir.⁸²

Aslında Ermeni Sorunu konusunda AB kendi yasal mevzuatına ve organlarına ters davranmaktadır. Zira, Amsterdam Antlaşması veya Kopenhag Kriterleri’nde böyle bir koşul veya etki mekanizması yoktur.⁸³ Türkiye, Birliğe üye olması durumunda, AB hukuk sistemine uyacaktır ama burada Türkiye'nin itiraz etmesi gereken nokta, diğer üye ülkelere uygulanmayan ve daha katı olan kuralların kendisine empoze edilmesidir.⁸⁴

2.3. İLERLEME RAPORLARI VE ERMENİ SORUNU

Avrupa Birliği, bütün aday ülkeler için, her sene İlerleme Raporları hazırlamaktadır. İlerleme raporlarında, Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığı belirlenen aday ülkelerle katılım müzakerelerinin başlatılması Komisyonca Bakanlar Konseyine tavsiye edilmekte; zirve kararıyla katılım amaçlı müzakere süreci başlatılmaktadır.⁸⁵ Bilindiği üzere, siyasi, ekonomik ve hukuki kriterlerden oluşan Kopenhag Kriterleri, ülkelerin üyeliği aşamasında

⁸¹ A.g.b, 11.12.2009.

⁸² Pulat Y. TACAR, “Avrupa Parlamentosunun 1987 Yılında Aldığı ‘Ermeni Sorununa Siyasal Çözüm’ Başlıklı Kararın Öyküsü”, **Ermeni Araştırmaları: Üç Aylık Tarih, Politika ve Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Sayı:18, Yaz 2005, s. 68.

⁸³ Erhan AKDEMİR, “Turkey’s EU Bid and the Armenian Problem”, (Erişim) www.abmerkezi.org.tr/article1.php, 12.02.2010.

⁸⁴ A.g.y, 12.02.2010.

⁸⁵ Prof. Dr. Meral TECER, **Avrupa Birliği ve Türkiye, Sorular ve Yanıtlar**, Ankara, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2007, s. 204.

tamamlaması gereken kriterlerdir. Her sene hazırlanan İlerleme Raporları ise, aday üye ülkelerin, bu kriterleri ne derece tamamladığına ilişkin görüşleri içermektedir. Diğer bir deyişle, bu süreç içinde adayın, belirlenen siyasal ve ekonomik öncelikleri karşılama ve Birlik müktesebatını üstlenebilme kapasitesi bakımından gösterdiği aşamalar, yine Komisyon tarafından hazırlanarak yayımlanan yıllık İlerleme Raporlarında değerlendirilmektedir.⁸⁶

1997 yılında Lüksemburg'da yapılan AB Konseyi toplantısı sonrasında, AB Türkiye'yi her alanda Birliğe yaklaştırmak ve Türkiye'nin nihayetinde Birliğe üye olması amacıyla, Türkiye'ye yönelik bir strateji oluşturmaya karar vermiştir.⁸⁷ Alınan bu karardan sonra Türkiye için ilk İlerleme Raporu, 1998 yılında yayımlanmıştır. Aynı yıl yapılan Cardiff AB Konseyi toplantısı sonrasında alınan kararlarda, Türkiye ile ilgili olarak, AB Konseyi, "raporun, Ortaklık Anlaşması'nın 28. maddesine Lüksemburg AB Konseyi'nin sonuç bildirgesine dayalı olacağı" kaydedilmiştir.⁸⁸

1998 yılındaki İlerleme Raporu incelendiği zaman, sözde Ermeni soykırımına dair bir ifadenin olmadığı görülmektedir. Söz konusu raporda Ermenilere ilişkin yer alan tek ifade, Ermenilerin Türkiye'de yer alan üç azınlıktan biri olduğu, bu durumun Lozan Antlaşması'nda belirtildiği ve nüfuslarının yaklaşık 50.000 olduğu belirtilmiştir.⁸⁹

Tezin ilk bölümünde belirtildiği gibi, Türkiye; 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi'nde "adaylık statüsünü" elde etmiştir. Artık aday bir ülke olan Türkiye için 1999 yılında yeni bir İlerleme Raporu yayımlanmıştır. Bu sene yayımlanan İlerleme Raporu'nda Ermeni Sorunu veya sözde Ermeni soykırımına dair herhangi bir ifade yer almamıştır.

AP Dış İlişkiler, İnsan Hakları, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Komitesi'nce Raportör Philippe Morillon tarafından 1999 yılında hazırlanan "Katılıma Doğru Türkiye'nin İlerlemesi Üzerine Rapor", 15 Kasım 2000

⁸⁶ A.g.e., s.204.

⁸⁷ <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46224&l=1> (Erişim): 14 Ekim 2009.

⁸⁸ A.g.k. 14 Ekim 2009.

⁸⁹ A.g.k. 14 Ekim 2009.

tarihinde AP Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir.⁹⁰ Bu yılda hazırlanan İlerleme Raporu'nun önemi Türkiye'nin aday ülke sıfatını elde etmesinden sonra AB tarafından hazırlanan ilk "Türkiye İlerleme Raporu"nda Ermeni "soykırımı" konusunun yer almasıdır.

Raporda, konuyla ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

AP, Türk Hükümeti'ni ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni ülkesindeki Ermeni azınlığa olan desteğini, modern Türk devleti kurulmadan önce bu azınlığın Türkiye'de maruz kaldığı soykırımı kabul etmek suretiyle artırır.⁹¹

Maddenin içeriğinde soykırım sözcüğü açıkça geçmektedir. Bu durum da, Ermeni Sorunu'nun artık AB belgelerine girdiğinin bir kanıtıdır. "Avrupa Parlamentosu'nun, Türkiye'nin soykırımı kabul etmesi sonucu, ülkeye vereceği desteği arttırması" ifadesi de Parlamento'nun bu konuya ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Aslında bu cümleler, Türkiye'yi dolaylı olarak soykırım kabulüne zorlayan ifadelerdir, çünkü sonuçta bu sorunun AB İlerleme Raporlarında yer almasının esas anlamı budur.

Ayrıca, aynı İlerleme Raporu'nun 20. ve 21. maddesinde AP, Türkiye'den Kafkaslardaki bütün komşuları ile iyi ilişkilerini geliştirmesini istemekte, bu bağlamda Ermenistan'a karşı konulan ablukayı kaldırmak suretiyle diyalogun tesisi ve Ermenistan'la diplomatik ve ticari ilişkilerin yeniden başlaması için Türk hükümetine çağrıda bulunmaktadır.⁹² Ablukanın kaldırılması ve Türkiye'nin Ermenistan kara sınırını açması yönündeki ifadeler daha sonraki İlerleme Raporlarında da görülmektedir.

2001 yılına gelindiğinde, Türkiye hakkında yeni bir İlerleme Raporu yazılmıştır. Rapor 13 Kasım 2001 tarihinde kabul edilmiştir ve bu raporda da Ermeni Sorunu'na dolaylı bir şekilde değinilmiştir. Türkiye Ermenistan

⁹⁰ Erhan, AKDEMİR,, **YORUM-Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci ve Ermeni Sorunu**, 2 Mayıs 2006, (Erişim) <http://www.abhaber.com/haber.php?id=11337>, 10.09.2009

⁹¹ A.g.m, 10.09.2009.

⁹² Soner KARAGÜL, "**Avrupa Birliği ve Ermeni Sorunu**", Ermeni Araştırmaları, Sayı 8, Kış 2003, (Erişim) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=144>, 11-10-2009.

ilişkilerine ilişkin bölümde sınırın hala kapalı olduğu dile getirilerek, ekonomi, turizm, kültür, eğitim, araştırma, çevre ve kitle iletişim araçları konusunda diyalogun ve karşılıklı anlayışın geliştirilmesi için gayri resmi “Türk Ermeni Uzlaştırma Komisyonunun” oluşturulduğuna değinilmekle yetinilmiştir.⁹³

Türkiye’yi esas ilgilendiren ve Ermeni Sorunu’nun doğrudan yer aldığı rapor 2002 yılında kabul edilmiştir. Kabul edilen İlerleme Raporu’nun başlığı, “Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları Çerçevesinde, AB’nin Güney Kafkasya ile İlişkileri”dir. Raporda hem 1987 resmi kararına atıf yapılmış, hem de sınırlara ilişkin ifadeler yer almıştır.

Raporlar hazırlanırken, raportörün hangi ülkeden olduğu ve özellikle diğer AB üye ülkelerinde bulunan Ermeni Diasporaları ve Ermenilerin kurduğu derneklerin etkileri de büyüktür. Diaspora’nın en etkili olduğu ülke kuşkusuz Fransa’dır. Burada kurulan CDCA (Comité Européen de la Cause Arménienne, CDCA Avrupa) AB Bürosu, 2002 İlerleme Raporu’nun kabul edilmesi sırasında çok çalışmışlardır. Bu büronun yaptığı çalışmalar, Ermenistan’a yönelik ambargoyu kaldırılması ve sözde Ermeni soykırımını tanınması için Türkiye’ye baskı yapılması yönünde olmuştur.⁹⁴ Raporun yayınlanmasından sonra da bu konuda ne kadar başarılı oldukları görülmüştür.

Avrupa Parlamentosu’nda kabul edilen kararlarda Ermeni sorununa ilişkin olarak şu maddeler üzerinde durulmaktadır:

- **1915 olayları ‘soykırım’ olarak kabul edilmektedir.**
- **Türkiye’nin bu ‘soykırımı’ reddetmekten vazgeçerek tanınması gerektiği üzerinde durulmaktadır.**
- **Kafkaslardaki istikrarın sağlanmasında ‘soykırımın’ tanınmasının ve Ermenistan’a uygulanmakta olan ambargonun**

⁹³ Eşref Hilmi AÇIK; *Geçmişten Günümüze Türkiye-Fransız İlişkileri*, İstanbul, IQ Yayıncılık, 2008, s.563.

⁹⁴ Soner KARAGÜL, “Avrupa Birliği ve Ermeni Sorunu”, Ermeni Araştırmaları, Sayı 8, Kış 2003, (Erişim) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=144>, 11-10-2009

kaldırılmasının istikrarın sağlanmasında önemli bir katkısının olacağı vurgulanmaktadır.⁹⁵

İlk maddede soykırımın tanındığı kabul edilmiş ve bu ifade rapora konulmuştur. Üstelik maddenin oy çokluğu ile kabul edildiği göz önünde tutulursa, soykırım maddesinin üye ülkeler arasında ne kadar etkili olduğu da görülmektedir. Raporun 15. Maddesinde, Parlamento'nun 1987'de kabul ettiği "sözde soykırımı" tanıyan karara gönderme yapılırken, Türkiye'den AB ile bütünleşme arzusuna uygun adımlar atması ve uzlaşma temeli oluşturma çağrısı yapılmıştır.⁹⁶ 1987 yılında alınan karara yapılan atıf ise, bunun geçici olmadığını ve Ermeni Sorunu'nun AB ülkelerinde ne kadar destek gördüğünün bir işaretidir.

Bu raporu diğer yıllardakilerden ayıran önemli bir özellik vardır çünkü raportör Per Garhton soykırım iddialarına Atatürk ile ilgili bir bilgi eklemiştir. Söz konusu bilgi, aslında Ermenistan Devlet Başkanı'nın daha önce söylediği sözlerin, rapora dipnot olarak sokulmasından ibarettir. Bu dipnotta şu ifadeler yer almaktadır:

Soykırımın tanınması yönündeki talepler Ermeni politikacılar tarafından sık sık dile getirilmiştir. Ayrıca, (Raportörün Mart 2000'deki ziyaretinde hem Erivan'daki soykırım anıtı başkanı, hem de Ermeni Parlamentosu'nun hukuki işler komitesi başkanı tarafından) Kemal Atatürk'ün 10 Nisan 1921'de Büyük Millet Meclisi'ne hitaben, I. Dünya Savaşı sırasında Genç (Jön) Türk rejiminin Ermenilere 'soykırım' yaptığını söylediği belirtilmiştir. Başkan Koçaryan raportöre, Ermenistan'ın Türkiye'den yenilenmiş bir soykırım kabulünü talep etmiş olmasının, özellikle iki ülke arasında ilişkilerin normalleşmesi söz konusu olduğunda,

⁹⁵ A.g.m, 11-10-2009.

⁹⁶ Eşref Hilmi AÇIK; *Geçmişten Günümüze Türkiye-Fransız İlişkileri*, İstanbul, IQ Yayıncılık, 2008, s.561.

Ermenistan için ‘sine qua non’, yani olmazsa olmazlardan biri olduğunu belirtmiştir⁹⁷.”

Kararda Atatürk'ün böyle bir olayın yaşandığını söylediği ve bu konuşmayı TBMM önünde yaptığı yazılmıştır. AP kendi içinde yaşadığı ikili görüşleri veya fikir çatışmalarını artık raporlarına da yansıtmaya başlamıştır. Bu da Birliğin ne kadar objektif veya tarafsız olduğu konusunda şüpheler yaratmaktadır. Konuyla ilgili Meclis arşivlerine bakıldığı zaman, Atatürk'ün bahsedilen tarihte böyle bir konuşma yapmadığı ve orada bulunmadığı da görülmektedir:

Atatürk'ün böyle bir ifadede bulunmadığı bilinmekle beraber TBMM kitaplığına gidilerek tutanaklar incelenmiş ve 10 Nisan 1921 tarihinde oturum olmadığı görülmüştür. Ayrıca 1921 yılı Nisan ayında Atatürk'ün hiç söz almadığı da tespit edilmiştir. Tarafımızdan Per Gahrton'a ve Avrupa Parlamentosu Dış İlişkiler Komisyonu üyelerine, tarihinde gönderilen e-mail'lerle durum kendilerine bildirilmiş ve ayrıca, Atatürk'ün konuşmalarında hiçbir zaman 'Ermeni Soykırımı' deyimini kullanmamış olduğu da belirtilmiştir. Per Gahrton bu müracaatımıza cevap vermemiş ve sonraları başka kişilerin de benzer uyarılarını dikkate almamış ve raporunda bir değişiklik yapmamıştır.⁹⁸

2003 senesine gelindiği zaman, Avrupa Birliği, içeriğine uygun olarak, Avrupa Komisyonu, yani bir rapor daha yayınlamıştır. 2003 senesi için hazırlanan rapor, 19 Mart 2004 tarihinde, Arie Oostlander tarafından yayınlanmış ve raporun içeriğinde Ermeni Sorunu'na da yer verilmiştir.

⁹⁷European Parliament, Committee on Foreign Affairs, Human Rights, Common and Defence Policy, A5-0028/2002, “Report on the Communication from the Comission to Council and the European Parliament on the European Union’s Relations with the South Caucasus, Under the Partnership and Cooperation Agreements”, 28 Ocak 2002, (Erişim) Security <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A5-2002-0028+0+DOC+PDF+V0//EN>, 17 Nisan 2010

⁹⁸ Ömer E. Lütem, “Olaylar ve Yorumlar”, **Ermeni Araştırmaları: Üç Aylık Tarih Politika ve Uluslararası İlişkiler Dergisi**, sayı: 4, Aralık 2001 Ocak-Şubat 2002, (Aralık 2001 Ocak-Şubat 2002), s. 31.

Rapor ayrıntılı olarak incelendiği zaman, Oostlander'in konuya giriş cümlesi dikkat çekmektedir. Raportör, Ermeni Sorunu'nun çok hassas bir konu olduğunu ve Avrupa Parlamentosu'nun konuyla yakın zamanlarda ilgilendiği belirtilmiştir. Daha da ötesi raportör, Türkiye'nin Ermeni Sorunu konusunda okullarında, önyargılı bir tavır sergilediğini ve bu tavra Avrupa Parlamentosu tarafından bir uyarı verilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Raporda Ermeni Sorunu 42. ve 43. Maddelerde yer almaktadır. 42. Maddede, AP, Türkiye Hükümeti'nin, bölgedeki etkili tavrını sürdürmesini ve Avrupa Birliği'nin Güney Kafkasya'da benimsediği politikalarla daha etkili bir şekilde iş birliğine girmesini beklemektedir. Bu maddenin devamında ise, Avrupa Birliği, Ermeni Sorunu hakkındaki gerçek görüşlerini ortaya koymaktadır. Raportör, Türkiye'nin Ermenistan ile olan sınırını tekrar açmasını, Ermenistan ile daha iyi komşuluk ilişkileri kurmasını ve bölgesel sorunları çözmek adına birlikte hareket etmesini istemektedir. Fakat bunları yaparken, tarihi uzlaşmanın önüne geçecek herhangi bir eylemde bulunmaması istenmektedir. Bir diğer deyişle AB; Türkiye'nin "sözde" Ermeni Soykırımını kabul etmesini ve böylece Ermenistan ile uzlaşmasını arzu etmektedir. Daha sonraki yıllarda yayımlanan İlerleme Raporlarında da görüleceği üzere, Avrupa Parlamentosu, Türkiye'nin Ermenistan ile olan ilişkileri, Güney Kafkasya konusu altında incelenmiş ve aslında Ermeni Meselesi'ni, Türkiye'nin bölgesel bir sorunu olarak göstermeye çalışmıştır.

Aynı raporda, Ermeni Sorunu'nun geçtiği bir diğer madde ise, madde 43'tür. Avrupa Birliği'nin görüşlerine göre, daha önceki raporlarda da belirtildiği gibi, tarihteki trajik deneyimlerin üstesinden gelinmesi için Türk ile Ermeni akademisyenler ve sivil toplum kuruluşları arasında bir diyalog kurulmalıdır. Avrupa Birliği'nin daha önceki kararları olarak tanımladığı belgeler içinde, Ermeni Sorunu'nun ilk defa AB belgelerine girdiği 1987 yılındaki karar da vardır.

Avrupa Komisyonu'nun yayınladığı bu raporun yanı sıra, AB'nin İlerleme Raporu'nda da Ermeni Sorununa kısaca değinilmiştir. Raporda, Türkiye-

Ermenistan sınırının hala kapalı olduğu ancak Türk Hava Yolları seferleri ile bu konuda gelişme kaydedildiği ifade edilerek, ayrıca Ermenistan ile üst düzey siyasi temaslar gerçekleştirildiği de ifade edilmiştir.⁹⁹

2003 yılında yayınlanan İlerleme Raporu'ndan sonra Fransa'da ilginç bir olay yaşanmıştır. Olayın ilginç olması esasen Ermeni Sorunu'nun ya da "sözde" Ermeni Soykırımının, Avrupa Birliği içinde artık yer aldığı düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Söz konusu olay, 2003 yılında Fransa'da yaşanmıştır. Önceki bölümde de belirtildiği üzere, Fransa'da azımsanmayacak bir Ermeni nüfusu yaşamaktadır. Ekim 2003'te, Euro-Arménie ASBL adlı Fransız derneği, Grégoire Krikorian ve Suzanne Krikorian adlı iki Ermeni, Adalet Divanı Birinci Derece Mahkemesi'nde, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği Konseyi ve Avrupa Toplulukları Komisyonu aleyhine bir dava açmışlardır. Bu davanın "gerçek" nedeni, Türkiye'nin dolaylı yoldan Ermeni Soykırımını tanımasıdır. Bahsedilen kişiler ve Dernek, Türkiye'ye verilen adaylık statüsünün geri alınması gerektiğini, zira 1987 yılındaki kararın yasal bağlayıcılığı olduğunu ifade etmişler ve adaylık statüsünü Türkiye'ye tanıyan Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği Konseyi ve Avrupa Toplulukları Komisyonu'na manevi bir tazminat davası açmışlardır. Başka bir deyişle, bu dernek ve kişiler, Türkiye'nin "sözde" Ermeni soykırımını tanımadan AB üyesi olmasına karşıdırlar. 1987 yılındaki karara atıf yapılması da davacıların elini güçlendirmiştir.

17 Aralık 2003 tarihinde Adalet Divanı Birinci Derece Mahkemesi'nde görülen davanın sonucu, 13. Maddede belirtilmektedir. Bu karara göre, Mahkeme, yapılan başvurunun açıklığı dolayısıyla davalı kurumların görüşlerini dinlemeye ve duruşmanın görülmesini gerek olmadığına karar vermesinin mümkün olabileceğini belirtmiştir. Kararda davacı tarafın talepleri, hukuki dayanaktan yoksun olması sebebiyle reddedilmiştir.

⁹⁹ Avrupa Toplulukları Komisyonu, **Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu**, Ankara, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2003, s. 122-123; Commission of the European Communities, "2003 Regular Report On Turkey's Progress Towards Accession", Brussels, 2003, (Erişim) http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2003/tr_tk_final_en.pdf, 28 Mayıs 2010.

Kararın 19. Maddesinde ise 1987 tarihli Avrupa Parlamentosu kararının tamamen politik ifadeler içeren bir doküman olduğu ve Parlamento tarafından her an değiştirilebileceği, dolayısıyla Parlamento ve diğer davalı kurumlar için herhangi bir bağlayıcı yasal sonucu olamayacağı vurgulanmıştır.¹⁰⁰

Adalet Divanı'nın aldığı bu kararın önemi Türkiye için çok büyüktür, zira bu kararlar, Türkiye'nin adaylık statüsünün, "sözde" Ermeni soykırımı gerekçesiyle engellenemeyeceği uluslararası bir mahkeme tarafından teyit edilmiştir.¹⁰¹ Ermeni Sorunu, her ne kadar hala siyasi yollarla Türkiye'nin önüne getirilmeye devam edilse de, Türkiye'nin AB üyeliğinin, hukuki açıdan bu sorun gerekçesiyle bozulamayacağı Adalet Divanı'nın bu kararı ile tasdik edilmiştir.

2.4. 2004 YILI İLERLEME RAPORU VE TÜRKİYE'YE ADAYLIK STATÜSÜNÜN VERİLMESİ:

6 Ekim 2004 tarihinde yayınlanan 2004 İlerleme Raporu, yine Ermeni Sorunu'na atıf yapmıştır. Rapor incelendiği zaman, Ermeni Sorunu'na ilişkin kararların, 39, 40 ve 41. maddeler olduğu görülmektedir.

Komisyon hazırladığı raporda, Türkiye ile üyelik müzakerelerinin başlatılmasına yeşil ışık yakılmış, Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterlerini yerine getirdiği ifade edilmiş ve tam üyelik müzakerelerinin başlatılması tavsiyesinde bulunulmuştur.¹⁰² Kopenhag Kriterleri, ilk bölümde detaylı

¹⁰⁰ The Court of First Instance, T-346/03, "Order Of The Court Of First Instance 17 December 2003", 17 Aralık 2003, (Erişim) [¹⁰¹ Lütem, **Kış 2003-İlkbahar 2004**, s. 25.](http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=en&newform=newform&alljur=alljur&juredj=juredj&jurtpi=jurtpi&jurftp=jurftp&alldocrec=allldocrec&docj=docj&docor=docor&docop=docop&docav=docav&docsom=docsom&docinf=docinf&alldocnorec=allldocnorec&docnoj=docnoj&docnoor=docnoor&typeord=ALLTYP&allcom mjo=allcommjo&affint=affint&affclose=affclose&numaff=&ddatefs=&ydatefs=&ddatefe =&mdatefe=&ydatefe=&nomusuel=&domaine=&mots=armenian+&resmax=100&Submit=Submit. 28.10.2010.</p>
</div>
<div data-bbox=)

¹⁰² İrfan Kaya ÜLGER,; Avrupa Birliği'nin ABC'si, Ankara, Sinemis Yayınları, 4. Baskı, 2007, s.134.

incelenmiş ve buradan da hatırlanacağı üzere, bu kriterlerin içinde Ermeni Sorunu'na dair herhangi bir madde bulunmamaktadır, çünkü bu kriterler AB'ne üye olacak her ülkenin yerine getirmesi gereken şartlardır. Ermeni Sorunu ise, AB üyelik sürecinde sadece Türkiye'ye "dayatılan" bir şart olarak ortaya koyulmuştur.

Raporda Ermeni Sorunu'na dair maddeler, 39. madde ile başlamaktadır. Söz konusu maddede, Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye'nin adaylık statüsüne ilişkin önceki kararlarında (18 Haziran 1987–1 Nisan 2004) da olduğu gibi, Türkiye, sözde soykırımı kabul etmek yoluyla, Ermenilerle uzlaşma sürecine girmeye çağırılmıştır.¹⁰³ Buna rağmen, Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerini yerine getirdiğini ve böylece aday üye statüsüne geçtiğini söyleyen de yine Avrupa Birliği'dir. Bu durum da aslında AB'nin Türkiye'ye karşı diğer aday ülkelerden farklı bir politika izlediğini göstermektedir.

Ermeni Sorunu'nun geçtiği bir diğer madde ise madde 40'tır. Bu madde; geçmiş trajik deneyimlerin açık bir şekilde üstesinden gelinmesi amacıyla, muhtemelen bağımsız uzmanlardan oluşan çift taraflı bir komite tarafından desteklenecek bir uzlaşma sürecinin Türk ve Ermeni hükümetlerince sürdürülmesi gerektiğini ifade etmekte ve **Türk hükümetinden en kısa zamanda Ermenistan ile sınırlarını tekrar açmasını talep etmektedir.**¹⁰⁴ Görüldüğü üzere, bu maddenin içinde soykırım sözcüğü geçmemektir, ama Avrupa Birliği, Türkiye'nin "sözde" soykırımı kabul etmesi için yine dolaylı sözcükler kullanmıştır. Avrupa Birliği'nin, Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınırın tekrar açılmasını talep etmesi, aslında Türkiye'nin "sözde" soykırımı kabul etmesi ile eş değerdir.

Bu konuyla ilgili olarak, 2004 İlerleme Raporu'nda geçen son madde 41. maddedir. Bu maddede **Komisyon'a ve Konsey'e, Türk makamlarından AP tarafından 1987 ve 2004 yılları arasında kabul edilen**

¹⁰³ European Parliament, P6_TA(2004)0096, "Turkey's Progress Towards Accession", 15 Aralık 2004, (Erişim) <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P6-TA-2004-0096+0+DOC+WORD+V0//EN>, 16.05.2010.

¹⁰⁴ Erhan AKDEMİR, **YORUM-Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci ve Ermeni Sorunu**, 2 Mayıs 2006, (Erişim) <http://www.abhaber.com/haber.php?id=11337>, 10.09.2009.

kararlar uyarınca 1915'te Ermenilere karşı işlenen soykırım tarihi gerçeğini resmi olarak tanınması ve Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınırı yakın bir tarihte açmasını talep etmesi yönünde çağrıda bulunmaktadır.¹⁰⁵ Buna göre, "soykırım" sözcüğü açıkça yazılmış ve Türkiye'den bu "gerçeği" resmi olarak tanınması talep edilmektedir. Ayrıca, **Türkiye'nin AP'nin 1987 yılındaki kararının gereğini yerine getirmediği** ifade edilmekte ve böylece, Ermeni Sorunu, **Türkiye'nin üyeliğine bir engel olarak değerlendirilmektedir.**¹⁰⁶

2004 yılına ilişkin İlerleme Raporu'nda bu önemli maddelerin yanı sıra, Ermeni Sorunu ve özellikle Türkiye-Ermenistan sınırının açılmasına dair de maddeler yer almıştır. Bunlardan ilkinde, Türk otoriteleri tarafından Ermenistan sınırının hala açılmadığı ve bu durumdan dolayı, Türkiye'nin Ermenistan ile iyi komşuluk ilişkileri kurma şansını kaçırdığı da belirtilmektedir. Bir diğer maddede ise, Türk otoritelerinin, **Avrupa Parlamentosu'nun 18 Haziran 1987 tarihli kararında belirtilen Ermeni sorununa ilişkin çağrısına hala uymadığı vurgulanmıştır.** Bu maddenin raporda yer alması, AP'nin 1987 yılında aldığı karara ne kadar önem verdiğini bir kez daha kanıtlamaktadır. Sınırın açılmasına dair son madde ise Halil Berktaş'a¹⁰⁷ dayandırılmıştır. Söz konusu tarihinin 'soykırım' ve Ermenistan Devleti ile ilişkilerin yeniden kurulması üzerine yaptığı "çarpıcı" çalışmasının ileriye yönelik önemli adımları temsil ettiği, ancak bu sürecin, Türkiye ve Ermenistan arasındaki sınırın açılarak mantıklı bir sonucuna ulaştırılması gerektiği söylenmiştir.¹⁰⁸

6 Ekim tarihinde yayınlanan rapor, 15 Aralık tarihinde Avrupa Parlamentosu'nda kabul edilmiştir. Tavsiye niteliği taşıyan raporda, Türkiye'nin

¹⁰⁵ A.g.m, 10.09.2009.

¹⁰⁶ A.g.m, 10.09.2009.

¹⁰⁷Söz konusu tarihçi, Osmanlı Devleti'nin 1915 yılında Ermenilere uyguladığı tehcir kararını, soykırımı olarak değerlendirmektedir. Şu sözleri ise bu konudaki görüşlerini daha da net olarak ortaya koymaktadır: *Ben hakikaten en hafif deyimle muazzam bir etnik temizlik olduğu, devletin resmi kanallarıyla, o zamanki Osmanlı devletinin...muazzam bir tehcir düzenlendiği ve bütün vilayetleri kapsayan tehcirin başlı başına etnik temizlik olduğu kanısındayım.* Cem FAKİR, Ermeni Sorunu(1) Tehcir., 27 Mart 2006, (Erişim) <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/321123.asp>, 03.03.2010.

¹⁰⁸ European Parliament, P6_TA(2004)0096, "Turkey's Progress Towards Accession", 15 Aralık 2004, (Erişim)<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P6-TA-2004-0096+0+DOC+WORD+V0//EN>, 16.05.2010.

“soykırım”ı tanınması istenmektedir. Avrupa Parlamentosu tarafından 15 Aralık 2004 tarihinde 262 ret oyuna karşılık 407 kabul oyuyla kabul edilen ve Türkiye ile AB arasında müzakerelerin başlatılmasını tavsiye eden metinde Türk otoritelerin Avrupa Parlamentosu’nun 1987 yılındaki kararının gereğini yerine getirmedini ifade edilmektedir.¹⁰⁹ Aslında bu durum, daha önceki raporlarda da belirtilmiştir ve buraya kadar şaşırtıcı bir durum yoktur. Şaşırtıcı olan durum, raporun kabul edilmesinden sadece iki gün sonra yapılan Brüksel Zirvesi’nde yaşanmıştır. Zirvenin sonuç bildirgesinin 21. paragrafında **“Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu tarafından alınan 15 Aralık 2004 tarihli karara işaret eder”** ifadesi kullanılmıştır. Bilindiği üzere, Brüksel Zirvesi’nde Türkiye’ye bir sonraki sene aday üye statüsü verileceği açıklanmıştır, fakat yukarıda yer alan madde, akılları karıştırmaya yeterlidir. AB, Türkiye’ye hem aday üye olma şartlarını yerine getirdiğini hem de AP’nin Türkiye’nin “sözde” Ermeni soykırımını tanımanın gereklerini yerine getirmeye dair 15 Aralık’ta kabul ettiği rapora atıf yapmaktadır. Bu durum da, Avrupa Parlamentosu ve dolayısıyla Avrupa Birliği’nin Türkiye’ye karşı nasıl ikili davrandığını göstermektedir.

Avrupa Parlamentosu’nun aslında “tavsiye” niteliği taşıyan bu kararlarının, Avrupa Birliği belgeleri içinde aslında ne kadar etkili olduğunu Eylül ve Aralık 2004’teki yaşanan iki olaydan anlamak mümkündür. Eylül 2004’de yaşanan ilk olay, bir sonraki ay yayınlanacak olan İlerleme Raporu’nun bir belirtisidir. AB Komisyonu eski Başkanı olan Romano Prodi, Eylül 2004’de Ermenistan’ı ziyaret etti ve burada Ermenistan’ın o dönem Dışişleri Bakanı Vartan Oskanyan ile birlikte bir basın toplantısı düzenledi. Bu toplantıda, Prodi, kapalı sınırlar konusunun, Türkiye’nin AB üyeliği için gerekli ön şartlardan biri olabileceğini açıkladı.¹¹⁰ Fransa’da dönemin Cumhurbaşkanı olan Jacques Chirac’ın, AB zirvesi sonrasında düzenlediği basın toplantısında sarf ettiği sözler de Ermeni Sorunu’nun, Avrupa Birliği belgelerinin de yansıttığı

¹⁰⁹Kamer KASIM, Ermeni Sorunu ve AB Süreci (I), 25 Nisan 2005, (Erişim) <http://www.tumgazeteler.com/?a=787003>, 01.02.2010

¹¹⁰Kasım AKDOĞAN, Ermenistan Sınırı Zorluyor-3, 16 Ocak 2008, (Erişim) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Makaleler&MakaleNo=2902>, 01.02.2010.

gibi ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Chirac, üyelik müzakerelerinde Ermeni soykırım iddiasının Türkiye'nin önüne bir önkoşul olarak çıkarılacağı mesajını verdi ve Ermenilerle ilgili "hafıza çalışması" yapmaması halinde, Fransızların tam üyelik için yapılacak bir referandumda Türkiye'ye hayır diyebileceğini ileri sürdü.¹¹¹

2.5. 3 EKİM 2005: MÜZAKERELERİN TÜRKİYE İÇİN BAŞLAMASI TARİHİ

2004 yılı, Türkiye'nin AB serüveni için olumlu bir yıl olmuştur. 2004 yılında yapılan Brüksel Zirvesi'nde, Türkiye'ye müzakerelere başlama tarihi, bir sonraki sene, yani 3 Ekim 2005 olarak belirlenmişti. Bu tarihten kısa bir süre önce; Avrupa Parlamentosu Türkiye ile müzakerelere başlanmasına ilişkin bir raporu kabul etmiştir. 28 Eylül 2005 tarihinde kabul edilen bu raporda, Ermeni sorununa ilişkin hükümler de vardır.

Raporda Ermeni Sorunu iki farklı yerde geçmektedir. Raporun J maddesinde, Türkiye'deki otoritelerinin 1987 tarihli Avrupa Parlamentosu kararında belirtilen Ermeni meselesine ilişkin talepleri hala yerine getirmediği vurgulanmıştır.¹¹² Diğer 5. madde de ise, Türkiye sözde soykırımı tanımaya çağrılmış ve bu tanımanın Avrupa Birliği'ne girmenin bir ön koşulu olduğu tekrar edilmiştir.¹¹³ Görüldüğü üzere, Avrupa Birliği, Türkiye ile müzakerelere başlamasına rağmen, Parlamento'nun "sözde" Ermeni soykırımı konusundaki davranışları ve düşünceleri değişmemiştir. Bunun yanı sıra, daha önceki senelerde yayınlanan İlerleme Raporları'nda, Türkiye'den Ermenistan ile iyi ilişkiler kurması ve bu ülke ile arasındaki sınırı açması talep edilmiştir. 2005 yılında yayınlanan İlerleme Raporu'nda ise, ifadeler daha da sertleşmiş ve Türkiye'nin "sözde" Ermeni soykırımını resmen tanınması istenmiştir.

¹¹¹ Bilal N ŞİMŞİR, Ermeni Meselesi 1774-2005, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1. Baskı, s.239-240.

¹¹² **European Parliament resolution on the opening of negotiations with Turkey**, 28 September 2005 – Strasbourg, (Erişim)

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0350+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN>, 01.02.2010.

¹¹³ A.g.m, 01.02.2010.

Avrupa Parlamentosu'nun bu kararlarının herhangi bir bağlayıcılığı olmamakla birlikte kararların diğer AB kurumlarını üzerindeki etkisini ve Birlik üyesi ülkelerdeki eğilimi yansıtan karakteri göz önüne alınırsa, 1987'deki duruşu bozmayan bu yeni raporun, Türkiye'nin müzakere süreci bakımından ne kadar önemli olduğu aşikârdır.

Parlamento'nun bu kararına rağmen 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile Müzakerelere başlanmıştır ve Müzakere Çerçevesinde sözde soykırıma veya Ermeni sorununa ilişkin herhangi bir madde konulmamıştır. Ancak Çerçeve Anlaşmasında yer alan 10. Madde dikkat çekmektedir:

*Katılım; Birliğin müktesebatı olarak bilinen ve Birliğin sistemi ve kurumsal çerçevesine bağlı hak ve yükümlülüklerin kabulü anlamına gelmektedir. Türkiye söz konusu müktesebatı katılım anında olduğu sekliyle uygulamalıdır. Öte yandan katılım, mevzuat uyumuna ilaveten, müktesebatın zamanlı ve etkin uygulanması anlamına da gelmektedir. **Müktesebat sürekli olarak evrim geçirmekte ve aşağıdaki hususları içermektedir: ... –Kurumlar arası anlaşmalar, kararlar, açıklamalar, tavsiyeler ve yönergeler gibi Birliğin kapsamı içerisinde kabul edilen bağlayıcı veya bağlayıcı niteliği olmayan diğer hukuki işlemler; ...***

Söz konusu maddede en çok dikkat çeken ifade, “müktesebatın sürekli evrim geçirmesi ve Birliğin içinde bağlayıcı olan veya olmayan diğer hukuki işlemler” şeklindedir. Buna göre, Avrupa Komisyonu, Türkiye'yi aday ülke olarak kabul ettiği 1999 yılından farklı bir müktesebat uygulandığını belirtmektedir. Oysa, tezin ilk bölümünde de belirtildiği üzere, AB adayı olan tüm ülkelerin Kopenhag Kriterlerini yerine getirmesi yeterli bir şart olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan bakıldığı zaman, Komisyon'un Türkiye'nin adaylığında farklı bir yol izlediği görünmektedir. Aynı şekilde, “müktesebatın sürekli evrim geçirmesi” ifadesi, geçen yıllar içinde, Türkiye'nin adaylık sürecinin bir parçası olarak, Ermeni Sorunu'nun da müktesebata dâhil edildiği ve dolayısıyla sözde Ermeni soykırımının tanınması isteğinin var olduğu

düşüncesini çıkarmak zor değildir. Yine de, 2005 senesine bakıldığı zaman, AB sürecinin Türkiye açısından olumlu olduğunu söylemek mümkündür, zira Türkiye bu seneden itibaren artık “müzakerelere başlayan ülke olarak” anılmaya başlamıştır.

2005 yılındaki İlerleme Raporu incelenmeden önce CHP'nin daveti üzerine Türkiye'ye gelen ABD'li Ermeni tarihi uzmanı Prof. Dr. Justin McCarthy "soykırım" iddialarını yalanlamıştır. McCarthy Türkiye Büyük Millet Meclisinde yaptığı konuşmada;

*Osmanlılar Ermenileri düşman olarak görmekte haklıydı. Çünkü Ermeniler Ruslara casusluk yapıyor ve onlara yol gösteriyordu. Tehcir kanunu ise ayaklanmalardan 7 ay sonra uygulandı. Bu dönemde Ermenilerin yüzde 80'ni sağ kaldı. Yüzde 80'ni sağ bırakılan bir soykırım olur mu?.....**Avrupa Birliği, Türkiye'nin AB'de giriş ücreti olarak soykırımı kabul etsin isteyecektir. Ermeni milliyetçilerin hedefi önce soykırımı kabul ettirmek, sonra tazminat istemektir.***

şeklinde konuşmuştur.¹¹⁴ Justin McCarthy'nin Ermeni propagandasından etkilenmeyen ve sözde Ermeni soykırımının, Türkiye aleyhine olsun diye AB ajandasında var olduğunu gören bir tarihçi olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu tarihçi de, Türkiye'nin AB'ye girebilmesi için sözde Ermeni soykırımını kabul etmesi gerektiğini ve bunun Türkiye'nin AB'ne girmek için ödeyeceği bir “ücret” olarak tabir etmektedir.

2005 senesinde müzakerelere başlayan Türkiye için, 2006 senesinde yayımlanan İlerleme Raporu ayrı bir önem taşımaktadır. 27 Eylül 2006 tarihinde kabul edilen bu raporda, yine sözde soykırıma dair ifadeler görülmektedir. Bunun yanı sıra, bu raporda, iki devlet arasındaki ilişkiler ve sınırların açılmasına yönelik maddeler de yer almıştır.

¹¹⁴ “Ermeni Dosyası-5: Ermeniler tarih boyu hep ihanet ettiler”, 24.10.2005, Ortadoğu Gazetesi Yazı Dizisi, TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü, 26.03.2010.

Raporun tamamı incelendiği zaman, Ermeni Sorunu ve Ermenistan ile olan ilişkilere dair olan maddeler, üç yerde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, raporun 'I' maddesindedir. Söz konusu maddede, Türkiye'nin Ermenilere karşı işlenen 'soykırımı' **hala** tanımadığı ve bunun Avrupa Parlamentosu'nun ile birkaç üye devletin çağrılarına rağmen yapılmadığı ifade edilmektedir.¹¹⁵

Ermenistan ile olan ilişkilere dair yazılan ifadeler, Z maddesinin altındaki bölümde geçmektedir. Adı geçen AC bölümünde, Türkiye'nin Ermenistan'a karşı haksız bir ambargo uyguladığı; bu ambargonun, Kafkasya bölgesindeki istikrarı olumsuz bir yönde etkilediği, ayrıca Türkiye'nin bu tutumunun, bölgedeki iyi komşuluk ilişkilerine de zarar verdiği ve son olarak, durumun, Müzakere Belgesindeki gerekliliklerini engellediği belirtilmektedir.¹¹⁶

2006 yılındaki raporda Ermeni Sorunu'nun bahsedildiği son madde, 56. maddedir. Bu maddede Türkiye'nin 1915 yılında yaşanan trajik olayların tartışılması için Birleşmiş Milletler gözetiminde uzman bir heyetin kurulması teklifini Ermenistan'a götürdüğü ve bu durumun en azından Türkiye'de tartışılmasının başlangıcı olduğu ifade edilerek, durumundan memnuniyet duyulduğu belirtilmiştir.¹¹⁷ Aynı maddede, hem Türkiye hem de Ermenistan Hükümeti'nin uzlaşma sürecine devam etmeleri de desteklenmektedir.

Bu madde içinde en çok dikkat çeken ifade, Ermeni Sorunu'nun Kopenhag Kriterleri ile bağdaştırıldığı cümlelerdir. Bu cümlelerde, Parlamento; ***Ermeni soykırımının, Kopenhag Kriterlerinde olmamasına rağmen, müzakere sürecinde olan bir ülkenin, geçmişini kabul etmesi gerektiği*** ve bu açıdan, Türk yetkililerin araştırmacılar, entelektüeller ve akademisyenler ile bu konu üzerinde çalışması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu ifadenin yanı sıra, Türkiye'nin ön koşulsuz şekilde, Ermenistan ile iyi komşuluk ilişkilerinde bulunması gerektiği ve bunun için gerekli tüm adımları

¹¹⁵ European Parliament, P6_TA(2006)0381, "Turkey's Progress Towards Accession", 27 Eylül 2006, (Erişim) <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2006-0381+0+DOC+XML+V0//EN>, 02 Ocak 2010.

¹¹⁶ A.g.b, s. 5, 02 Ocak 2010.

¹¹⁷ A.g.b., s. 6, 02 Ocak 2010.

atması gerektiği de belirtilmektedir.¹¹⁸ Atılması gereken tüm adımlar ise bu maddenin devamında yer almaktadır. Buna göre, Türkiye, Ermenistan'a uyguladığı ekonomik ambargoyu kaldırarak, kara sınırını en yakın zamanda açmalıdır.¹¹⁹ Diğer bir deyişle, Avrupa Birliği, yine üstü kapalı bir şekilde Türkiye'den Ermeni Soykırımını tanımasını istemekte, Türkiye'nin en yakın zamanda kara sınırı açmasının 1987-2005 yılları arasında Avrupa Parlamentosu'nun aldığı kararlara uygun olacağı belirtilmiştir.¹²⁰ Ayrıca, Türkiye'nin atacağı adımların, Avrupa Birliği'ne katılım için şart olan Müzakere Belgesinin "sınır sorunların barışçıl çözümü" bölümünün tamamlanması için gerekli olduğu ifade edilmiştir.¹²¹ Bu ifadelerin gerçek anlamı ise, Türkiye'nin aslında sınırlarını açarak Ermeni Soykırımını tanıması ve böylece AB üyesi olabileceğidir.

Bu konuya ilişkin olarak dönemin Savunma Bakanı olan Serge Sarkisyan'ın¹²² ifadeleri, Ermenistan'ın Ermeni Sorunu konusunda AB içinde ne kadar etkili olabildiğinin bir kanıtı gibidir. Bunun nedeni ise, AB üyesi olmayan ve hatta aday ülke bile olmayan Ermenistan'ın, Ermeni Soykırımını tanıması konusunda AB'ye yaptığı çağrıdır. Savunma Bakanı, Ermenistan'ın AB ile de sıkı bir işbirliği yapmak istediğini belirtmiş ve AB'nin Türkiye ile Ermenistan ilişkilerinin düzelmesi için daha fazla rol üstlenmesini beklediklerini de ifade etmiştir.¹²³ Ayrıca, Sarkisyan "**Türkiye, Ermenistan sınırını açarsa küçük ülkem jeopolitik açıdan Avrupa'ya daha yakın olur.** Türkiye ile sonsuza dek düşman olamayız, bunun gereği ve anlamı yok." diyerek, Türkiye'nin sözde soykırımı tanımasını ve Ermenistan'ın da böylece Avrupa Birliğine yakınlaşması isteğinin var olduğunu belirtmiştir.¹²⁴

¹¹⁸ A.g.b., s. 6, 02 Ocak 2010.

¹¹⁹ A.g.b., s. 6, 02 Ocak 2010.

¹²⁰ A.g.b., s. 6, 02 Ocak 2010.

¹²¹ A.g.b., s. 6, 02 Ocak 2010.

¹²² Ermenistan Devlet Başkanı Robert Koçaryan'ın sağ kolu olarak bilinen Sarkisyan, bugün Ermenistan'ın Cumhurbaşkanı'dır.

¹²³ "**ERMENİSTAN: TÜRKİYE İLE ÖNŞARTSIZ İLİŞKİYE HAZIRIZ**" Yeni Şafak, 24.12.2006, TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü, 26.03.2010.

¹²⁴ A.g.b., 26.03.2010.

Sene 2007 olduğu zaman, Türkiye 2 senedir müzakere sürecinde olan aday bir ülke konumundadır ve bu sebepten dolayı, Avrupa Birliği yeni bir İlerleme Raporu yayınlamıştır. 6 Kasım 2007 tarihinde yayımlanan bu raporun içeriğinde, Ermeni Soykırımı sözü geçmemektedir. Bunun yerine, Türkiye- Ermenistan arasındaki ilişkiler, Güney Kafkasya ile olan ilişkiler başlığı altında yazılmıştır. Metinde, Ermeni ve Türk üst düzey yetkililer arasında görüşmelerin gerçekleştirildiği, fakat Türkiye'nin, Ermenistan kara sınırını kapalı tutmayı sürdürdüğü belirtilmiştir.¹²⁵ Metin içinde soykırım sözcüğünün geçmemesi aslında bir önem taşımamaktadır zira, Avrupa Birliği Türkiye'nin soykırımı kabulü konusunda sınırların kapalı olmasını belirterek, soykırımı atıf yapmaktadır. Bu maddenin bir bölümünde, Türkiye'nin attığı bazı adımlar olumlu olarak karşılandığı ama bunların yeterli olmadığı ifade edilmiştir. Komisyon'a göre, Türkiye'nin, Ermenistan temsilcilerini, Ocak 2007'de öldürülen Ermeni asıllı gazeteci Hrant Dink'in cenaze törenine ve mart ayında, Kutsal Haç Akdamar Ermeni Kilisesi'nin resmi açılışına davet ederek sembolik adımlar atması olumlu olmasına rağmen bu konuya ek olarak başka gelişmelerin kaydedilmemesi Türkiye için olumsuzdur.¹²⁶

Emekli büyükelçi Şükrü Elekdağ, Türkiye'de Ermeni Sorunu konusunda çalışan ender kişilerdendir. Elekdağ'ın İlerleme Raporunun açıklanmasından çok önce yaptığı bir açıklama, soykırım iddialarının Avrupa Birliği mahkemelerine girmek üzere olduğu şeklindedir. Bu durumun, İlerleme Raporu'na yansması ihtimali ise çok güçlüdür. Elekdağ'ın ifadeleri ise karamsardır, zira Türkiye, Ermeni Sorunu konusunun AB üyeliği müzakere sürecinde önüne çıkmaması için hiçbir çalışma yapmamaktadır. Elekdağ:

AB Adalet ve İçişleri Bakanları Konseyi'nin 19 Nisan 2007'de kabul ettiği, Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığıyla Mücadele Konusunda Çerçeve Kararı, 1915 olaylarına yönelik Ermeni iddialarının AB ülkeleri mahkemeleri tarafından soykırım olarak

¹²⁵ Avrupa Komisyonu, Türkiye 2007 İlerleme Raporu, (Erişim) http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/turkey_progress_reports_en.pdf, 16.11.2009, s.73.

¹²⁶ A.g.b. s. 73.

karara bağlanması ve 'inkarcıların' cezalandırılması yolunu açıyor. Çerçeve karar, AB hukukunda bağlayıcı bir niteliğe sahip. Üye devletlerin, çerçeve kararın içeriğini aynen kendi mevzuatlarına aktarma ve uygulama yükümlülükleri var. Adalet ve İçişleri Bakanları Konseyi'nin onayına sunulacak, sonra da AB Resmi Gazetesi'nde yayımlanarak yürürlüğe girecektir. AB'nin çerçeve kararı uygulamaya koyması halinde, başta Ermeni lobisi olmak üzere, ülkemize hasım diğer odakların konuyu siyasi maksatla istismar etmeleri kaçınılmazdır.

diyerek konunun ciddiyetini ortaya koymaktadır¹²⁷.

5 Kasım 2008 tarihinde yayımlanan 2008 İlerleme Raporu'nda, Ermeni Sorunu iki ayrı yerde ele alınmıştır. Bunlardan ilki, siyasi kriterlerin altında yer alan Cumhurbaşkanlığı bölümüdür. Raporda, yeni seçilen Cumhurbaşkanı'nın, dış politikada aktif bir rol oynadığı ve AB müzakere sürecine bağlı olan reformların hızlanması için sık sık çağrıda bulunduğu ifade edilmiştir¹²⁸. Bilindiği üzere, bu sene içinde oynanacak olan futbol milli takım maçları sayesinde, Ermenistan Cumhurbaşkanı, Türkiye Cumhurbaşkanı'nı Erivan'a davet etmiştir. Bu durum, Avrupa Birliği raporunda, bir Türk Cumhurbaşkanı'nın ilk defa Erivan'a bir ziyaret gerçekleştirdiği ve bu ziyaretin, ikili ilişkilerin normalleşmesi açısından olumlu bir adım olduğu şeklinde belirtilmiştir.¹²⁹

Ermeni Sorunu'nun geçtiği bir diğer bölüm ise Güney Kafkasya ile olan ilişkiler başlığı altındadır. Bir önceki İlerleme Raporu'nda da görüldüğü üzere, Avrupa Komisyonu, Türkiye'nin Ermenistan ile olan kara sınırını hala kapalı tuttuğunu tekrar ifade etmiştir.¹³⁰ Buna rağmen, Türkiye Cumhurbaşkanı'nın eylül ayında, Erivan'a yaptığı ziyaretin ikili ilişkilerde yeni bir başlangıç için

¹²⁷ Özgür EKŞİ, "SOYKIRIMI YARGILAMA AB MAHKEMELERİNE", 12/06/2007, Hürriyet, TBMM KÜTÜPHANE VE DOKÜMANTASYON MÜDÜRLÜĞÜ, 26.03.2010.

¹²⁸ Avrupa Komisyonu, Türkiye 2008 İlerleme Raporu, (Erişim) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=42210&l=1>, s.7, 27.03.2010..

¹²⁹ A.g.b., s.7.

¹³⁰ A.g.b., s.7.

ümitleri arttırması olumlu olarak algılanmıştır, bunun yanı sıra Türk ve Ermeni Dışışleri Bakanları arasında resmi görüşmelerin de olduğu belirtilmiştir.¹³¹ Ayrıca, 2005 senesinde Türkiye tarafından kurulması planlanan ortak tarih komisyonu teklifinin de hala geçerli olduğu da yazılmıştır.¹³²

Avrupa Birliği, Türkiye ile Ermenistan'ın ilişkilerin normalleşmesine yönelik girişimlerinden duyduğu memnuniyetini üst düzey isimler aracılığıyla duyurmuştur. AP Türkiye Raportörü Ruijten, protokol ile ilgili memnuniyetini dile getirdiği basın açıklamasında raportörlüğünü yaptığı 2008 raporundan bir alıntıya da yer vererek; Türk hükümetine Ermenistan sınırını açma, ekonomik ve siyasi ilişkileri düzeltme çağrısında bulunmuştur.¹³³ Türkiye raportörü Ruijten'in bu açıklamasının yanı sıra, NATO Genel Sekreteri Anders Fog Rasmussen ve Avrupa Komisyonu genişlemeden sorumlu üyesi Olli Rehn ve Dış İlişkilerden Sorumlu Üyesi Benita Ferrero-Waldner de konuya dair açıklamalar yapmışlardır. Rasmussen, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleştirilmesi hedefiyle hazırlanan protokolü desteklediğini açıklarken, Rehn ile Waldner'in yaptıkları ortak açıklamada, Türkiye-Ermenistan arasındaki anlaşmadan memnuniyet duyulduğu söylenmiş ve bölgedeki istikrar için iki ülkenin ilişkilerini hızlı bir şekilde normalleştirilmesi çağrısında bulunmuşlardır.¹³⁴

Türkiye'ye aday ülke statüsü verilen 2005 senesinin üstünden 4 sene geçtikten sonra 2009 senesinin Ekim ayında bir başka İlerleme Raporu daha yayınlanmıştır. 14 Ekim 2009 tarihinde yayınlanan bu raporda, hem Ermeni Sorununa dair maddeler hem de Türkiye-Ermenistan arasındaki ilişkiler yer almıştır.

İlerleme Raporu'nda, Ermeni konusuyla ilgili olan ilk ifade, 2009 yılı içinde Türkiye'de toplanan imza kampanyasıdır. Rapora göre bu kampanyada, 200 Türk "entelektüeli" 1915 yılında Osmanlı Ermenilerinin

¹³¹ A.g.b., s.7.

¹³² A.g.b., s.7.

¹³³Hakkı KESKİN, "AB MEMNUN OLDU", 03/09/2009, Cumhuriyet, TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü, 26.03.2010.

¹³⁴ A.g.y. 26.03.2010.

yaşadığı büyük trajediyi ilan edip kampanya ile Ermenilerden internette özür dilemiştir.¹³⁵ Kampanya için halktan toplanan yaklaşık 30 bin imzanın da Türk medyasında geniş yankı uyandırdığı da raporda belirtilir. Komisyon'a göre Türkiye'de yaşanan bu kampanya, Türkiye'deki ifade özgürlüğünün bir parçasıdır ve bu durum AB için önemli bir ölçüttür.

Önceki raporlarda da görüldüğü gibi, Türkiye-Ermenistan ilişkileri, Güney Kafkasya ile olan ilişkiler kapsamında ele alınmıştır. 2008 senesinin Eylül ayında Türk Cumhurbaşkanı'nın Erivan'a yaptığı ziyarete atıf yapılarak, iki ülke arasındaki üst düzey ikili ilişkilerin arttığı ifade edilmiştir.¹³⁶ Raporun devamında, iki ülkenin siyasi danışmalarının 6 hafta içinde bitirecekleri ve daha sonra iki ülke arasında, ilişkilerin normalleşmesine dair 2 protokol imzalanacağı belirtilmiştir. Söz konusu protokollerde, Türkiye ile Ermenistan arasında kurulacak olan diplomatik ilişkilerin başlaması ve geliştirilmesinin esas alınacağı da ifade edilmiştir. Bu maddeler her ne kadar olumlu olarak algılansa da, Türkiye'nin raporun yazıldığı zamanda, Ermenistan ile olan kara sınırını hala kapalı tuttuğu da belirtilmiştir. Raporun sonuç bölümünde, Türkiye'nin Ermenistan ile olan ilişkilerini normalleştirilmesi için diplomatik çabaların, gözle görülür bir şekilde ilerlediği yazılmıştır.¹³⁷

Türkiye için en son yayımlanan rapor, 9 Kasım 2010 tarihlidir. Söz konusu raporda, Ermeni Sorununa dair birçok yerde atıf yapılmıştır. Bunlardan ilki, toplanma özgürlüğü başlığının altında yer almaktadır. Buna göre, Avrupa Birliği yetkilileri, Türkiye'nin çeşitli konularda toplu gösteri yapma özgürlüklerine eriştiğini ve bunun Türkiye için olumlu olduğunu belirtmektedirler. Bu mahiyette hem Kürtler hem de Ermeniler adına gösteriler düzenlendiği ifade edilmiştir. Ermeniler ile ilgili olarak, 24 Şubat'ta

¹³⁵ Avrupa Komisyonu, Türkiye 2009 İlerleme Raporu, (Erişim) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=43616&l=1>, s.18, 27.03.2010.

¹³⁶ Avrupa Komisyonu, Türkiye 2009 İlerleme Raporu, (Erişim) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=43616&l=1>, s.18, 27.03.2010.

¹³⁷ A.g.b., s.87.

“Sözde Ermeni Soykırımını Anma Günü” adıyla sembolik olarak bazı toplu etkinlikler gerçekleştirilmiştir.¹³⁸

Aynı raporda, Ermenilere ilişkin bir diğer atıf da din özgürlüğü konusundadır. 19 Eylül’de Van Gölü’nde bulunan Akdamar adasındaki Ermeni Kutsal Haç Kilisesi’nde 1915 yılından bu yana düzenlenen ilk dini ayin olduğuna dikkat çekilmiştir.¹³⁹ Yapılan bir diğer ayinin ise Trabzon’daki Sümela Manastırı’nda gerçekleştirildiği de ifade edilmiştir ve bu iki ayinin Türkiye’de uzunca yıllar sonra yapılması, AB’nin Türkiye’ye karşı olan tutumunu değiştirmiştir. AB yetkililerine göre, yapılan ayinler Türkiye’nin *din özgürlüğü* konusunda, ibadet özgürlüğüne genel olarak saygı duyduğu ve bu durumun olumlu karşılandığı belirtilmektedir.¹⁴⁰

Ermenilerle ilgili raporda yer alan bir diğer bölüm, Türkiye’nin Güney Kafkasya ve Orta Asya ile ilişkileridir. Buna göre, Ekim 2009’da Ermenistan ile imzalanan protokoller hâlâ onaylanmadığı ve bunun ilişkilerin normalleştirilmesine yönelik olumsuz bir adım olduğu da ifade edilmiştir.¹⁴¹

Türkiye’nin Ermenistan ile imzaladığı protokollerin yankısı AB üyesi diğer ülkelerde de görülmektedir. Bunlardan en önemlisi, AB’nin kurucu üyelerinden olan İngiltere’dir. Times gazetesi, konuyla ilgili yorumunda, “Türkiye ile Ermenistan arasındaki görüşmeler, belki daha çok sembolik. Ancak, özellikle Türkiye tarafından, yapılması kolay olmayan bir jest anlamına geliyor” diye yazmıştır.¹⁴² Haberin devamındaki yorum ise, imzalanan protokollerin, Türkiye ile AB arasındaki ilişkileri de kolaylaştıracağı yönündedir. Yorumun devamında ise Ermenistan’ın Karabağ bölgesindeki

¹³⁸ **Avrupa Komisyonu, Türkiye 2010 İlerleme Raporu,** (Erişim) http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:L5KFTgqN_70J:www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/A_daylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf+2010+y%C4%B1%C4%B1+t%C3%BCrkiye+ilerleme+raporu+abgs&hl=tr&gl=tr&pid=bl&srcid=ADGEESgLrLptjNPs9oKfgiTii-SA-JJ8QULRhS_nt6YNEncWpXY-fguuwFGA11xnlqImaw6b-98FX1N8x24RQGfqcGrmbHZMnBGCE6iQCGn6iLZmflBxldhTW9IF0iPXUV7oHG5oqxeG&sig=AHIEtbSo4F37wDH-OEnW2iZNY7FhMcQMsA, s.21, 28.03.2010.

¹³⁹ A.g.b., s.22.

¹⁴⁰ A.g.b., s.22.

¹⁴¹ A.g.b., s.95.

¹⁴²“Anlaşmazlıklar bir kenara bırakıldı”, 03/09/2009, Cumhuriyet Gazetesi, TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü, 26.03.2010.

işgalle ilgili olarak bazı sözler yer almaktadır. Buna göre, “İsveçli yetkililerin arabuluculuğunda sağlanan ve nisan ayından beri şekillenen anlaşmada, Türkiye, Karabağ konusunda ilerleme sağlanması gerektiğinde ısrar etse de soykırımı veya dondurulmuş Karabağ ihtilafını bir kenara bırakıyor” denilmektedir.¹⁴³ Bu yoruma bakıldığında zaman, İngiltere basınının da sözde Ermeni soykırımını kabul ettiği ve Türkiye’nin Karabağ ihtilafını(!) çözümsüz bıraktığı düşüncesini görmek mümkündür. İngiltere Hükümeti’nin, sözde Ermeni soykırımı konusunda, soykırımı kabul eden bir karar kabul etmemesine rağmen, ülkedeki en saygın gazete olan The Times’da böyle bir haber ve yorumun yazılması, Ermeni Sorununun AB içindeki önemini bir kere daha göstermektedir.

2010 yılı İlerleme Raporu’nda, Ermeniler ifadesinin geçtiği son bölüm, raporun sonuç bölümüdür. Raporun sonuç bölümünde Ermeni Sorununa ilişkin doğrudan bir ifade bulunmamaktadır, bunun yerine Türkiye’nin dış politikasında görülen, “Komşularla Sıfır Sorun Politikası”na atıf yapılarak, Türkiye’nin doğudaki komşusu Ermenistan ile ilgili ilişkilerin normalleştirilmesine yönelik bir tutum izlediği belirtilmiştir. Türkiye’nin bu tutumunun AB yetkilileri tarafından olumlu görüldüğü de anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, 2000 yılından beri Türkiye için yayınlanan İlerleme Raporlarında, Ermeni Sorunu konusunda genellikle Türkiye aleyhine bir tutum sergilenmektedir. Söz konusu raporlar, Türkiye’nin aday olarak var olduğu her sene yayınlanmıştır ve bu raporlarda Türkiye’ye üstü kapalı bir şekilde, 1915 yılında yaşanan olayları “soykırım” olarak kabul etmesi gerektiği belirtilmektedir. Ermeni Sorununa ilişkin ifadeler, raporların genellikle Türkiye’nin Güney Kafkasya ve Orta Asya ile olan ilişkileri bölümünde yer almaktadır. Buna göre, Türkiye’nin Ermenistan ile olan kara sınırının da açılması gerektiği ve soykırımı kabul etmesinin AB üyeliği için olumlu bir adım olacağı da ifade edilmektedir.

¹⁴³ A.g.m, 26.03.2010.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ KOMİSYONU BELGELERİNDE ERMENİ SORUNU

3.1. İLERLEME RAPORLARI

Avrupa Birliği, bütün aday ülkeler için, her sene İlerleme Raporları hazırlamaktadır. İlerleme Raporlarında, Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığı belirlenen aday ülkelerle katılım müzakerelerinin başlatılması Komisyon tarafından Bakanlar Konseyine tavsiye edilmekte ve zirve kararıyla katılım amaçlı müzakere süreci başlatılmaktadır.¹⁴⁴ Bilindiği üzere, siyasi, ekonomik ve hukuki kriterlerden oluşan Kopenhag Kriterleri, ülkelerin üyeliği aşamasında tamamlaması gereken kriterlerdir. Her sene hazırlanan İlerleme Raporları ise, aday üye ülkelerin, bu kriterleri ne derece tamamladığına ilişkin görüşleri içermektedir. Diğer bir deyişle, bu süreç içinde adayın, belirlenen siyasal ve ekonomik öncelikleri karşılama ve Birlik müktesebatını üstlenebilme kapasitesi bakımından gösterdiği aşamalar, yine Komisyonca hazırlanarak yayımlanan yıllık İlerleme Raporlarında değerlendirilmektedir.¹⁴⁵

1997 yılında Lüksemburg'da yapılan AB Konseyi toplantısı sonrasında, AB Türkiye'yi her alanda Birliğe yaklaştırmak için ve Türkiye'nin Birliğe üye olma amacını dikkate alarak, Türkiye'ye yönelik bir strateji oluşturmaya karar vermiştir.¹⁴⁶ Alınan bu karardan sonra Türkiye için ilk İlerleme Raporu, bir sonraki sene 1998 yılında alınmıştır. Aynı yıl yapılan Cardiff AB Konseyi toplantısı sonrasında alınan kararlarda, Türkiye ile müzakerelere başlanacağı ifade edilmiş ve bu konu ile ilgili olarak AB

¹⁴⁴ Prof. Dr. Meral TECER, **Avrupa Birliği ve Türkiye, Sorular ve Yanıtlar**, Ankara, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2007, s. 204.

¹⁴⁵ A.g.e., s.204.

¹⁴⁶ <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46224&l=1> (Erişim): 14 Ekim 2009.

Konseyi “raporun, Ortaklık Anlaşması’nın 28. maddesine Lüksemburg AB Konseyi’nin sonuç bildirgesine dayalı olacağını” bildirmiştir.¹⁴⁷

1998 yılındaki İlerleme Raporu incelendiği zaman, sözde Ermeni soykırımı dair bir ifadenin olmadığı görülmektedir. Söz konusu raporda Ermenilere ilişkin yer alan tek ifade, Ermenilerin Türkiye’de yer alan üç azınlıktan biri olduğu, bu durumun Lozan Antlaşması’nda belirtildiği ve nüfuslarının yaklaşık 50.000 olduğu belirtilmiştir¹⁴⁸.

Tezin ilk bölümünde belirtildiği gibi Türkiye 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi’nde “adaylık statüsünü” elde etmiştir. Artık aday bir ülke olan Türkiye için 1999 yılında yeni bir İlerleme Raporu yayımlanmıştır. Bu sene yayımlanan İlerleme Raporu’nda Ermeni Sorunu veya sözde Ermeni soykırımına dair herhangi bir ifade yer almamıştır.

Türkiye için yayımlanan ilerleme raporlarının bir yenisi, 2000 yılının Kasım ayında yayımlanmıştır. Bu raporda, Ermeniler ve Ermenistan ifadeleri birkaç yerde görülmektedir. Raporda Ermeni ifadesinin ilk olarak kullanıldığı bölüm, din özgürlüğü bölümünde görülmektedir. Burada, Türkiye’nin bir önceki seneye göre, bazı gayri Müslim cemaatlere yönelik daha büyük bir hoşgörü gösterdiği, ülkede görülen olumlu yaklaşımların daha da geliştirilmesi ve gayri-Müslimlerin somut taleplerinin gerektiği gibi incelenmesi gerektiği ifade edilmiştir.¹⁴⁹ Söz konusu İlerleme Raporunda Ermeni ifadesinin geçtiği bir başka bölüm, 27. Başlık olan Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası bölümünde yer almaktadır. Bu bölümde sadece Türkiye-Ermenistan sınırının hala kapalı olduğu belirtilmiş, ancak bunun dışında başka hiçbir yoruma veya ifadeye yer verilmemiştir.

2001 yılında yayımlanan İlerleme Raporunda da Ermenistan ile olan ilişkiler Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası bölümünde yer almıştır. Buna

¹⁴⁷ A.g.k. 14 Ekim 2009.

¹⁴⁸ A.g.k. 14 Ekim 2009.

¹⁴⁹ <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46224&l=1> (Erişim): 15 Ekim 2009.

göre, Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınır hâlâ kapalı bulunmaktadır.¹⁵⁰ Diğer bir deyişle, 2000 senesinden beri bu durumda herhangi bir değişiklik gözlenmemiştir. Aynı bölümde, Ermenilerle ilgili başka bir ifade daha yer almıştır. Buna göre, 2001 yılında, Türkiye ile Ermenistan arasındaki gayri resmi bir Türk-Ermeni Uzlaştırma Komisyonu kurulmuştu. Söz konusu komisyon'un ekonomi, turizm, kültür, eğitim, araştırma, çevre ve kitle iletişim araçları konusunda diyalogun ve karşılıklı anlayışın geliştirilmesi amacıyla oluşturulduğu yazılmıştır.¹⁵¹

2002'deki İlerleme Raporunda hem Ermenistan ile olan sınır, hem de ilişkilerin durumu ele alınmıştır. Buna göre, Türkiye'nin Ermenistan sınırı hâlâ kapalıdır fakat buna rağmen; iki ülke arasındaki ilişkiler çerçevesinde olumlu gelişmeler kaydedilmiştir.¹⁵² 2002 senesinde, Türk ve Ermeni Dışişleri Bakanları arasında çeşitli konularda ikili toplantılar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, 2002 yılının Haziran ayında İstanbul'da yapılan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konseyi toplantısına katılmak üzere Ermenistan Dışişleri Bakanı Türkiye'yi ziyaret etmiştir. İki ülke arasındaki işbirliğinin artırılmasının desteklenmesi amacıyla, sivil toplum örgütleri tarafından birçok girişimin yapıldığı ve bu kapsamda Türk-Ermeni İş Konseyi'nin önemli faaliyetlerde bulunduğu belirtilmektedir.¹⁵³ Belirtilenlerin yanı sıra, Ermenistan'dan Türkiye'ye havayoluyla giriş yapan Ermenistan vatandaşlarına uygulanan vize işlemlerinin de basitleştirildiği yazılmıştır.¹⁵⁴

1998 yılı da dahil olmak üzere, 2003 yılına kadar yayımlanan İlerleme Raporlarında sözde Ermeni soykırımına dair herhangi bir ifade yer almamaktadır. Raporların tümünde Türkiye ile Ermenistan arasındaki kara sınırının hala kapalı olduğu, 2001 ve 2002 yılı raporlarında ise; iki ülke arasındaki ilişkilerde olumlu gelişmelerin yaşandığı belirtilmiştir.

¹⁵⁰ A.g.k, 15 Ekim 2009.

¹⁵¹ A.g.k, 15 Ekim 2009.

¹⁵² A.g.k, 15 Ekim 2009.

¹⁵³ A.g.k, 15 Ekim 2009.

¹⁵⁴ A.g.k, 25 Ekim 2009.

Türkiye ile ilgili 2003 yılında yayımlanan İlerleme Raporunda, bir önceki seneye benzer ifadeler yer almaktadır. Rapora göre, Türkiye'nin Ermenistan ile sınırı hâlâ kapalıdır. Diğer bir deyişle, bu konuda 1998 yılından beri herhangi bir ilerleme görülmemiştir.¹⁵⁵ Bunun dışında, Eylül 2003'de New York'da gerçekleştirilen ikili toplantının ardından, Türkiye'nin Dağlık-Karabağ ile ilgili ikili ilişkilerdeki bağlantısını tekrar gözden geçirebilmesi yanında, sınırların diplomatlara ve yabancılara yeniden açılması ihtimaline değinilmiştir. Ayrıca, Türkiye ile Ermenistan arasındaki işbirliğinin daha da yakınlaştırılması amacıyla, özellikle Türk-Ermeni İş Geliştirme Konseyi gözetiminde, sivil toplum örgütlerinin girişimlerinin devam ettiği de raporda belirtilir.¹⁵⁶ Türk Hava Yollarının İstanbul'dan Erivan'a haftada iki uçuş gerçekleştirmeye başlaması de, AB Komisyonu tarafından olumlu bir gelişme olarak belirtilmektedir.

2004 yılının Ekim ayında yayımlanan İlerleme Raporu'nda da yine Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin durumuna değinilmiştir. Bu raporda, Türkiye'nin Ermenistan ile sınırının hala kapalı olduğu ama sınırın yeniden açılmasının faydalı olacağına dair bilinçlenmenin ve üçüncü ülkelerden gelen malların geçişine izin vermeye yönelik hazırlıkların arttığı görüldüğü ifade edilmiştir.¹⁵⁷ 2003 yılındaki İlerleme Raporunda da ifade edildiği üzere, Ekim ayında İstanbul'dan Erivan'a başlayan uçak seferlerinin devam ettiği, ayrıca iki ülke arasındaki demiryolunun 2004 yılının şubat ayında açılması da AB Komisyonu tarafından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.¹⁵⁸ Aynı yılın haziran ayında İstanbul'da düzenlenen NATO zirvesi sırasında Türkiye, Ermenistan ve Azerbaycan'ın Dışişleri Bakanları seviyesinde ilk kez üçlü bir toplantıda bir araya gelmelerinin, Güney Kafkasya'daki bölgesel istikrara olumlu katkıda bulunduğu da raporda Komisyon tarafından tespit edilmiştir. Özellikle Dağlık-Karabağ sorunundan

¹⁵⁵ A.g.k, 25 Ekim 2009.

¹⁵⁶ A.g.k, 01 Kasım 2009.

¹⁵⁷ A.g.k, 01 Kasım 2009.

¹⁵⁸ A.g.k, 01 Kasım 2009.

sonra Ermenistan ile Azerbaycan'ın, Türkiye öncülüğünde bir araya gelmeleri AB tarafından Güney Kafkasya bölgesinde istikrar olarak yorumlanmıştır.

Aday ülke olmayı sürdüren Türkiye için bir sonraki rapor 2005 yılında yayımlanmıştır. Diğer tüm raporlarda olduğu gibi, bu raporda da öncelikli olarak Türkiye-Ermenistan sınırının kapalı olduğu yazılmıştır.¹⁵⁹ Raporun devam bölümünde Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası başlıklı bölümün altında, Türkiye'nin Ermenistan ile sınırının hala kapalı olduğu ama iki ülke arasındaki ikili diyalog sürecinin Dışişleri Bakanları dahil çeşitli seviyelerde devam ettiği ve bu sırada resmi yetkililer arasında dokuz görüşmenin gerçekleştirildiği ifade edilmiştir.¹⁶⁰

Raporda sınır durumunun yanı sıra, 2005 yılında Türkiye Başbakanı tarafından yapılan açıklamaya da yer verilmiştir. Buna göre; Türkiye Başbakanı 2005 yılının Nisan ayında Ermenistan'a yolladığı mektupta, 1915 yılında yaşanan trajik olayların tartışılması amacıyla, bağımsız tarihçiler ve uzmanlardan oluşacak ve ilgili tüm arşivlere şartsız erişim imkanı bulunan ortak bir komisyon kurulmasını önermiştir.¹⁶¹ Mektuba cevap veren Ermenistan Cumhurbaşkanı ise, tarihçilerin görevlendirilmesi yerine, Türkiye ile Ermenistan hükümetlerinin önce diplomatik ilişki kurmalarını ve ilişkilerdeki kritik sorunların tümüyle ilgilenecek ortak bir hükümet komisyonu kurulmasını önermiş ve bu öneriye kapalı sınırların açılmasını da dahil etmiştir.¹⁶² Raporun bir sonraki cümlesinde ise, hem Türkiye hem de Ermenistan Cumhurbaşkanı'nın bir araya gelmeleri beklendiği halde, görüşmenin gerçekleşmediği Komisyon tarafından olumsuz bir yorum olarak belirtilmiştir.

Birçok Türk şehriden Erivan'a doğrudan uçuşların devam ettiği belirtildikten sonra, 1915 yılında yaşanan olaylar "trajik" olarak nitelendirilmiş ve 2005 yılının bu olayların 90. yıldönümü olduğu da ifade edilmiştir.

¹⁵⁹ A.g.k, 01 Kasım 2009.

¹⁶⁰ A.g.k, 01 Kasım 2009.

¹⁶¹ A.g.k, 01 Kasım 2009.

¹⁶² A.g.k, 10 Kasım 2009.

Raporun devamında, Türk akademisyenlerinin Erivan'daki konferanslara katıldıkları ve Ermeni parlamenterlerin Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirdikleri ve böylece iki ülke arasındaki gelişmelerin artarak devam ettiği üstü kapalı bir şekilde belirtilmiştir. 2005 yılının Eylül ayında, "İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları" başlıklı bir konferansın İstanbul'da düzenlendiği de raporda yazılmıştır.¹⁶³ Söz konusu konferansın önce Mayıs ayında yapılmasının planlandığı fakat konferansın düzenlenmesinin Adalet Bakanı tarafından eleştirilmesinden dolayı ertelendiği belirtilmiştir. Daha sonra düzenlenen bu konferansın Birlik raporuna alınmasının nedeni ise, şu cümlede belirtilmiştir: "Bu engellemelere rağmen farklı görüşlerin katılımı ve Başbakan ile Hükümetin açık desteğiyle bu konferansın gerçekleşmiş olması önemli bir adımdır."¹⁶⁴

Aynı bölümün sonuç kısmında da Ermenistan konusunda sınırın hala kapalı olduğu, buna rağmen devam eden resmi temasların iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesi açısından olumlu olduğu yazılmıştır.¹⁶⁵ Ayrıca, iki ülke arasındaki işbirliğinin uzlaşmaya dönük şekilde yoğunlaştırılması gerektiği de raporda belirtilir.¹⁶⁶

2006 yılının Kasım ayında yayımlanan dokuzuncu ilerleme raporunda, bir önceki yılın İlerleme Raporuna atıf yapılmıştır. Bu raporda, Türkiye Başbakanı ile Ermenistan Cumhurbaşkanı arasında yaşanan mektup trafiğinden sonra, Ermenistan ile olan ilişkilerde önemli bir gelişme olmadığı ve Türkiye'nin bu ülke ile olan sınırını hala açmadığı tekrar edilmiştir.¹⁶⁷ Avrupa Birliği, Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınırın açılmasının, diğer bir deyişle Türkiye'nin bu sınırı açmasını istemesinin nedenini, iki ülke arasında iyi komşuluk ilişkileri oluşturması ve özellikle ticari bakımdan her iki ülke için de yararlı olması olarak açıklamaktadır.

¹⁶³ A.g.k, 10 Kasım 2009.

¹⁶⁴ A.g.k, 10 Kasım 2009.

¹⁶⁵ A.g.k, 10 Kasım 2009.

¹⁶⁶ A.g.k, 10 Kasım 2009.

¹⁶⁷ A.g.k, 10 Kasım 2010.

2007 yılında yazılan İlerleme Raporunda geçen “Ermeni” ifadeleri, Güney Kafkasya ile olan ilişkiler bölümü altında yazılmıştır. Komisyon, 2007 yılı içinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak, Türkiye ile Ermenistan arasında üst düzey yetkililerin görüşmeler yaptıklarını belirtmiştir. Aynı yıl içinde Ermeni temsilcilerin, Hrant Dink’in cenaze törenine katılmaları ve Türkiye tarafından mart ayında, Kutsal Haç Akdamar Ermeni Kilisesi’nin resmi açılışına davet edilmeleri Komisyon’un takdirini toplamıştır. Raporun aynı bölümünde, Türkiye’nin yaptıklarına rağmen, başka bir gelişmenin yaşanmadığı ve Türkiye’nin, Ermenistan ile olan kara sınırını da kapalı tutmaya devam ettiği ifade edilmiş ve bu durumun Türkiye’nin aleyhine olduğu da belirtilmiştir.

2007 yılında Cumhurbaşkanı seçilen Abdullah Gül, Avrupa Komisyonu’nun 2008 yılında yazdığı İlerleme Raporunda geniş yer almaktadır. Komisyon, yeni seçilen Cumhurbaşkanı’nın, dış politika alanında aktif olduğunu ve birçok ülkeye ziyaretler gerçekleştirdiğini yazmıştır. Komisyon, Cumhurbaşkanı Gül’ün 2008 senesinin Eylül ayında Ermenistan’a gerçekleştirdiği ziyarete yer vermiş, bu ziyaretin ilişkilerin gelişmesi açısından olumlu bir adım olduğunu ve ilişkileri normalleştirmek amacıyla Ermenistan’a giden Cumhurbaşkanı’nın bunu yapan ilk Türk Cumhurbaşkanı olduğu vurgulanmıştır.¹⁶⁸

2008 yılındaki İlerleme Raporunda Ermenistan ile ilişkilerin geçtiği bir başka bölüm ise yine Güney Kafkasya ile olan ilişkiler bölümüdür. Raporda, Türkiye’nin Ermenistan ile olan kara sınırını kapalı tuttuğu tekrarlandıktan sonra, Abdullah Gül’ün ilk kez Erivan’a yaptığı ziyaretin, iki ülke ilişkilerinde yeni bir başlangıç olabileceğini ve bu ziyaretin gelecek için ümit verici nitelikte olduğu ifade edilmiştir. 2005 yılında Başbakan Erdoğan tarafından önerilen “Ortak Tarih Komisyonu” önerisinin devam ettiği, 2008 senesinin Eylül ayında

¹⁶⁸ A.g.k, 10 Kasım 2010.

Türkiye, Azerbaycan ve Ermenistan Dışişleri Bakanları arasında ilk kez üçlü bir toplantının gerçekleştiği de belirtilen hususlar arasındadır.¹⁶⁹

2009 yılındaki İlerleme Raporunda, Ermeni Sorunu ve Ermenistan ile olan ilişkiler farklı bölümlerde ele alınmıştır. Ermeni Sorunu'na yönelik ilk olarak 2009 yılında Ermenilerden özür dileyen dilekçe belirtilir. Bu dilekçede; 200 Türk aydın "1915'te Osmanlı Ermenilerinin uğradığı Büyük Felaketin inkâr edilmesini" reddetmekte ve Ermenilerden "özür dilemektedir." İnternet ortamında paylaşılan bu dilekçe için yaklaşık 30.000 imza toplandığı ve bu durumun Türkiye'de geniş çaplı tartışmalara yol açtığı ifade edilmiştir.

Aynı raporda, Ermenistan ile olan ilişkiler, diğer raporlarda da olduğu gibi, Güney Kafkasya ile ilişkiler bölümünde de yer almıştır. Türkiye Cumhurbaşkanı'nun eylül ayında Ermenistan'a yaptığı ziyaretin, iki ülke arasındaki ziyaretlerin sayısını artırdığı ve bu ziyaretlerin, iki ülke arasındaki ilişkileri normalleştirme yönünde atılan adımlar olduğu belirtilmiştir. 2009 yılının Ağustos ayında ise iki ülke arasında, diplomatik ilişkilerin kurulmasını ve ikili ilişkilerin geliştirilmesini öngören iki protokolün¹⁷⁰ imzalanması ve onaylanması için, hem Türkiye hem de Ermenistan ülke olarak iç siyasi istişarelerini altı hafta içerisinde tamamlamayı kararlaştırmışlardır.

Türkiye için en son yazılan İlerleme Raporu, 2010 senesine aittir. Bu raporda da sözde Ermeni soykırımına dair ifadeler vardır. Raporda bu konuya dair ilk ifadenin geçtiği yer, Türkiye'deki "toplanma özgürlüğü" konusudur. Komisyon, bir önceki seneye göre, Türkiye'de bazı olumlu gelişmelerin yaşandığını belirtmektedir. Komisyon'a göre, 24 Şubat'ta "Sözde Ermeni Soykırımını Anma Günü" adıyla sembolik olarak düzenlenen bazı toplu etkinliklerin gerçekleştirilmesi, Türkiye'deki toplanma özgürlüğünün geliştiğini göstermektedir.¹⁷¹ Aslında Komisyon üstü kapalı bir ifadeyle, Ermeni soykırımının gerçekleştiğini ve bunun için aday bir ülkede anma

¹⁶⁹ A.g.k, 10 Kasım 2010.

¹⁷⁰ Söz konusu protokoller 2010 yılının Ekim ayında imzalanmıştır.

¹⁷¹ A.g.k, 25 Kasım 2010.

gösterilerinin yapılmasını takdir etmektedir. Başka bir ifadeyle, Komisyon Ermenilere soykırım yapıldığını kabul etmektedir.

Ermenilere yönelik diğer ifadenin geçtiği yer, din ve ibadet özgürlüğüdür. Komisyon, Türkiye'deki ibadet özgürlüğüne genel olarak saygı duyulduğunu, 19 Eylül 2010 tarihinde Van Gölü'ndeki Akdamar adasındaki ayinin 1915 yılından beri ilk defa düzenlendiğini ve bu olayın Ermeni Kutsal Haç Kilisesi'nde yapıldığını ifade etmiştir.¹⁷² Rapora göre, bu durum da Türkiye için olumlu bir gelişmedir zira Türkiye, AB'nin aday ülkelerde olmasını arzu ettiği ibadet özgürlüğü konusunda mesafe kaydetmektedir.

2010 yılında imzalanan protokoller de raporda yer almıştır. Fakat Komisyon'un bu konudaki görüşleri olumlu değildir. Raporda, iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesine yönelik olarak Ermenistan'la imzalanan protokollerin hâlâ onaylanmadığı belirtilmiştir.¹⁷³

2010 senesi için yazılan İlerleme Raporu'nda sözde Ermeni soykırımına dair ifadelerin geçtiği son bölüm, Türkiye-ABD ilişkileridir. Raporda, 2010 içinde Türkiye-ABD ilişkilerinde gerginliklerin yaşandığı, bunun sebebinin ise sözde Ermeni soykırımı olduğu belirtilmiştir. Rapordaki ifadeler, ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi'nin, 1915 yılında Ermenilerin öldürülmesinin sözde soykırım olarak tanınmasına ilişkin bir tasarıyı kabul etmesinin ardından Türkiye'nin, kısa bir süre için ABD Büyükelçisini geri çektiği şeklindedir.¹⁷⁴

İlerleme Raporlarının başladığı yıl olan 1998 yılından itibaren Ermeni Sorunu, rapordarda bir şekilde yer almıştır. Raporlar incelendiği zaman, sözde Ermeni soykırımının olduğu veya tanınması gerektiğine dair hiçbir net ifade yoktur. Ancak Komisyon, genellikle her raporunda iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesi ve bunun için iki ülke arasındaki sınırların açılması gerektiğini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin Ermenistan ile olan

¹⁷² A.g.k, 25 Kasım 2010.

¹⁷³ A.g.k, 25 Kasım 2010.

¹⁷⁴ A.g.k, 25 Kasım 2010.

kara sınırını açma kararının aslında Türkiye'nin Güney Kafkasya devletleri ile olan ilişkilerini geliştireceği belirtilmektedir. Türkiye'nin kara sınırını açmamasının, İlerleme Raporlarının tamamında yer almasının nedeni ise Türkiye'nin AB bakış açısına göre bu konuda hiçbir gelişme kaydetmemesidir, bu da dolayısıyla iki ülke arasındaki ilişkilerini gelişmemesi olarak nitelendirilmiştir. Sınırın kapalı tutulması Türkiye'nin AB karnesine eksi puanlar getirmektedir. 2008 yılından itibaren yazılan raporlarda ise sözde Ermeni soykırımı konusu daha çok görülmeye başlamıştır. Bunun nedenleri, Cumhurbaşkanı Gül'ün Ermenistan ziyareti, 2009 yılında Türkiye'de sözde Ermeni soykırımı "kurbanlarını" anan bir dilekçenin hazırlanması ve 2010 yılında imzalanan ama her iki ülkenin de parlamentosunda onaylanmayan protokollerdir. Komisyon'a göre, 2008 yılından beri yaşanan bu gelişmeler, Türkiye'nin aday ülke konumunu üyeliğe doğru taşımakta, diğer bir ifadeyle Komisyon tarafından olumlu karşılanmaktadır.

3.2. ZİRVE KARARLARI

1959 yılından beri AB'ye üye olmaya çalışan Türkiye, 2011 yılına kadar yapılan zirvelerde de yer almıştır. Türkiye için karar alınan AB Komisyonu Zirveleri, 1997 Lüksemburg, 1999 Helsinki, 2002 Kopenhag, 2004 ve 2006 yıllarında Brüksel Zirveleri şeklinde sıralanmaktadır.

3.2.1. 1997 Lüksemburg Zirvesi

1997 yılı Aralık ayında yapılan Zirve, hem AB hem de Türkiye için ilginç sonuçlara yol açmıştır. Zirvenin AB açısından önemi, Güney Kıbrıs Rum Kesimi de dahil olmak üzere toplam 12 ülke ile üyelik müzakerelerin başlaması kararının alınmasıdır.

Zirvede belirtilen ülkelerin arasında şüphesiz en dikkat çekenini Güney Kıbrıs Rum Kesimi'dir zira bu ülkenin sözde Ermeni soykırımı ile ilgili düşünceleri bellidir. Söz konusu ülke de birçok AB üyesi gibi, 1915 olaylarını "soykırım" olarak tanımlamakta ve ülke parlamentosunda kabul edilen kararda da ifade edildiği gibi, soykırımı şiddetle kınamaktadır.¹⁷⁵ Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin bir diğer ilginç özelliği ise, soykırımı ulusal parlamentosunda kabul eden ilk ülke olmasından kaynaklanmaktadır. Böyle bir ülkenin AB ile müzakere sürecine Türkiye'den önce başlaması özellikle dikkat çekicidir ve AB'nin Ermeni Sorunu konusundaki tutumunu göz önüne sermektedir.

Zirvenin Türkiye açısından önemi, ülkenin beklentilerinin karşılanmamasından dolayı kaynaklanmaktadır. 1997 yılındaki Zirve sonucunda aday ülke sıfatını beklemekte olmasına karşın Türkiye, bu sıfatı ancak iki sene sonra yapılan 1999 Helsinki Zirvesi'nde alabilecekti. Aday üye sıfatını alamayan Türkiye'nin Dışişleri Bakanlığında yapılan açıklamada, üyelik başvurusunun geri çekilmeyeceği, Gümrük Birliği uygulamasının devam ettirileceği, ancak AB ile siyasi diyalogun askıya alınacağı açıklanmıştır.¹⁷⁶

Zirvenin sonuç belgesinin 31. Maddesine göre, Konsey Türkiye'nin AB'ye üyelik için ehil olduğunu teyit etmiş ancak üyeliğin ele alınabilmesi için yeterli ekonomik ve siyasi şartların sağlanmadığına karar vermiş ve Türkiye'yi üyeliğe hazırlamak için, AB'ye yakınlaşma sağlayacak bir stratejinin uygulanmasının önemine vurgu yapmıştır.¹⁷⁷ Diğer bir ifadeyle, Zirvede üyelik müzakerelerine başlama kararı alınan ülkeler ile Türkiye aynı konuma değildir. Sonuç bildirgesinde yer alan bu ifadeler özellikle AB'nin Türkiye'nin üyeliği konusundaki çelişkili yaklaşımını göstermektedir. Oysa ifade edildiği

¹⁷⁵ "Cyprus House of Representatives Resolution", 29 Nisan 1982, (Erişim) http://www.armenian-genocide.org/Affirmation.150/current_category.7/affirmation_detail.html, 12.12.2009.

¹⁷⁶ İrfan Kaya ÜLGER, Avrupa Birliği'nin ABC'si, Ankara, Sinemis Yayınları, 4. Baskı, 2007, s.131.

¹⁷⁷ Council of the European Union, "Presidency Conclusions", Luxembourg, 12-13 Aralık 1997, (Erişim) http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0008.htm, 9 Haziran 2010.

üzere Türkiye'nin adaylığı diğer aday ülkelere uygulanan aynı kriterlerle değerlendirilecektir.¹⁷⁸ Türkiye'nin adaylık sürecine bakıldığı zaman, Ermeni Sorunu konusunun bu kriterler arasında yer almadığı ve aslında Türkiye'ye uygulanan kriterlerin diğer aday ülkelere uygulananlardan farklı olduğu görülmektedir.

3.2.2. 1999 Helsinki Zirvesi

Lüksemburg'da yapılan zirveden iki sene sonra Komisyon, 1999 yılında Helsinki'de toplanmıştır. Lüksemburg Zirvesi'nde hayal kırıklığı yaşayan Türkiye'nin, Helsinki Zirvesinde aday ülke olmasına karar verilmiştir. Söz konusu Zirvenin sonuç bildirgesinin 12. maddesine bu karar açıkça ifade edilmektedir:

Türkiye, diğer aday devletlere uygulananlar ile aynı kriterler temelinde Birliğe katılmaya yönelmiş bir aday devlettir.¹⁷⁹

Komisyon, bir aday ülkenin Birliğe üye olmadan önce Kopenhag Kriterlerini yerine getirmesini şart koşmaktadır. Buna göre, 1993 Maastricht Zirvesi'nde kabul edilen Kopenhag Kararlarını tüm aday ülkelerin sağlaması gerekmektedir. Bu ifadeye göre, 1999 yılında aday ülke statüsünü alan Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerini yerine getirdiği ve bunun üyelik yolunda çok önemli bir gelişme olduğu belirtilmiştir. Buna rağmen Türkiye'nin 2011 yılında halen üye olamamasının ardından bir başka şartın olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu sorun sözde Ermeni soykırımı ile bağlantılıdır zira Türkiye ile aynı tarihte müzakerelere başlayan diğer tüm ülkeler, Türkiye'den önce üye olmuşlardır. Bunun nedeni üye olan ülkelerin hiçbirinde Ermeni Sorunu bulunmamasıdır.

¹⁷⁸Helsinki Avrupa Zirvesi Sonuç Bildirgesi (Erişim)
http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html, 9 Temmuz 2010.

¹⁷⁹ A.g.k, 9 Haziran 2010.

3.2.3. 2002 Kopenhag Zirvesi

1999'daki Helsinki Zirvesinden sonra yapılan zirvelerden en önemlilerinden birisi de 2002 yılında yapılan Kopenhag Zirvesi'dir. 12-13 Aralık 2002 tarihinde yapılan Zirvenin sonuç bildirgesinin 19. maddesinde Türkiye ile katılım müzakerelerinin başlatılacağı ifade edilmiştir. Bu maddede, "AB Komisyonu'nun raporu ve önerisi temelinde, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığına karar verilmesi halinde, **2004 Aralık ayında toplanacak olan Avrupa Konseyi'nin, Türkiye ile AB arasındaki müzakereleri gecikme olmaksızın başlatacağı**" ifadesine yer verilmiştir.¹⁸⁰

Bu zirvenin sonuç belgesinde de Ermeni Sorununa dair açık ifadeler yer almamaktadır. Belgenin 25. Maddesinde, diğer sonu belgelerinde de görüldüğü gibi, Türkiye'nin komşuluk ilişkilerini geliştirmesi istenmektedir. Bu madde şöyle ifade edilmiştir:

Avrupa Konseyi, bölgenin potansiyelinden en iyi şekilde yararlanılması amacıyla, komşu ülkelerle olan sınır ötesi ve bölgesel işbirliğinin geliştirilmesini teşvik etmekte ve desteklemektedir.¹⁸¹

Konsey'in bölgesel işbirliği ve sınır ötesi ilişkilerin geliştirilmesi sözüyle ifade etmek istediği durum ise Türkiye-Ermenistan arasındaki karar sınırının kapalı olmasıdır. Bu ifade, Türkiye için yazılan tüm İlerleme Raporlarında da görülmektedir.

¹⁸⁰ Kopenhag Zirvesi (12-13 Aralık 2002), (Erişim) <http://www.mfa.gov.tr/kopenhag-zirvesi-12-13-aralik-2002.tr.mfa>, 13 Temmuz 2010.

¹⁸¹ Kopenhag Avrupa Konseyi Zirve Sonuçları 12-13 Aralık 2002, (Erişim) www.ikv.org.tr/pdfs/kopenhagzirvesonuc-tr.pdf, 13 Temmuz 2010.

3.2.4. 2004 Brüksel Zirvesi

Türkiye 2004 yılında yapılan Brüksel Zirvesi'ne artık 5 yıllık aday bir ülke olarak katılmıştır. Zirvenin sonuç bildirisinde Türkiye'ye dair ifadeler de yer almıştır. Söz konusu Zirvenin sonuç bildirisinde, AB Konseyi'nin, Türkiye'nin geniş kapsamlı reform sürecinde kaydettiği belirleyici ilerlemeyi memnuniyetle karşıladığı ve Türkiye'nin reform sürecini devam ettirmesine olan güvenini ifade ettiği belirtilmektedir.¹⁸²

Sonuç bildirisinde, Ermeni Sorunu açıkça ifade edilmemektedir ama Katılım Ortaklığı Belgelerinde de görüldüğü gibi, Komisyon Türkiye'nin komşuluk ilişkilerine atıf yapmaktadır. Buna göre; Komisyon Türkiye'den sınır sorunlarını çözmesini ve komşuluk ilişkilerini iyi tutması gerektiğini vurgulamaktadır. Benzer ifadeler Türkiye için yazılan tüm Katılım Ortaklığı Belgelerinde de yer almaktadır. Komisyon'un istekleri şu şekilde açıklanmaktadır:

AB Konseyi, iyi komşuluk ilişkilerine koşulsuz bağlılık ihtiyacını vurgulayarak, Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerinde kaydedilen iyileşmeyi ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde yer alan anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümlenmesi ilkesine uygun olarak, henüz çözümlenmemiş sınır anlaşmazlıklarının çözümlenmesine yönelik olarak ilgili üye ülkelerle çalışmaya devam etmeye hazır olmasını memnuniyetle karşıladı.¹⁸³

Görüldüğü üzere, AB Zirveleri sonrasında yapılan açıklamalarda, Ermeni Sorunu veya sözde Ermeni soykırımına dair hiçbir net ifade yoktur. Buna rağmen, özellikle Türkiye'nin aday üye olarak ilan edilmesinden sonra yapılan Zirveler ve bunların sonuç bildirilerinde Türkiye'nin sınır sorunlarını çözmesi ve komşuluk ilişkilerini sürdürmesi gerektiği ifadeleri, AB'nin dolaylı olarak Türkiye'den sözde soykırımı kabul etmesi şeklinde yorumlanabilir.

¹⁸² Brüksel Zirvesi (16-17 Aralık 2004), (Erişim) <http://www.mfa.gov.tr/bruksel-zirvesi--16-17-aralik-2004.tr.mfa>, 13 Temmuz 2010.

¹⁸³ A.g.k, 13 Temmuz 2010.

3.3. KATILIM ORTAKLIĞI BELGELERİ

Avrupa Konseyinin Aralık 1997 tarihinde Lüksemburg'da gerçekleştirilen toplantısında katılım ortaklığının, aday ülkelere sağlanacak tüm yardımların tek bir çerçeve altında toplandığı güçlendirilmiş katılım öncesi stratejinin temel unsuru olması kararlaştırılmıştır.¹⁸⁴ Avrupa Konseyi'nin aldığı bu karar, tüm aday ülkeler için yazılan İlerleme Raporları ile koordineli bir şekilde yazılmakta, kısa ve orta vadeli olarak iki dönemi kapsamaktadır. Belgeler, Komisyon tarafından hazırlanmakta ve Konsey tarafından onaylanmaktadır.

Katılım Ortaklığı Belgelerinin amacı, Komisyon'un aday ülkelere yönelik olarak yazdıkları ilerleme raporlarında belirtilen alanlar ve ülkelerin daha fazla gelişme kaydetmesi gereken öncelikli alanları belirtmektir. Söz konusu belgelerde, öncelikli alanların sağlanması için ülkelere sağlanacak olan mali imkânların ve öne sürülecek şartların tek bir çatı altında toplanması da yer almaktadır.¹⁸⁵

Komisyonun, Türkiye'ye yönelik olarak kaleme aldığı Katılım Ortaklığı Belgeleri, 2001 yılında başlamıştır. Söz konusu belge, 2000 yılı İlerleme Raporundan sonra yazılmış olup, bundaki en önemli neden 1999 yılı Helsinki Zirvesi'nden sonra Türkiye'nin aday ülke olarak ilan edilmesidir. Buna göre, Türkiye için yazılan Katılım Ortaklığının açıklaması şu şekildedir:

Helsinki AB Zirvesi sonuçlarında; Türkiye diğer aday ülkelere uygulanan aynı kriterler temelinde Birliğe katılımı mukadder bir aday ülkedir. Mevcut AB Stratejisi temelinde Türkiye, diğer aday ülkeler gibi, reformlarını teşvik etmek ve desteklemek için bir katılım öncesi stratejisinden yararlanacaktır.

¹⁸⁴ Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi, 14 Nisan 2003, (Erişim) <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kob/2003.pdf>, 25 Kasım 2010.

¹⁸⁵ Murat KILIÇ, Türkiye- Avrupa Birliği Siyasi İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi (1951- 2005) Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, (Erişim) <http://tez2.yok.gov.tr/>, 10 Haziran 2011.

Bu stratejinin kilit unsuru olarak, daha önceki AB Zirve sonuçlarına dayanılarak bir Katılım Ortaklığı oluşturulacaktır.¹⁸⁶

Katılım Ortaklığı Belgelerinin Konsey tarafından hazırlanan bir belge olduğu dikkate alındığı zaman, bu belgelerde de sözde Ermeni soykırımı veya Ermeni sorununa dair ifadelerin olduğu şaşırtıcı değildir.

Türkiye için yazılan ilk Belge 2001 yılındadır. Bu belgede, 1999 yılı Helsinki Zirvesi'nde alınan kararlara atıf yapılmış ve Ermeni Sorununa ilişkin üstü kapalı cümleler yer almıştır. Bilindiği üzere, Komisyon'un yazdığı İlerleme Raporları, Türkiye'nin Ermenistan ile olan karar sınırını kapalı tuttuğunu ve bunun Türkiye için olumsuz bir durum yarattığını ifade etmektedir. Nitekim 2001 yılında yazılan bu Katılım Ortaklığı Belgesi'nde de bu konuya hem kısa hem de orta vadeli hedefler başlıkları altında atıf yapılmıştır. Belgedeki ifadeler şu şekildedir:

*AB Konseyi, aday devletlerin AB Antlaşmalarında belirlenen değerleri ve amaçları paylaşmaları gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda, AB Konseyi, Birleşmiş Milletler Yasası'na uygun olarak uyuşmazlıkların barışçı çözümü ilkesini vurgulamış ve aday devletlerin mevcut tüm sınır sorunlarını ve ilgili diğer sorunları çözmek için her türlü gayreti göstermelerini önemle talep etmiştir. Makul bir sürede bu gerçekleşmediği takdirde, aday devletler uyuşmazlığı Uluslararası Adalet Divanı'na götürmelidirler.*¹⁸⁷

2002 yılında yapılan Kopenhag Zirvesinden sonra 2003 yılında Türkiye için yeni bir İlerleme Raporu yazılmıştır. Bu raporda da 2002 yılı İlerleme Raporunda yazılanlara dair ifadeler yer almaktadır. Komisyon'un Türkiye için kısa vadede belirlediği öncelikler arasında "sınır anlaşmazlıkların barışçıl yollardan çözülmesi" vardır. Buna göre Komisyon Türkiye için kaleme aldığı İlerleme Raporlarında sürekli olarak Türkiye'nin Ermenistan ile olan sınırının

¹⁸⁶ Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi 8 Mart 2001, (Erişim) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46226&l=1>, 25 Kasım 2010.

¹⁸⁷ A.g.k, 25 Kasım 2010.

kapalı olmasına atıf yapmaktadır. 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde, karar sınırının kapalı olması şöyle ifade edilmektedir:

AB ve Türkiye arasındaki güçlendirilmiş siyasi diyalog, reformlar, insan hakları, Kıbrıs meselesi ve sınır anlaşmazlıklarının barışçıl yollardan çözümlenmesini içermektedir. Söz konusu diyalog hali hazırda Ortaklık Anlaşması ve Helsinki Zirvesi Sonuçları altında çeşitli toplantılarda gerçekleşmekte ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasında ortak olarak Türkiye'nin rolünü kapsamaktadır.¹⁸⁸

Katılım Ortaklığı Belgesi'nin 2003 yılındaki bu ifadelerinde, Komisyon Türkiye'den "sınır sorunlarını barışçıl yollarla" çözmesini istemekte ve bunun için Türkiye'nin izleyeceği rolün önemli olduğunun altını çizmektedir. Söz konusu ifadeler şaşırtıcı değildir zira Komisyon'un 2002 yılındaki İlerleme Raporunda Türkiye'nin Ermenistan ile olan kara sınırını hala kapalı tuttuğunu fakat Türkiye'de yaşanan gelişmelerin bu sorunun çözülmesinde etkili olabileceği değerlendirilmiştir. Başka bir deyişle, Komisyon Türkiye'nin bu konudaki davranışlarını olumlu karşılamaktadır.

Komisyon, Ekim 2004 tarihli tavsiyesinde, siyasi reform sürecinin sürdürülebilirliğinin ve geri dönülemez niteliğinin garanti altına alınması amacıyla AB'nin siyasi reformlar alanındaki ilerlemeyi yakından izlemeye devam etmesini önermiş ve özellikle, 2005 yılı içinde gözden geçirilmiş bir Katılım Ortaklığı Belgesinin kabul edilmesi önerisinde bulunmuştur.¹⁸⁹ Katılım Ortaklığı Belgelerinin aday ülkelerin müzakere sürecinde belirlenen önceliklerinin aynı rapor altında birleştirildiği belgeler olduğu düşünüldüğünde, Komisyon'un Türkiye için belirlediği öncelikler bu raporda da bulunmaktadır.

¹⁸⁸ Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi, 14 Nisan 2003, (Erişim) <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kob/2003.pdf>, 25 Kasım 2010.

¹⁸⁹ Türkiye 2005 Katılım Ortaklığı Belgesi, (Erişim) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46226&l=1>, 25 Kasım 2010.

Belgelerde Ermeni Sorununa yönelik olarak, daha önceki Katılım Ortaklığı Belgelerinden farklı ifadeler yer almamıştır zira Türkiye-Ermenistan kara sınırının kapalı olması İlerleme Raporlarında sürekli tekrar edilmektedir. İlerleme Raporlarına bağlı kalınarak hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesinde yazılanlar, 2003 yılındaki belge ile benzer ifadeler taşımaktadır. Belgenin “Bölgesel meseleler ve uluslararası yükümlülükler” başlığı altında, yaşanan sınır sorunu belirtilmektedir. Bu ifadeler, belgenin kısa vadeli öncelikler bölümü altında yer almakta ve aslında Türkiye’nin üye olabilmesi için sınır sorununu, diğer bir deyişle Ermeni Sorunu’nu çözüme bağlaması istenmektedir. Söz konusu öncelikler iki madde olarak belirtilmiştir:

- ***Henüz çözüme bağlanmamış sınır anlaşmazlıklarının, gerektiğinde Uluslararası Adalet Divanının yargı yetkisi de dahil olmak üzere, Birleşmiş Milletler Şartı uyarınca anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümünü ilkesine uygun olarak çözüme kavuşturulması yönündeki çabaların sürdürülmesi.*¹⁹⁰**
- ***Sarih biçimde iyi komşuluk ilişkileri içinde olunması; komşu ülkelerle uyuşmazlıkların kaynağı olan konuların ele alınması ve sınır anlaşmazlıklarının barışçı yollarla çözümünü sürecini olumsuz yönde etkileyebilecek herhangi bir eylemden kaçınılması.*¹⁹¹**

İfadelerden de görüldüğü üzere, Komisyon Türkiye’den “sınır sorununu” çözmesi yönünde kaydettiği gelişmeleri sürdürmesini ve bu süreci baltalayacak eylemlerden kaçınmasını istemektedir. Söz konusu sınır sorununun, sözde Ermeni soykırımı ile bir bağlantısı olduğu açıkça söylenmemektedir fakat İlerleme Raporları da incelendiği zaman “sınır sorununun” aslında uzun vadede sözde Ermeni soykırımının tanındığı zaman çözüleceği belirtilmektedir.

¹⁹⁰ A.g.k, 25 Kasım 2010.

¹⁹¹ A.g.k, 25 Kasım 2010.

Ortaklık belgesinde yer alan kısa vadeli önceliklerin uygulanmasında beklenen ilerleme takip edilerek, ortaklık belgesi her yıl güncellenecektir.¹⁹² Güncellenen Katılım Ortaklığı Belgesi Türkiye için en son olarak 2007 yılında yazılmıştır. 2007 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi'nde de Türkiye'nin iyi komşuluk ilişkilerini sürdürmesi, devam eden sınır anlaşmazlıklarını barışçıl bir şekilde çözmesi ve bu konudaki çabaların sürdürülmesi gerektiği ifade edilmektedir. Türkiye 2007 yılında halen aday ülke konumunda olduğu için söz konusu Belgede, Türkiye'nin üye olmadan önce tamamlaması gerektiği öncelikleri belirtilmiştir. Bununla beraber belgede, Türkiye'nin ilerleme raporlarında belirtilen tüm konulara eğilmesi gerektiği de belirtilmektedir.¹⁹³ Başka bir ifadeyle, Türkiye'nin sınır sorununu çözmesi için komşularıyla ve özellikle Ermenistan ile iyi geçinmesini ve komşuluk ilişkilerini geliştirilmesi önerilmektedir.

İlki 2001 yılında, sonuncusu ise 2007 yılında yazılan Katılım Ortaklığı Belgelerinde, sözde Ermeni soykırımına dair açık ifadeler yoktur. Bununla birlikte, Türkiye'nin sınır komşularıyla olan sorunlarını çözmesi ve onlarla iyi ilişkiler kurması gerektiği belirtilmiş, bunun Türkiye'nin üyelik sürecine sağlayacağı olumlu katkıları ifade edilmiştir. Katılım Ortaklığı Belgelerinin, Türkiye'nin AB üyeliği öncesi yapması gereken öncelikleri belirlediği için bu belgelerde sınır anlaşmazlıklarına ve dolayısıyla sözde Ermeni soykırımına atıf yapılması şaşırtıcı değildir.

¹⁹² Türkiye 2007 Katılım Ortaklığı Belgesi, (Erişim) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46226&l=1>, 25 Kasım 2010.

¹⁹³ A.g.k, 25 Kasım 2010.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AB ÜYESİ ÜLKELERDE ERMENİ SORUNU

Konunun Avrupa Birliği gündemine girmesi sonucu, Birliğe üye olan ülkeler de Ermeni Sorunu'nu gündemlerine taşımışlardır. Bazı ülkeler sorunu gündemlerinde kısa bir süreliğine almışlar, diğerleri ise sürekli gündemlerinde tutmaya çalışmışlardır. Bunun bir nedeni de Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik sürecinde olmasıdır. Daha doğrusu, Birliğe üye olmak için kısmi bir "vize" alan ve böylece müzakere sürecine başlayan Türkiye'nin bu sorun yüzünden Avrupa Birliği üyeliğinin önünü kapatmak istemektedirler. Üye ülkelerin birçoğu Türkiye'nin yaptığı "soykırımı" kabul etmeden Birliğe üye olamayacağı görüşünü taşımaktadır. Bu görüşe ek olarak, bazı ülkeler daha da ileri gitmişlerdir. Bu bölümün devamında da, Ermeni Sorunu'nun Avrupa Birliği üyesi olan devletlerde nasıl ele alındığı incelenecektir. Ele alınacak ilk ülke bu konuya büyük önem veren Fransa olacaktır.

4.1. FRANSA

Fransa'nın Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği hakkındaki görüşleri olumlu değildir. Bu olumsuz görüşün arkasındaki nedenlerden biri Türkiye'nin nüfusunun büyüklüğüdür. Bu durum Fransa'yı tedirgin etmektedir zira Türkiye'nin üye olarak kabul edilmesi durumunda, Türkiye'nin nüfus büyüklüğü sebebiyle AB içinde Fransa'ya eşit bir oy gücüne sahip olacak hâle gelecektir. Söz konusu durum, Fransa ve Almanya arasında var olan, kısmen de İngiltere'nin taraf olduğu güç kavgasına yeni bir cephenin eklenmesi anlamına gelebilir.¹⁹⁴

¹⁹⁴ H. İbrahim CAN, "Fransa, Türkiye'nin AB üyeliğine neden karşı?", 18 Nisan 2009, (Erişim) <http://www.tumgazeteler.com/?a=4964335>, 11-03-2010.

Türkiye'nin nüfusunun fazla olması ve bunun Avrupa Birliği içindeki dengeleri değiştirmesi ihtimali Fransa'nın en büyük çekincelerinden biridir çünkü Fransa, Avrupa Birliği'nin federal bir yapıya dönüşmesini savunan devletlerin arasında yer almakta olup, Türkiye'nin AB'ye girmesi, Fransa'nın savunduğu federal yapı oluşumunu tamamen imkânsız hale getirecektir.¹⁹⁵

Fransa'nın Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine karşı çıkması sadece bu nedenlerden kaynaklanmamaktadır. Bu muhalefetin en büyük nedenlerinden biri de Ermeni Sorunu'dur. Bu sorun, Türkiye ile Fransa arasındaki ilişkileri koparma noktasına getirmiştir. Ülkesinde azımsanmayacak kadar bir Ermeni nüfusu barındıran Fransa için bu konu özellikle hassastır. Yaklaşık 400.000 Ermeni kökenli vatandaşa sahip olanı Fransa'da Ermenilerin siyasi bir güç oluşturmaları ve Fransa'nın, Türkiye'nin üyeliği için referandum istemesi, Ermeni sorununu Türkiye'nin AB üyelik sürecinin önüne bir engel olarak getirmektedir.¹⁹⁶

Fransa, Ermeni 'soykırım' iddialarına ilişkin ilk kararını 2000 senesinde almıştır. Fransa Parlamentosu, 2000 yılının sonlarına doğru, 1915 yılında Osmanlı Devleti'nin Ermenilere yönelik aldığı tehcir kararını "soykırım" olarak değerlendirip, bu yönde bir karar çıkartmaya çalışmış ve bu çalışmasında başarılı da olmuştur. Ülkedeki sözde Soykırım Yasası 2000 yılının sonunda kabul edilmiş ve 29 Ocak 2001'de yürürlüğe girmiştir. Diğer bir deyişle, tek maddelik yasada "Fransa 1915 Ermeni soykırımını resmen tanır" hükmü yer almıştır. Fransız hükümet yetkililerinin Türkiye ile olan ilişkilerin bozulmaması için karşı olduğu yasa 2,5 yıl aradan sonra, 7 Kasım 2000'de Fransız Senatosu'nda da kabul edilerek 29 Ocak 2001'de onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Eşref Hilmi AÇIK; **Geçmişten Günümüze Türkiye-Fransız İlişkileri**, İstanbul, IQ Yayıncılık, 2008, s.515.

¹⁹⁶ Kamer KASIM, **Ermeni Sorunu ve AB Süreci(I)**, 25 Nisan 2005, (Erişim) <http://www.tumgazeteler.com/?a=787003>, 01.02.2010

¹⁹⁷ Soner KARAGÜL, "**Avrupa Birliği ve Ermeni Sorunu**", Ermeni Araştırmaları, Sayı 8, Kış 2003, (Erişim) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=144>, 11-10-2009.

Sorunun Fransız Parlamentosu'nda kabul edilmesi ve bir yasa olarak yürürlüğe girmesi sonucu, Fransa ve Türkiye arasındaki ilişkiler bozulmuştur. Böyle bir yasa çıkarılması hem siyasi hem de ekonomik ilişkileri sekteye uğratmıştır.

Fransız Ulusal Meclisi tarafından kabul edilerek 29 Ocak 2001'de yürürlüğe giren "sözde" Ermeni soykırım yasası ile Türkiye Fransa ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemin en karakteristik özelliğinin, ilk etapta alınan bir takım caydırıcı ekonomik yaptırımlar olduğu dikkat çekmektedir.¹⁹⁸ Yasanın çıkarılmasından sonra, iki ülke arasındaki ticari ilişkiler kopma noktasına gelmiş ve Fransız mallarına bir takım ekonomik yaptırımlar uygulanmıştır. Körfez geçiş ihalesinin bu yasa tasarısının kabul edilmesinin hemen ardından iptal edilmesi, ihalenin son aşamasında son ikiye kalan Fransız firmalarının Türkiye'nin aldığı bu ekonomik önlemlerden doğrudan etkilenmesi sonucunu doğurmuştur.¹⁹⁹

Fransa'nın Ermeni Sorunu konusundaki tavrı sadece yukarıda yazılanlardan ibaret değildir. Fransa, diğer AB ülkelerinden bir adım daha öne çıkarak 2006 yılında, 'soykırımı' reddetmenin suç sayılacağına dair bir yasa tasarısını kabul etmiştir. Buna göre, Fransa'da soykırımı reddeden kişilere hapis ve para cezası uygulanacaktır. Oylama sonuçlarına bakıldığında Fransa'daki Ermenilerin ve Ermeni Diasporasının etkisi açıkça görülmektedir. Soykırımın suç sayılmasına dair kabul edilen yasa tasarısı Fransa Parlamentosu'nda görüşülmüş ve oylanmıştır. Söz konusu oylamada, kanun tasarısı 106 evet oyuna karşı, 19 hayır oyu almış ve böylece Parlamento'dan geçmiştir. Buna göre Fransa Parlamentosu, Ermeni soykırımı iddialarını inkâr edenlere hapis ve 45 bin Euro'ya kadar ağır para cezası verecektir.²⁰⁰

¹⁹⁸ Suat GEZGİN, **Ermeni Soykırım Yasası Bağlamında Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Değerlendirilmesi**, Müdafaa-i Hukuk Dergisi, Şubat 2001, Sayı 31, (Erişim) <http://www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/makaleler/makale14.html>, 15.11.2009.

¹⁹⁹ A.g.m, 15.11.2009.

²⁰⁰ "Ermeni Yasa Teklifi Kabul Edildi." 12 Ekim 2006, (Erişim) <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/10/12/siy100.html>, 11-04-2010.

Fransa'nın kabul ettiği yasalar ve Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği karşısında takındığı olumsuz tavırların yanı sıra, Ermenistan'ın Fransızlar ile manevi bir bağı da vardır. Bu manevi bağ, Fransa'nın "Ermeni Sorunu'nu" ajandasının en üstlerinde tutmasına ve dolayısıyla Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin negatif bir yönde etkilenmesine neden olmaktadır.

Fransızlar ile Ermenilerin yakın bağları sonucunda, Fransa'nın çeşitli yerlerinde, farklı yıllarda Ermenileri anmak amacıyla anıtlar yapılmıştır. Bunlardan en önemlisi, 2001 yılında Fransa'da dikilen Gomidas Anıtı olmuştur. Ermenilere göre Gomidas Ermenilerin Anadolu'da çektiği sıkıntıların önemli bir sembolüdür ve onlara yapılan zulmün tanığı olduğu için akıl sağlığını kaybetmiştir.²⁰¹ Bu düşünceler sebebiyle Fransızlar, ülkelerinin başkenti Paris'te "Gomidas'a" atfen bir anıt dikmeyi ve böylece "soykırımı" anmayı uygun görmüşlerdir. Gomidas, Ermenilerin Anadolu'da çektiği sıkıntıların önemli bir sembolüdür ve Ermenilere yapılan zulmün tanığı olduğu için akıl sağlığını kaybetmiştir. Gomidas'ın Fransa ve aslında Ermeniler tarafından bir sembol olarak seçilmesi ise 1915 olaylarının tanınmış bir sanatçı kimliği ile olayları özdeşleştirebilme çabası olarak yorumlanmıştır.²⁰² Başka bir örnek ise, 2006 yılındaki kanun çıkarılmadan önce, 2005 yılında Ermenistan Devlet Başkanı Koçaryan ile Fransa Cumhurbaşkanı Chirac'ın Paris'te buluşmalarıdır. İki lider, sözde Ermeni soykırımının yıldönümü olan 24 Nisan 2005 günü, Gomidas'ın heykeli önünde düzenlenen törene katılıp, saygı duruşunda bulunmuşlardır.²⁰³ Chirac'ın bu davranışının, sözde Ermeni soykırımının 90. yıldönümü olan 24 Nisan 2005 günü gerçekleşmesi, 29 Mayıs 2005'te yapılan Avrupa Birliği Anayasası Referandumu'nda Ermeni oylarını etkilemek olarak yorumlanmıştır.²⁰⁴

Fransa içinde azımsanmayacak kadar sayıda olan Ermeni nüfusu da doğal olarak Türkiye aleyhine çalışmaktadır. Özellikle lobicilik ve siyaset

²⁰¹ Eşref Hilmi AÇIK; **Geçmişten Günümüze Türkiye-Fransız İlişkileri**, İstanbul, IQ Yayıncılık, 2008, s.554.

²⁰² A.g.e., s.554.

²⁰³ A.g.e., s.325.

²⁰⁴ A.g.e., s.325.

alanında çalışmalar yapan Ermeniler için, 2005 yılında Fransa'da yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimleri, Türkiye'ye "Ermeni Soykırımını" kabul ettirmek adına iyi bir fırsat olmuştur. Comité de Défense de la Cause Arménienne (CDCA)²⁰⁵ Avrupa seçimine girecek adaylara bu soruna yönelik sorular yöneltmiştir. Bu sorular arasında "Ermeni soykırımının inkârının engellenmesi için ne tür çalışmalar yapacakları" ve "Türkiye'nin AB üyeliği için ne tür önkoşullar koymak istedikleri" yer almaktadır.²⁰⁶ Adaylara göre, Türkiye ya "sözde soykırımı" tanıyacak ya da AB'ye üye olmaktan vazgeçecektir.²⁰⁷ Görüldüğü üzere, Ermeniler Fransa içindeki nüfuslarını aracılığıyla sözde soykırımı hem bir iç politika meselesi hem de Türkiye'nin AB üyeliğini engellemek amacıyla kullanmaktadırlar.

Lobicilik ve propaganda çalışmalarına katılan bir diğer isim ise Fransız tarihçisi Aleksandr Benwel'dir. Benwel de Fransız siyasetçiler gibi, Türkiye'nin müzakere sürecinde, öncelikle Ermeni soykırımının olduğunun kabul edilmesi için bir şart koydurmak istemekte ve bu yüzden Avrupa ve AB kamuoylarında lobicilik faaliyetlerine de başlamıştır. Tahmin edileceği üzere, Benwel'in müzakereye koydurmak istediği şart, Türkiye'nin 1915 olaylarını soykırım olarak kabul etmesidir.

Fransa ile Ermenistan arasındaki ilişkiler oldukça gelişmiş bir düzeydedir. Avrupa Birliği içerisinde ağırlıklı bir söz sahibi olması nedeniyle Fransa, Ermenistan'ın isteklerini Avrupa Birliği ajandasına koyabilmektedir. 2005 yılında Avrupa Birliği içinde yapılacak olan referandum için Fransa Dışişleri Bakanı Michel Barnier, konu hakkında açıkça konuşmuş ve şunları söylemiştir:

Türkiye'nin üyelik için sözde Ermeni soykırımını tanıması gerekmektedir... Eğer 15-20 yıl içinde, henüz başlamamış olan zorlu müzakereler sonuçlanırsa, Türkiye'den başka beklentilerimiz de var.

²⁰⁵ Ermeni Davasını Savunma Komitesi.

²⁰⁶ Eşref Hilmi AÇIK; *Geçmişten Günümüze Türkiye-Fransız İlişkileri*, İstanbul, IQ Yayıncılık, 2008, s.566.

²⁰⁷ A.g.e., s.566.

*Ermeni soykırımını da tanınmasını bekliyoruz. Ondan sonra da Fransız Anayasası bir referandum öngörüyor.*²⁰⁸

Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın bu konu hakkında söyledikleri ondan farklı değildir. Chirac ve bakanları, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olabilmesi için Ermeni Soykırımı'nı tanınması konusunda hem fikirdirler. Burada ilginç olan nokta, Fransa'da bu konuda geniş bir mutabakatın var olmasıdır. Örneğin, Fransa Sosyalist Parti Dış İlişkiler Genel Sekreteri Pierre Moscovici, Türkiye konulu bir toplantıda yaptığı bir konuşmada, şöyle demiştir: "Ermeni soykırımı meselesini halletmediği takdirde tam üyelik görüşmelerinin başlaması mümkün olmayacaktır."²⁰⁹ Bu sözler, Fransa'nın Türkiye'nin AB üyeliği karşısındaki tutumunu açıkça belli etmektedir.

Sözde Ermeni Soykırımı'nın 90. yıl dönümü vesilesiyle 24 Nisan 2005 günü yapılan anma törenlerinde, Fransız ana muhalefet Sosyalist Parti Genel Sekreteri François Holland bir konuşma yapmış; partisinin Meclis Grubu'na sunacağı "Ermeni soykırımı olmadı demeyi suç sayan" yasa teklifini diğer siyasi grupların da desteklemelerini istemiştir. Holland, 2004 yılında partisinde yaptığı bir basın toplantısında, 2005'deki konuşmasına benzer ifadeler kullanmıştır. Fakat bu sefer parti olarak yayınlanan bildirideki ifadeler daha geniş kapsamlı olmuştur:

- *Türkiye'nin "soykırımı" kabul etmesi gerektiği,*²¹⁰
- *Avrupa Parlamentosu'nun 18 Haziran 1987 yılında kabul ettiği sözde Ermeni soykırımına ilişkin kararın Türkiye tarafından tanınması gerektiği*²¹¹

Maddelere bakıldığı zaman, Fransa'nın dış politikasının istikrarlı olduğunu söylemek mümkündür, zira Fransa Ermeni Sorunu'nu en başından beri destekleyen ve Ermenileri savunan tarafta olmuştur. Bunun en büyük

²⁰⁸Fransa: Türkiye, AB üyeliği için Ermeni Soykırımı Tanınmalı", 10 Mayıs 2005, (Erişim) www.abhaber.com/haber.php?id=5055, 19.12.2009

²⁰⁹Hatem CABBARLI; **Ermeni Araştırmaları 2. Türkiye Kongresi Bildirileri II.** Cilt, Ankara, Asam Yayınları, 2007, s.1226.

²¹⁰ A.g.e, s.1226

²¹¹ A.g.e, s.1226.

neden ülke içinde yeterli sayıda bulunan Ermeniler ve onların ülkedeki etkin konumudur.

Fransa'da eski milletvekillerinden Roger Mei, Almanya'nın Yahudi soykırımından ders çıkararak, bugünkü Almanya olduğunu ileri sürmüş ve daha sonraki cümlelerinde de görüldüğü üzere, Türkiye'nin Birliğe üye olabilmesi için Ermeni "soykırımını" açıkça tanınması gerektiğini de belirtmiştir:

Özgürlüklere saygılı ve demokratik bir ülke haline gelen Almanya, Nazizm'den dersler çıkarmayı başarmasaydı, bugün Avrupa varlığını sürdürebilir miydi? Tarihi ile hesaplaşmayı bilmiş Almanya'ya saygı duyuyorum. Türkiye, Avrupa Birliği'ne, bizimle kıyaslanabilecek bir ulus haline geldikten, Kürt Sorununu çözdükten, Kıbrıs'ı boşalttıktan ve Ermeni soykırımını tanıdıktan sonra girebilecektir.²¹²

Roger Mei, Almanya'nın işlediği soykırımdaki hatalarını anladığını ve böylece Avrupa Birliği standartlarında bir ülke olduğunu söylemiştir. Fakat bunun 1915 olayları ile ne gibi bir ilgisi olduğunu söylememiştir.

Bir önceki bölümde de bahsedildiği gibi, Avrupa Birliği'nin aday ülkelere uyguladığı en büyük koşul Kopenhag Kriterleri'nin kabul edilmesidir. Bu kriterlerde insan haklarının sağlanması ve demokrasi gibi kavramlar önceliklidir. Diğer bir deyişle, demokrasisi düzgün işlemeyen ve insan haklarına gereken önemi vermeyen ülkeler Birliğe üye olamayacaklardır. Bu konunun önemini kavrayan Ermeni grupları ve lobileri Avrupa Parlamentosu ve diğer AB kurumlarında belirli oranda söz sahibi olmuşlardır. Merkezi Brüksel'de bulunan ve Diaspora Ermenilerinin kurduduğu Avrupa Ermeni Dernekleri Forumu (Forum of Armenian Associations of Europe) tarafından AB Parlamentosuna sunulan rapor oldukça önem arz etmektedir.²¹³ Raporda; Türkiye'nin İstanbul Ermenilerine baskı yaptığı, Türkiye'de yaşayan Ermenilerin hiçbir sosyal ve siyasi hakları olmadığı, başta dini olmak üzere

²¹² Gürbüz Evren; **Ermeni Sorunundaki Çıkar Odakları**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2002, s.218.

²¹³ Eşref Hilmi AÇIK; **Geçmişten Günümüze Türkiye-Fransız İlişkileri**, İstanbul, IQ Yayıncılık, 2008, s.568.

eğitim gibi konularda yaşama hakları bulunmadığı iddialarını ileri sürmüşlerdir.²¹⁴ Söz konusu raporun amacı, belirtilen iddiaların ışığında Türkiye'deki Ermeni vatandaşlarımızın baskı altında tutulduğunu öne sürerek, hem Türkiye'ye hem de Türkiye'deki Ermenileri zor durumda bırakmaktadır. Bu manzara AB kriterleri açısından değerlendirildiğinde Türkiye'nin AB'ye girmesinin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.²¹⁵ Avrupa Birliği'nin bu tavrı ise Türkiye'ye karşı uyguladığı politikalarındaki çift standardı göstermektedir, zira Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerinde yer almayan Ermeni Sorununu kabul etmesini üyelik için şart koşmuştur.

4.2. ALMANYA

Almanya, Avrupa Birliği'nin kurucu üyelerinden biridir ve Türkiye ile ilişkileri uzun yıllardan beri devam etmiştir. Almanya her ne kadar Türkiye'nin dostu gibi görünse de Ermenilerin çalışmaları Almanlar üzerinde de etkili olmuştur. Almanya'da bazı kesimler Türkiye'nin üyeliğini desteklemektedirler fakat bu kesim, üyeliği desteklemeyenler yanında azınlık olarak kalmaktadırlar. Ülkede bulunan Sosyal Demokratlar ve Yeşiller Partisi Türkiye'nin üyeliğini desteklediklerini ifade etmektedirler fakat maalesef bu durum Türkiye'nin üyeliği için yetersiz kalmaktadır. Başbakan Merkel ve onun partisi olan Hıristiyan Demokratlar ve aşırı sağcı kesimler ise Türkiye'ye tam üyelik yerine "imtiyazlı ortaklık" teklif etmektedirler. Bu gruba dâhil olan Yeşiller Partisi de, Almanya'daki birçok grup gibi, Türkiye'nin Ermenilere soykırım yaptığını düşünmektedir. Yeşiller Partisi'nin 2004 yılında Başkanı olan Angelika Beer, sözde soykırımın yıldönümü olan 24 Nisan 2004 tarihinde, Frankfurt Pauls Kilisesi'nde gerçekleştirilen Ermeni Soykırımını

²¹⁴ A.g.e., s.568.

²¹⁵ A.g.e., s.568.

anma töreninde yaptığı konuşmada Türkiye'nin sözde Ermeni soykırımını kabul etmesi gerektiğini ifade etmiştir.²¹⁶

Almanya'nın bu konuya verdiği önem, bir başka açıdan da önemli hale getirmektedir çünkü sözde Ermeni soykırımı ile Yahudi soykırımı karşılaştırılmaktadır. Yahudi Soykırımı Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Soykırım Sözleşmesi sonrasında kabul edilmiş olduğundan, her iki hadise arasında doğrudan bağlantı kurmaya çalışmak soruna ayrı bir boyut kazandırmaktadır.

Aslında Almanya bugüne kadar Türkiye'nin AB üyeliği için Ermeni Soykırımını kabul etmesi konusunda kesin bir karar kabul etmemiş olmasına rağmen 2005 yılında kabul ettiği karar, Almanya'nın izlediği tutumu belli etmektedir. 15 Haziran 2005 tarihinde kabul edilen kararın başlığı "Ermenilerin 1915 yılında zorla göç ettirilmesi ve toplu katliamının hatırlanması ve anılması-Almanya, Türklerle Ermenilerin barışmasına katkı sağlamalı" olarak yazılmıştır. Başlıktan da anlaşılacağı üzere, Almanya doğrudan bir suçlama yöneltmese bile, Ermenilerin zorla göç ettirilmesi ve toplu katliamın hatırlanması" kavramlarını kullanarak, Türkiye'yi gerçekte soykırım işlemekle suçlamaktadır. Gerekçede yer alan şu sözler, Almanya'nın tavrını net göstermektedir:

*Katliamların ve sürgünün boyutları Türkiye'de halen genel olarak küçümsenmekte ve inkâr edilmektedir. Türkiye'nin bu tutumu bir değerler topluluğu olan Avrupa Birliği'nin belirleyici barışma fikriyle çelişmektedir.*²¹⁷

Türkiye'nin davranışlarının AB ilkeleri ile çeliştiği söylenerek, Türkiye'nin soykırımı kabul etmesi istenmektedir. Aynı metinde, Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin müttefiki olmasına atıf yapılmakta ve bundan ülkenin özel bir rol oynaması gerektiği ifade edilmektedir. Avrupa

²¹⁶ Hatem CABBARLI; **Ermeni Araştırmaları 2. Türkiye Kongresi Bildirileri II.** Cilt, Ankara, Asam Yayınları, 2007, s.1228.

²¹⁷ Ayhan Şimşek, **Almanya Federal Parlamentosu, Ermeni soykırımı iddialarını kabul etti** (Tam metin Türkçe), 16 Haziran 2005, (Erişim) <http://home.swipnet.se/kosayan/almanya.htm>, 13.02.2010.

Birliği'nin İlerleme Raporlarında sıkça geçen “Kafkasya’da barışın sağlanması” şartı, bu önergede de belirtilerek, Almanya’nın bu barışın sağlanması için özel bir rol oynamasının lazım geldiğine işaret edilmiştir. Diğer bir deyişle: “Hedef, Ermenistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin normalleşmesinin ve iyileşmesinin mümkün kılınmasına ve böylece Kafkasların istikrara kavuşmasına katkıda bulunmak olmalıdır.”²¹⁸

Konuya bir bütün olarak bakıldığı zaman, Almanya’nın soykırımı kabul ettiği ve bu yüzden 2005 yılında yukarıda belirtilen kararı Federal Meclis’ten çıkarttığı görölmektedir. Almanya’nın Fransa’dan ayrılan yönü ise, oradaki Türk nüfusunun varlığıdır. Bu varlıktan dolayı, Almanya Hükümeti Türkiye’yi açıkça soykırım zanlısı olarak nitelendirememekte, fakat Türkiye’ye konuyla ilgili imalarda bulunmaktadır. Nitekim Almanya’nın Ermenistan Büyükelçisi ve AB temsilcisi Hans Wolf Bartels, Arminfo Haber Ajansı’na yaptığı açıklamada, görüşlerini şöyle ifade etmektedir: “Bu dönemde gelişen dehşet verici olayları tartışmak mümkündür. Ancak Alman hükümeti ve Parlamentosu herhangi bir tarihi olay hakkında karar kabul etmemektedir... Buna rağmen Dışişleri Bakanı Joshka Ficher Ermenistan’ı ziyaret ederken “soykırım” anıtına çiçek koymuştur.”²¹⁹ Öte yandan, Almanya’da faaliyet içinde olan Ermeni gruplarına da ayrıntılı değinmeye gerek yoktur çünkü onlar da, dünyadaki diğer benzerleri gibi, Türkler aleyhine lobcilik faaliyetlerini sürdürmektedirler.

4.3. YUNANİSTAN

Tezin ilk bölümünde belirtildiği üzere, Yunanistan ile Türkiye AB üyeliği için aynı sene içerisinde başvurularını yapmışlardır. Halen üye olamamış Türkiye’nin aksine, Yunanistan 1981 yılında Birliğe üye olmayı başarmıştır. Bunun nedeni Birliğin iç dinamikleri ile ilgilidir, zira 1981 yılında Kopenhag

²¹⁸ A.g.k, 13.02.2010.

²¹⁹ Hatem CABBARLI; **Ermeni Araştırmaları 2. Türkiye Kongresi Bildirileri II.** Cilt, Ankara, Asam Yayınları, 2007, s.1228.

Kriterleri yoktu ve Yunan ekonomisi de iyi bir durumda değildi. Öte yandan, 1967-1974 yılları arasında Albaylar Cuntası ile yönetilen Yunanistan, 1975 yılında tekrar demokrasiye geçmiş ve böylece bu ülkeye AB yolu açılmıştır. Kısacası, Yunanistan'ın AB'ye kabul edilmesindeki en önemli neden ülkenin içindeki siyasi karışıklıktır. Başka bir deyişle, 1980'li yıllarda AET'nin Yunanistan'daki siyasi konulara ve özellikle demokrasiye verdiği önem ekonomik kriterlerin önüne geçmiş ve siyasi kriterleri yerine getirememesine rağmen üyeliğe kabul edilen Yunanistan'ın Avrupa tarihi ve kimliğinin oluşumunda önemli bir yer tuttuğuna duyulan inancın da etkisi olmuştur.²²⁰

Ege Denizi kıyısındaki komşu ülke Yunanistan da Ermeni Konusunda negatif bir tutum izlemektedir. Yakın tarihte yaşanan olaylara bakıldığı zaman, bu tutumun pek de şaşırtıcı olmadığı anlaşılmaktadır, çünkü Yunanlılar Türkleri aynı zamanda Pontus soykırımı yapmakla da suçlamaktadırlar. Kısaca Yunanistan Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra, Pontus meselesini tekrar Türkiye'nin önüne getirmiş ve Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı sırasında (Osmanlı Devleti zamanında) Rumlara soykırım uyguladığı "iddiasını" dünyaya yaymaya çalışmıştır ve bu çabaları bugün de devam etmektedir. Ermenilere yapıldığı iddia edilen 'soykırımı', günümüzdeki "Kürt Sorunu" ile paralellikler kurularak Türkiye'nin tanınması ve bunun için tazminat ödemesi talep edilmekte ve Türkiye'nin Pontus sözde soykırımını tanımadığı sürece AB'ye kabul edilmemesi için uluslararası platformlarda propaganda yapılmakta ve sergiler düzenlenmektedir.²²¹

Yunanistan'ın Dışişleri Bakanı Dora Bakoyannis de bu konu hakkında daha önce yaptığı bir açıklamada, Yunan Devleti'nin Pontus "soykırımının" tanınması için her türlü etkinliğe iştirak edeceğini ve bu "trajik" olayın uluslararası toplum tarafından tanınması adına her türlü çabayı göstereceğini

²²⁰ Leman ERDAL, Selçuk ÇOLAKOĞLU, **Siyasi Kriterler Açısından Yunanistan, Polonya ve Türkiye'nin AB Üyelik Sürecinin Değerlendirilmesi**, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt: 2, No: 2 (Bahar: 2007), s. 74.

²²¹ **Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası**, (Erişim) <http://www.turkcebilgi.net/kitap-ozetleri/p/pontus-meselesi-ve-yunanistanin-politikasi-24558.html>, 15.06.2010.

belirtmiştir.²²² Bu açıklamadan daha da önemli ve konu ile yakından bağlantılı bir açıklama da Pontus Derneklerinin yayımladığı bildiri olmuştur. Bu bildiriye Yunan Hükümeti'nden konuyu AB'de gündeme getirmesi ve "Pontus soykırımının tanınmasının" Türkiye'nin AB üyeliği için ön şart olması amacıyla çaba göstermesi talep edilmiştir.²²³ Bu iki açıklamada da Ermeni Sorunu'nun Yunanistan'ın AB politikalarına nasıl yansıdığı görülmektedir. Ermenilere yapılanları soykırım olarak tanımlandıran Yunanistan'ın Pontus meselesini de Türkiye'nin müzakere sürecinde önüne çıkartması Ermeniler için olağan bir durumdur zira Yunanistan Ermenilerin birçok ülkede soykırım olarak kabul ettirdikleri tehcir kanununda güç alarak Türkiye'nin önüne Pontus meselesini de dayatmaktadırlar.

Yunanistan 1981'de üye olduktan sonra, Avrupa Birliği politikalarında söz sahibi olmaya başlamıştır. Bu konulardan en önemlisi, Pontus meselesini de ilgilendirdiği için, Ermeni Sorunudur. Pontus meselesine paralel olan sözde soykırım tartışmalarının Yunanistan Meclisinde ele alınması sonucu, 25 Nisan 1996 tarihinde 24 Nisan tarihini Ermeni 'soykırımını' anma günü olarak belirlenmiştir.²²⁴ Yunanistan Parlamentosunda kabul edilen resmi karara bakılacak olursa, bu ülkenin 1915'teki olayları soykırım olarak nitelendirildiği görülmektedir. Yunanistan Parlamentosunda oybirliği ile kabul edilen kararın birinci maddesinde; 24 Nisan 1915 tarihinin Türklerin Ermenilere yaptığı soykırımı anma günü olarak kabul edildiği ifadesine yer verilmiştir.²²⁵

²²² Ali Rıza BAYZAN, *Misyonerin Soykırım Oyunu*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2. Baskı, 2006, s. 120.

²²³ A.g.e, s.122

²²⁴ Soner KARAGÜL, *Avrupa Birliği ve Ermeni Sorunu*, Ermeni Araştırmaları, Sayı 8, Kış 2003, <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=144>, 11.10.2009.

²²⁵ "Greece (Hellenic Republic) Resolution 2397/1996", 25 Nisan 1996, (Erişim) http://www.armeniangenocide.org/Affirmation.156/current_category.7/affirmation_detail.html, 10.04.2010

1981 yılında AB üyesi olan Yunanistan'ın 1996 yılında Ermeni Sorununa dair bir kararı kabul etmesi, ülkenin AB üyeleri içinde Ermeni Sorunu konusunda karar alan *ilk ülke*²²⁶ olduğunu göstermektedir.

4.4. BELÇİKA

Belçika da yukarıda bahsedilen ülkeler gibi, Ermeni Soykırımı konusunda Türkiye'nin karşısındadır. Belçika Parlamentosunda alınan kararın tarihi 26 Mart 1998'dir ve kararda 1987 yılında AB Parlamentosu tarafından Ermeni Sorununa ilişkin alınan karara atıf yapmaktadır. Resmi kararda, Ermenilerin yeterli sistematik bir şekilde öldürdükleri ve bu olaylarla ilgili bulunduğu ve hadiselerin soykırımı olduğu konusunda en küçük bir şüphenin bile var olmadığı belirtilmektedir.²²⁷ Kararın bu kadar kesin cümlelerle ifade ediliyor olması Belçika Hükümeti'nin Türkiye'ye karşı izlediği politikayı da gözler önüne sermektedir. Avrupa Parlamentosunun 1987 yılında aldığı kararın, Türk Hükümeti'nin 1915 olaylarını kabul etmesi için yeterli olmadığı, ayrıca Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerin de Türk ile Ermeni hakları arasındaki diyalogu geliştirmek için destekleri istenmiştir.²²⁸ Fransa ve İsviçre gibi, Belçika da 2005 yılında, "soykırımın reddedilmesine" cezalar getirecek bir yasa çıkarmayı hedeflemiştir, fakat Belçika Senatosu Adalet Komisyon'unda sözde Ermeni soykırımını reddedenlerin cezalandırılmasını hedefleyen yasa tasarısına ilişkin görüşmeler, tasarılar reddedilerek Federal Meclis'e iade edilmiştir.²²⁹

²²⁶ Aslında Ermeni Soykırımını tanıyan ilk ülke Uruguay'dır, fakat konu AB olduğu için, Yunanistan, AB içinde Ermeni Soykırımını tanıyan ilk ülkedir.

²²⁷ "Belgium Senate Resolution 1-736/3 Concerning the 1915 Genocide of Armenians Living in Turkey", 26 Mart 1998, (Erişim) http://www.armeniangenocide.org/Affirmation.148/current_category.7/affirmation_detail.html, 10 Mayıs 2010.

²²⁸ A.g.b, 10 Mayıs 2010.

²²⁹ Sedat LAÇİNER, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, Ankara, USAK Yayınları, 2008, s. 425.

Kararının alınması, Belçika basınında da yer bulmuştur. Valon Liberal Partisi, 17 Aralık 2004'te yapılan AB zirvesinden önce de Türkiye'nin AB'ye katılım müzakerelerinin başlaması için soykırım iddialarını tanımmasının önkoşul olmasını öneren bir açıklama yapmıştır.²³⁰ Bu açıklama, sözde Ermeni Soykırımı konusunun ülkede ne derece siyasi bir tartışma konusu haline getirildiğini göstermektedir. Belçika, AB üyesi olduğu için konunun AB ajandasına taşınması doğal karşılanmıştır. Bu durumda Belçika'nın komşusu Fransa'dan büyük ölçüde etkilendiğini ve her iki ülkede yaşayan Ermeni lobisinin AB içindeki Türkiye karşıtı faaliyetlerini sürdürdüklerini söylemek yanlış olmaz. Ayrıca her iki ülkenin de Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olması, sözde Ermeni soykırımı iddialarını kullanarak Ankara'nın önünü kesme siyaseti uyguladıklarına işaret etmektedir.

Belçika kendi başına aldığı kararların yanı sıra, AB içindeki ülkeler ile de işbirliği yapmaktadır. Bu ülkelerin başında Yunanistan gelmektedir. Yunan basınında Türkiye'nin AB'ye üye olabilmesi için Ege ve Kıbrıs sorunlarının yanı sıra, Ermeni soykırımını da tanınması gerektiği ile ilgili haberler çıkmaktadır. Örneğin, Belçika Senatosu Başkanı Armand De Decker, Belçika'daki çoğu politikacının, Ege, Kıbrıs Sorunu çözülmediği ve Ermeni Soykırımı tanınmadığı sürece, Türkiye'nin AB'ne üye olabileceğini düşünmediğini ifade etmiştir²³¹. Bu da, yukarıda belirttiğimiz gibi, Belçika açısından önemli olan konunun Türkiye'nin AB üyeliğinin önünü kesmek olduğunu, bu amaç için sözde Ermeni soykırımı gibi Kıbrıs ve Ege konularının da kullanıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Öte yandan haberin Yunanistan basınında çıkması Türkiye'nin zaten olumsuz olan imajına ilave bir engel çıkarmaktadır, zira hem Ermeni hem de Pontus Soykırım iddialarının tanınmasında AB üyesi devletler Yunanistan tarafındadırlar.

²³⁰ “Belçika’da Ermeni Soykırımı Yeniden Gündeme Geliyor”, *Hürriyet Gazetesi*, 11 Mayıs 2006.

²³¹ “Belçika, Türkiye ve Kıbrıs Konusu”, Kıbrıs Haber Ajansı: İngilizce Haberler, 9 Aralık 2008, (Erişim) <http://zeus.hri.org/news/cyprus/cna/2009/09-12-08.cna.html#02>, 09.02.2010

4.5. HOLLANDA

Hollanda Parlamentosu'nun Ermeni Sorunu ile ilgili tutumu 2004 yılında aldığı karar ile belirginleşmiştir. Parlamento'nun 21 Aralık 2004'te aldığı kararda, Avrupa Konseyi'nin 16-17 Eylül 2004 tarihinde Brüksel'de yaptığı zirvede, Türkiye ile üyelik müzakerelerine 3 Ekim 2005'de başlanacağı belirtilmiştir.²³² Kararda Ermeni Sorununa ilişkin bir madde bulunmaktadır. Bu maddede, "Türkiye ile görüşmelerde Ermeni soykırımı konusunun devamlı olarak ve açıklıkla ele alınması istenmiştir."²³³

2004 yılında AB Dönem Başkanı olan Hollanda, Türkiye ile müzakerelerin başlamasına karar vermiştir. Sözde Ermeni soykırımının tanınmasına yönelik Türkiye'nin konuyu AB'nin istediği şekilde ele almaması sonucunda Hollanda konu ile ilgili Türkiye aleyhine açıklamalar yapmıştır. Hollanda Dışişleri Bakanı'na ifadelerinden anlaşıldığı üzere Türkiye'ye görüşmelere başlama tarihi verilse bile, Türkiye'nin AB yolunda elini kolunu bağlayacak türdendir; çünkü Hollanda Dışişleri Bakanı Bernard Bot Ermeni sorununun Türk hükümetiyle yapılan her toplantıda ele alındığı gibi, bundan sonra yapılacak her toplantıda da gündeme getirileceğini söylemiştir.²³⁴

Hollanda da Fransa gibi, aldığı karardan bir adım daha ileri giderek, soykırımı reddetmeyi suç sayan bir yasa da çıkartmıştır. Bunun en belirgin örneği 2006 yılında Hollanda'da yapılan seçimler sırasında yaşanmıştır. Seçimlerde aday olan Türk asıllı Hollandalı politikacılar, soykırımı kabul etmedikleri için aday listelerinden çıkarılmışlardır. Olayın ilginç yönü ise, Hollanda'nın AB Dönem Başkanı olduğu yılda, Türkiye'ye müzakerelere

²³²"Netherlands Parliament Resolution", 21 Aralık 2004, (Erişim) http://www.armeniangenocide.org/Affirmation.355/current_category.7/affirmation_detail.html, 16-05-2010

²³³Ömer Engin LÜTEM, "Lozan'dan Günümüze Ermeni Sorunu", (Erişim) http://www.eraren.org/bilgibankasi/tr/index1_1_3.htm, 11.12.2009

²³⁴Barçın YİNANÇ, "Hollanda da Ermeni Kartına Oynuyor", Hürriyet, 24 Aralık 2004, (Erişim) <http://hursarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=283760>, 12.12.2009.

başlama tarihi vermesi, fakat daha sonra Ermeni Sorununa ilişkin bir karar almasıdır. Türkiye'yi Ermeni iddialarını yeterince serbest bir şekilde tartışmaya izin vermemek ile suçlayan Hollanda'da seçimler öncesinde Türk adaylardan Ermeni soykırım iddialarını kabul etmeleri istenmiş ve seçimlerden önce Türk milletvekili adaylarından Ermeni iddialarını kabul etmeleri istenirken, kabul etmeyen Türk asıllı Hollandalı parlamenterler listelerden çıkarılmışlardır.²³⁵ Bütün bu gelişmelerin, Hollanda'nın aldığı kararın ikili ilişkilere zarar verdiği ve Ermeni Sorunu'nun Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini engellemek amacıyla kullanıldığı açıktır:

*Bu da Ermeni iddialarının hem Türkiye'nin AB üyelik sürecini kesmek için, hem de Türkiye'nin diğer ülkeler ile olan ilişkilerini bozmak için ne kadar işlevsel bir araç olduğunu göstermektedir. Bundan dolayıdır ki Hollanda'da da Türkiye ve yabancı karşıtları Ermeni iddialarını sahiplenmişlerdir.*²³⁶

4.6. İTALYA

İtalya Hükümeti'nin Ermeni Sorunu'nu tartışmaya başlaması, öncelikli olarak Roma Şehir Meclisinin girişimleriyle başlamıştır. Roma Şehir Meclisi'nin kararında, 1985 BM İnsan Hakları Komisyonu'nun alt komite kararına, Avrupa Parlamentosu ve diğer devletlerin parlamentolarının aldığı kararlara ve 1919 sonundaki Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Mahkeme kararına atıf yapılmaktadır.²³⁷

Bu kararın etkisi ile İtalyan Meclisi, Ermeni Sorunu konusunda kendisinin de yapabileceklerini düşünmeye başlamıştır. İtalyan Meclisi'nin tasarısı tartışması 2000 başlamış ve kararın alınmasında 15 Kasım'da

²³⁵Sedat LAÇİNER, “Hollanda ve Ermeni Sorunu” 2008,(Erişim) http://www.usakpedia.com/content/Hollanda_ve_Ermeni_Sorunu, 12.12.2009.

²³⁶A.g.m, 12.12.2009.

²³⁷Soner KARAGÜL, “Avrupa Birliği ve Ermeni Sorunu”, Ermeni Araştırmaları, Sayı 8, Kış 2003, (Erişim) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=144>, 11.10.2009.

yayımlanan Avrupa Parlamentosu raporunun da büyük etkisi olmuştur. Meclisin aldığı kararın 16 Kasım 2000 tarihli olması bunun en büyük kanıtıdır. Alınan kararda, İtalyan hükümetine çağrıda bulunularak AP'nin Türkiye ile ilgili aldığı kararına uyması istenmiş ve Türkiye ile Ermenistan arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesi için çalışmalarda bulunması tavsiye edilmiştir.²³⁸ Böylece, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan müzakere sürecinde bir engel olarak çıkan Ermeni Sorunu, İtalyan Hükümetinin AP raporuna dayanarak aldığı kararda da kendini göstermiştir. Kısacası, Türkiye'nin müzakere masasında önüne konulan Ermeni Sorunu, İtalya'nın aldığı karar ile daha da belirginleşmiştir.

Alınan bu kararın dışında Ermeniler ülke çapında Türk karşıtı gösterilerine devam etmişlerdir. Diğer bir deyişle, Ermeniler Türkler ile ilgili İtalya'da olumlu bir algının oluşmasını engellemek için sistemli bir çaba içinde olmalarına ek olarak 1915 olaylarını bir 'soykırım' olarak yansıtmaya da devam etmişlerdir.²³⁹ "Soykırım" ruhunun yansıtılmasına devam edilmesi için, Ermeniler öncelikli olarak 2005 yılında Roma'da yer alan Atatürk heykelinin kaldırılması için bir takım çabalarda bulunmuşlardı. 2006 yılında, Ermeniler, İtalyanları Türklere karşı kullanarak, film krizi yaratmışlar, aynı senenin mart ayında ise Türk ve Ermeni büyükelçileri İtalyan televizyonunda sözde soykırımı tartışmışlardır. Bu tartışma sırasında Ermenistan'ın Roma Büyükelçisi olan Ruben Şugaryan'ın şu sözleri dikkat çekicidir:

*Avrupa yolunda olan Türkiye'nin Avrupa'nın değerlerini tanıması, geçmişi de kabul etmesi gerekir. Ayrıca bu suçlarını kabul etmedikleri sürece AB'ye de giremezler, Avrupa ailesinin gerçek bir üyesi de olamazlar.*²⁴⁰

Şugaryan'ın bu sözleri, Türkiye'nin müzakere sürecinin ne kadar zorlu geçeceğini ve Ermeni Sorunu'nun müzakere sürecinde ne kadar

²³⁸Sedat LAÇİNER, "İtalya ve Ermeni Sorunu", (Erişim) http://www.usakpedia.com/content/Italya_ve_Ermeni_Sorunu, 15.05.2010.

²³⁹ A.g.m, 15.05.2010.

²⁴⁰ A.g.m, 15.05.2010.

kullanılacağını göstermektedir. 2007 yılında İtalya ile yaşanan Sergi Krizinde de Ermeniler, Türklere aleyhine yoğun bir kampanya düzenlemişlerdir. Kısacası Ermeniler, soykırım meselesini ulusal meclis düzeyinden Avrupa Birliği düzeyine çıkarmak istemektedirler.²⁴¹ Bu durum da, bu sorunun AB süreci ile ne kadar iç içe geçtiğine işaret etmektedir.

4.7. POLONYA

Polonya da diğer birçok Avrupa Birliği ülkesi gibi, yakın zamanda Türkiye'nin Ermeni Soykırımı suçu işlediğini iddia eden ülkelere biridir. Her ne kadar Polonya Meclis Başkanı, "Polonya hiçbir şekilde tarihsel olayları Türkiye'nin AB'ne katımlı konusunda bir şart olarak görmemektedir."²⁴² demiş olsa da, Polonya da Ermeniler lehindeki kararı 2005 yılında kabul etmiştir. Parlamento'da alınan karar şöyledir:

*Birinci Dünya Savaşı esnasında Türkiye'de Ermenilere karşı işlenen soykırımın yıldönümünde, Polonya Cumhuriyeti Meclisi (Sejm) Birinci Dünya Savaşı esnasında Türkiye'de soykırıma uğratılan Ermenilere saygısını sunar. Kurbanların anısı, işlenen suç ve bunu kınama ihtiyacı tüm insanlık, tüm uluslar ve iyi niyetli insanlar için bir ahlaki zorunluluktur.*²⁴³

Kararın kabul edilmesi, Ermeniler için soykırım olarak sayılan 24 Nisan'a çok az kala, 19 Nisan 2005'te ve oybirliği ile alınmıştır. Polonya'nın da diğer bir AB üyesi olması ve veto hakkına sahip bulunması bu kararın alınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Fakat Polonya'nın Ermenistan ile ilişkilerinin sınırlı olması ve ülkede Ermeni azınlığın fazla olmaması bu kararın alınmasındaki şüpheleri arttırmaktadır, zira bu kararın alınması AB

²⁴¹ A.g.m, 15.05.2010.

²⁴² Erhan Akdemir, "Özel: Polonya: Ermeni Soykırımı iddiaları Türkiye'nin AB sürecinde koşul olamaz." 6 Haziran 2006, (Erişim) www.abhaber.com/haber.php?id=12523, 11.12.2009.

²⁴³"Polonya ve Ermeni Sorunu", (Erişim)

http://www.usakpedia.com/content/Polonya_ve_Ermeni_Sorunu, 27.03.2010.

üyelerinin Polonya'yı etkilemesi olarak değerlendirilmektedir. Sözü edilen ülke, Polonya'nın eski düşmanı yeni dostu ve hamisi Almanya'dır ve buradan gelen bazı telkinlerin de söz konusu kararın alınmasını etkilemiş olması olasıdır.²⁴⁴ Polonya'nın böyle bir kararı almasındaki bir diğer neden ise, AB'ne yeni katılan tüm eski Komünist ülkelerde olduğu gibi, Polonya'da da, herhalde kendi eksikliklerini telafi etmek için, insan haklarının savunulmasında aşırı bir çaba olarak gözlemlenmesidir.²⁴⁵

Polonya'nın aldığı bu karardan sonra, Türkiye Dışişleri Bakanlığı bir protesto açıklaması yayımlamıştır. Kamuoyunun gösterdiği büyük tepki üzerine, Bakanlık bu açıklamayı hemen ertesi gün yapmıştır:

*Polonya Meclisi 19 Nisan 2005 tarihinde, 1915 yılındaki olaylarını soykırım olarak tanımlamayı da içeren bir karar kabul etmiştir. Bu kararı kınıyor ve reddediyoruz. Polonya Meclisi'nin tarihi önerimizi kabul etmesi için Ermenistan Hükümeti'ne tavsiyede bulunmak yerine, 1915 olayları hakkında tahrif edilmiş bilgilere dayalı bir karar alması Türk halkını derinden üzmüştür.*²⁴⁶

4.8. İSVEÇ

Birliğin en eski üyelerinden olan İsveç de Ermeni tezlerine kayıtsız kalamamış ve iddiaları Parlamentosu'nda kabul etmiştir. Ülkenin Ermeni soykırımını kabul ettiği tarih ise şu ana kadar bahsedilen ülkeler içinde en güncelidir. İsveç'in diğer ülkelerden ayrılan yönü ise, hem Ermeni iddialarının kabul edilmesi, hem de alınan kararda Süryaniler, Keldaniler ve Pontus Rumları'na da soykırım yapıldığı yönündeki iddiaların kabul edilmesidir. Kısacası, İsveç Hükümeti, Ermenilerin dışında başka ırklara da soykırımı yapıldığını düşünmektedir. Bu kararın alınmasını etkileyecek kişiler de

²⁴⁴ A.g.m., s. 12.

²⁴⁵ A.g.m., s.12

²⁴⁶ A.g.m., s.12

oylamada hazır bulunmuştur ve böylece kararı etkilemişlerdir. Süryani asıllı Sosyal Demokrat Parti Milletvekilleri Yılmaz Kerimo ve İbrahim Baylan'ın, yaptıkları kulis çalışmalarında oylamanın kabul edilmesi için çalıştıkları öğrenilmiştir.²⁴⁷

İsveç Parlamentosu'nun 11 Mart 2010 tarihinde kabul ettiği kararın orijinalinde şöyle yazmaktadır: "Parlamento, 1915 soykırımını tanıyarak, Ermeniler, Süryaniler/Keldaniler ve Pontus Rumları'na karşı işlenilmiş olan soykırımı tanır."²⁴⁸ Devamında, kararın arka planı ve ne gibi gerekçelerle alındığı da yazılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun daha büyük bir Turan İmparatorluğu hayali olduğu ve bu hayalin Ermeniler ile birlikte Süryaniler, Keldaniler ve Rumların da soykırımına yol açtığı ifade edilmiştir. Soykırım terimini bulan isim olarak bilinen Raphael Lemkin'in soykırım tanımı ve daha sonradan 1948'deki BM Soykırım Sözleşmesi'ni oluşturacak olan bu terim de İsveç Parlamentosu'nun aldığı kararın içinde yer almaktadır. Soykırım Sözleşmesi'ne giren terimin, Parlamento'nun aldığı kararda yer alması da İsveç Hükümet'in kararını güçlendirmesi için önemli bir referans kaynağıdır.

Yakın bir zamanda alınan bu karar sonucu, Türkiye ile İsveç arasındaki ilişkiler bozulmuş ve özellikle diplomatik sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu kararın alınmasından sonra, Türkiye'nin Stockholm Büyükelçisi olan Zergün Korutürk, konunun görüşülmesi için Türkiye'ye çağırılmıştır. Başbakanlık tarafından yapılan yazılı açıklamada kararın İsveç'te 2010 Eylül ayında düzenlenecek seçimlere yönelik bazı siyasi çıkar hesapları yapılarak alındığına değinilmiş ve "Yerel siyasi saiklerle kabul edilen bu önerge, Türkiye-İsveç ilişkilerine ve halklarımız arasındaki yakın işbirliğine ve dostluğa yakışmamıştır" denilmiştir.²⁴⁹ Ayrıca 17 Mart tarihinde iki ülke

²⁴⁷ İsveç'te "Ermeni soykırımı" iddiası kabul edildi", 11 Mart 2010, İhlas Haber Ajansı, Dünya, (Erişim) <http://www.ihb.com.tr/haber/detay.aspx?nid=112326&cid=4>, 30.06.2010

²⁴⁸ "İsveç Parlamentosu Kararı," 11 Mart 2010, (Erişim) http://www.armeniangenocide.org/Affirmation.414/current_category.7/affirmation_detail.html, 30.06.2010.

²⁴⁹ Enver Alas, Ünsal Turan, İbrahim Yıldız, "İsveç Parlamentosu, Ermeni Soykırımını Onayladı" 11 Mart 2010, Doğan Haber Ajansı, Dış Haberler, (Erişim) <http://www.dha.com.tr/n.php?n=isvec-parlamentosu-tasariyi-kabul-etti-2010-03-11>, 30.06.2010.

arasında yapılacak olan Zirve'nin iptal edildiği ve Başbakan Erdoğan'ın bu ülkeye gitmeyeceği ifade edilmiştir.²⁵⁰

4.9. GÜNEY KIBRIS RUM KESİMİ

Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin bu konuda izlediği tavrı tahmin etmek güç değildir, zira onlar da Yunanistan gibi, Ermeni Soykırımını kabul eden bir karar çıkartmışlardır. Bu ülke söz konusu kararı AB'ye üye olmadan çok uzun bir süre önce kabul etmiştir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi²⁵¹, AB'ye 2004'te üye olmuştur. Fakat Ermeni Soykırımının kabul edildiği tarih 1982 yılıdır.

Parlamento'nun aldığı karar şöyledir: "Ermeni halkına karşı işlenmiş, soykırım boyutunda olan ve Ermenileri ata topraklarından söküp atan suççu nefretle not eder ve açıkça kınar."²⁵² Kararın devamında ise, 1974'teki Kıbrıs Barış Harekâtı'na atıf yapılmış ve burada işlenen "suçlar" konusunda harekete geçilmesi istenmiştir. Ermeni soykırımı iddialarını ilk tanıyanın, 1982 bu yönde aldıkları karar ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi olduğuna dikkat çekilen bir raporda²⁵³, Rumların 1912 yılında Kıbrıs Türkleri'ne yönelik katliamlara başladığı vurgulandı.²⁵⁴

Ülkenin bu kararı kabul etmesinden daha da önemli olan ve tezin konusunu doğrudan ilgilendiren açıklama Hristofyas'dan²⁵⁵ gelmiştir. O sırada Güney Kıbrıs Rum yönetimi Meclis Başkanı olan Dimitris Hristofyas, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmeden önce sözde Ermeni soykırımı iddialarını tanıması gerektiğini ileri sürmüştür.²⁵⁶ Bu açıklamadan da

²⁵⁰ A.g.h, 30.06.2010.

²⁵¹ Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Ermeni Soykırımını 1982 yılında kabul etmiştir fakat AB üyesi olarak sözde Ermeni soykırımını kabul eden ilk ülke Yunanistan'dır. Uruguay ise sözde Ermeni soykırımını dünyada kabul eden ilk devlettir.

²⁵² "Cyprus House of Representatives Resolution", 29 Nisan 1982, (Erişim) http://www.armenian-genocide.org/Affirmation.150/current_category.7/affirmation_detail.html, 12.12.2009.

²⁵³ Ankara Ticaret Odası'nın 2006 yılında hazırladığı raporun başlığı "Katliam ve Soykırım Sicil Raporu"dur.

²⁵⁴ "Elleri Kanlı Dokuz Avrupalı", Tercüman Gazetesi, 15 Ekim 2006, TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü, 26.03.2010.

²⁵⁵ Açıklamanın yapıldığı sene olan 2004'te Hristofyas, Güney Kıbrıs'ın Meclis Başkanı'ydı, 2009 yılında ise Cumhurbaşkanı seçildi.

²⁵⁶ "Türkiye önce Soykırımı Tanısın", 21 Ekim 2004, Star Gazetesi, TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü, 26.03.2010.

anlaşılacağı üzere, bugün Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Cumhurbaşkanı olan Hristofyas, AB ve Ermeni Sorunu konusundaki tutumunu açıkça belli etmiştir.

4.10. SLOVAKYA

Slovakya; Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Litvanya, Letonya, Malta, Polonya ve Slovenya ile aynı zamanda, 2004 yılında, AB üyesi olmuştur. Yukarıda sayılan ülkelerden sadece üçü Ermeni Soykırımı'nı tanıyan kararlar almıştır. Fakat bu ülkelerin söz konusu konuda kararlı olmaları ve söz sahibi olmaları sorununun AB ajandasına girmesini sağlamıştır.

Slovakya da sözde soykırımı tanıyan ülkelerden biridir. Karar, AB'ne üye olunduktan²⁵⁷ kısa bir süre sonra alınmıştır. 30 Kasım 2004'te Slovakya Parlamentosu'nda şu ifadeler kullanarak kabul edilmiştir:

*Slovak Ulusal Meclisi, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan yüz binlerce Ermeni'nin yaşamını yitirdiği 1915'de yapılan Ermeni soykırımını tanır ve bunu insanlığa karşı işlenmiş bir suç olarak kabul eder.*²⁵⁸

Kararın alınması bir ölçüde şaşırtıcı değildir, zira Slovakya da AB üyeliğinin verdiği bir durumla, bu kararı kabul etmiştir. Başka bir deyişle, AB üyesi olup, Ermeniler aleyhinde karar alan çok az devlet vardır.

Kararın alınmasından sonra, Türkiye Dışişleri Bakanlığı, bir protesto açıklaması yayımlamıştır. Açıklama şöyledir:

Slovakya Ulusal Meclisi, bir siyasi partinin oldu bittisiyle, 30 Kasım 2004 tarihinde, 1915 yılında meydana gelen trajik olayları soykırım olarak kabul ettiğine dair bir karar almıştır. Bunu esefle karşılıyor ve kınıyoruz. Başkalarına ait tarihin tartışmalı dönemlerine

²⁵⁷ Slovakya'nın Avrupa Birliği'ne üye oluş tarihi 1 Mayıs 2004'tür.

²⁵⁸ "Slovakya Ulusal Meclisi Kararı", **Dışişleri Bakanlığı Arsivi**.

*ilişkin yargıda bulunmak ulusal parlamentoların görevleri ve sorumlulukları arasında olamaz.*²⁵⁹

Slovakya'nın bu kararı kabul etmesi, ülke için yeterli olmamıştır. 2008 yılında çıkan haberlere göre, Fransa ve İsviçre'de olduğu gibi, Slovakya Hükümeti de ülkede soykırımın inkârını suç sayacak bir kanun hazırlamaktadır. Bu konudaki açıklamayı Erivan'ı ziyaret eden Slovakya Başbakanı ve Adalet Bakanı Stefan Karapin yapmıştır. Hükümetin girişimiyle parlamentoya gönderilen 'Soykırım İnkârı' ile ilgili yasa tasarısının bütün soykırım olaylarını kapsayacağı söylenmiştir.²⁶⁰

4.11. LİTVANYA

Tezin bu bölümünde yer alan son ülke Litvanya olacaktır. Litvanya Parlamentosu, AB'ne üye olduktan sadece bir sene sonra Ermeni Soykırımını tanıyan kararı almıştır. Bu karar, 15 Aralık 2005'te alınmış, 1915'te olan olayların kınandığı belirtilmiş ve soykırımı Türkiye'nin de tanımasını istemiştir.²⁶¹

Kararın çıkmasından sonra Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı açıklamada, parlamentoların tarihin tartışmalı dönemlerine ilişkin hüküm verme görevi olmadığını, tarihin tarihçiler ve bu kararın ne Türkiye ne de Litvanya arasındaki ilişkilere, ne de Türkiye-Ermenistan arasındaki ilişkilerin normalleşme sürecine olumlu yansımaları olmayacağını bildirmiştir.²⁶²

²⁵⁹“Slovakya Ulusal Meclisi'nin 30 Kasım 2004 Tarihinde Aldığı Karar Hakkında Hükümet Açıklaması”, 2 Aralık 2004, (Erişim) http://www.mfa.gov.tr/slovakya-ulusal-meclisi_nin-30-kasim-2004-tarihinde-aldigi-karar-hakkinda-hukümet-aciklamasi_-2-aralik-2004.tr.mfa, 10.12.2009.

²⁶⁰“Slovakya'da 'soykırım inkârı' suç oluyor”, 28 Mayıs 2008, (Erişim) <http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?aType=HaberDetay&Kategori=dunya&ArticleID=760091&Date=28.05.2008>, 11.12.2009.

²⁶¹Ömer Engin LÜTEM, “Lozan'dan Günümüze Ermeni Sorunu”, (Erişim) http://www.eraren.org/bilgibankasi/tr/index1_1_3.htm, 11.12.2009

²⁶² A.g.m, 11.12.2009

4.12. İSVİÇRE

Coğrafi olarak Avrupa kıtasının içinde bulunmasına karşın AB üyesi olmayan İsviçre, Avrupa Birliği içinde Ermeni Sorunu konusunda aktiftir. İsviçre 2003 yılında Ermeni Soykırımını tanıyan bir tasarı kabul etmiştir. Böylece, İsviçre, Fransa'dan sonra sözde Ermeni soykırımını Batı Avrupa Parlamentosunda resmen tanıyan ikinci ülke olmuştur.²⁶³ Tasarı İsviçre'nin Vaud Kantosu'nun Parlamentosunda kabul edilmiştir.²⁶⁴ Bu tasarının kabul edilmesi ülkenin resmi kararlarında da yer almaktadır:

*İsviçre Milli Konseyi (Parlamentosu) 1915 Ermeni soykırımını tanıır. Federal Konseyden (hükümetten) bu tanımayı not etmesini ve mutlak diplomatik yollarla iletmesini ister.*²⁶⁵

Aynı yazının devamında da, İsviçre Parlamentosu'nun sözde Ermeni soykırımını tanıdığı, fakat Hükümetin kendisinden ve Türkiye'den böyle bir tanıma yapmasını istemediği belirtilmektedir.²⁶⁶

Ermeni Soykırımı tasarısının kabul edilmesi iki ülke arasındaki dış ilişkileri de bozmuştur. Tasarının kabul edilmesi sonucunda Türkiye, İsviçre'ye sert bir tepki göstermiş ve İsviçre Dışişleri Bakanı Micheline Camly-Rey'in 6 Ekim tarihinde Türkiye'ye yapacağı ziyareti askıya almıştır.²⁶⁷ Basında yer alan haberlerde ise ilişkilerin kötü etkileneceğine dair ifadeler kullanılmıştır. İsviçre yayın organlarından Swissinfo bu karardan önceki

²⁶³ Sedat LAÇİNER, **Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası**, Ankara, USAK Yayınları, 2008, s. 415.

²⁶⁴ Yusuf SEKİ, **Dış Basında Ermeni Meselesi (199-2003)**, Ankara, Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, 2004, s. 176.

²⁶⁵ Ömer. E. LÜTEM, "Olaylar ve Yorumlar", **Ermeni Araştırmaları: Üç Aylık Tarih, Politika ve Uluslararası İlişkiler Dergisi**, cilt 3, sayı:11, Sonbahar 2003, s. 22-23,

²⁶⁶ A.g.m, s.23.

²⁶⁷ Yusuf SEKİ, **Dış Basında Ermeni Meselesi (1999-2003)**, Ankara, Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, 2004, s. 176.

tasarıların Türkiye-İsviçre ilişkilerine zarar vermesinden korkulduğu için geçmediğini hatırlatmıştır.²⁶⁸

İsviçre Meclisi'nde alınan kararlar, hukuki açıdan alınacak kararlar için bir dayanak yaratmıştır. Türk Tarih Kurumu eski Başkanı olan Yusuf Halaçoğlu Mayıs 2004'de Türkgücü Derneği tarafından Winterhur'da düzenlenen bir konferansta Ermeni iddialarının aksini savunan bir tebliğ verince İsviçre makamları Halaçoğlu hakkında tutuklama kararı çıkardı ve Kırmızı Bülten'le aramaya başladı.²⁶⁹ Bu hadise üzerinden fazla bir zaman geçmeden başka bir Türk vatandaşı ve siyasetçisi Doğu Perinçek de İsviçre'de yargılanmıştır. Perinçek, 2005 yılında Lozan'da yaptığı konuşmada "soykırımı inkâr etti" diye yargılanmış, suçlu bulunmuş, verilen hapis cezası ise para cezasına çevrilmiştir.²⁷⁰

Halaçoğlu ve Perinçek dışında, 2007 yılında ülkede Atatürkçü Düşünce Derneği'nin düzenlediği toplantıda Ermeni soykırım iddialarını "emperyalist bir yalan" olarak tanımlayan üç Türk daha tutuklanmıştır.²⁷¹ Karara itiraz eden Türkler, konuyu bir üst mahkemeye taşımaya karar vermişlerdir. Böylece, 2010 yılında görülen davada, İsviçreli hâkim sanıklara İsviçre'de Ermeni soykırımı yapılmamıştır demenin suç olduğunu ifade etmiştir. Başka bir ifadeyle, Ermeni Sorunu İsviçre'de tanınmış ve hâkim de bu sorunu reddetmenin suç olduğunu davada tekrar etmiştir. Bu durum, AB üyesi olmayan İsviçre'nin, Ermeni Sorunu'nu ne kadar önemseydiğini göstermektedir.

²⁶⁸ Sedat LAÇİNER, **Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası**, Ankara, USAK Yayınları, 2008, s. 416.

²⁶⁹ Sedat LAÇİNER, "İsviçre ve Ermeni Sorunu: Tuhaf bir Arabulucu," 14-02-2010. (Erişim) <http://www.usakgundem.com/yazar/1430/%C4%B0svi%C3%A7re-ve-ermeni-sorunu-tuhaf-bir-arabulucu.html>, 14.04.2010.

²⁷⁰ Sedat LAÇİNER, **Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası**, Ankara, USAK Yayınları, 2008, s. 420.

²⁷¹ Sedat LAÇİNER, "İsviçre ve Ermeni Sorunu: Tuhaf bir Arabulucu," 14-02-2010. (Erişim) <http://www.usakgundem.com/yazar/1430/%C4%B0svi%C3%A7re-ve-ermeni-sorunu-tuhaf-bir-arabulucu.html>, 14.04.2010.

İsviçre Mahkemesinde yargılanan Türkler dışında, ülkede Ermeni Sorunu'na dair birçok haber İsviçre basınında birçok haber yer almıştır. Gazetelerdeki başlıklar Dışişleri Bakanı'nın ziyaretini iptal ettiği, bu iptalin Ankara'nın tepkisinden kaynaklanan zorunlu bir durum olduğu gibi ifadeler kullanılmıştır. En ilginç yorum ise Le Temps gazetesinden gelmiştir. Gazete konuyla ilgili olarak, "AB yolundaki Türkiye'nin bu davranışıyla kendi önünü tıkadığı" yorumunu yapmıştır²⁷².

AB üyesi olmamasına rağmen, İsviçre Hükümeti'nin böyle bir kararı kabul etmesi Türkiye'nin müzakere sürecini daha da zora sokmuştur. Zira böyle bir kararın kabul edilmesi, Türkiye için başka tehlikeler de yaratmaktadır. Karar öncelikli olarak, Fransa'da olduğu gibi, soykırımı reddedenlere ceza getirebilir.²⁷³ Diğer bir deyişle, İsviçre'de yaşayan kişiler, "1915 olayları Ermeni Soykırımı olarak tanımlanamaz" dedikleri andan itibaren cezalı konuma düşeceklerdir çünkü 2003 tarihinden itibaren, soykırımın kabul edildiği bir yasa İsviçre Anayasa'sında yer almaktadır. Bir diğer tehlike ise, kararın diğer ülkeler için emsal teşkil etme olasılığıdır.²⁷⁴ Böyle bir durumda Türkiye'nin yapabilecekleri daha da sınırlanacaktır çünkü AB üyesi ülkeler Ermeni soykırımının kabulü için Türkiye'ye daha çok baskı yapacaklar ve böylece Türkiye'nin üyelik takvimi daha da uzayacaktır.

Yukarıda ele alınan tüm ülkelerde görüldüğü üzere, Ermeni Sorunu, Türkiye'nin hem AB üyeleri ile olan ilişkilerini hem de AB sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun yanı sıra, Ermeni Sorunu, Türkiye'nin AB üyesi olan ülkeler ile olan ilişkilerini de etkilemektedir. Çoğu ülkede alınan kararlardan sonra, ilişkiler ticari ve diplomatik düzeyde kesintilere uğramıştır. Bazı güçlü ülkelerde ise (Fransa ve İsviçre gibi), alınan kararlar bir üst düzeye taşınarak, Ermeni Soykırımı'nı inkar etmenin suç sayılacağı kararlar çıkartılmıştır.

²⁷² Yusuf SEKİ, **Dış Basında Ermeni Meselesi (1999-2003)**, Ankara, Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, 2004, s. 176.

²⁷³ Ömer. E. LÜTEM, "Olaylar ve Yorumlar", **Ermeni Araştırmaları: Üç Aylık Tarih, Politika ve Uluslararası İlişkiler Dergisi**, cilt 3, sayı:11, Sonbahar 2003, s. 23.

²⁷⁴ A.g.e., s.23.

Şu anda AB üyesi olarak Ermeni Soykırımı'nı tanıyan 12 ülke bulunmaktadır. Birliğin günümüzdeki üye sayısının 27 olduğu düşünülürse, soykırımı tanıyan ülke sayısı, Birliğin yarısına denk gelmektedir. Bu durum da Türkiye için çok olumsuz bir durum oluşturmaktadır.

SONUÇ

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde Ermeni Sorunu, Türkiye'nin Avrupa Birliği müzakere sürecinde devam eden bir meseledir. 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile Türkiye, Avrupa Birliği'ne kesin üyeliği amaçlamıştır. Yaklaşık 40 seneyi aşkın bir süredir devam eden Türkiye'nin Avrupa Birliği yolculuğunda, Ermeni Sorunu en önemli engellerden biri olarak Türkiye'nin karşısına çıkmıştır. Bu yolculuk içinde Ermeni Sorunu, Türkiye'nin hem Avrupa Birliği üyeliğini hem de diğer ülkelerle olan dış ilişkilerini olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir.

Tezin ilk bölümünde; Türkiye'nin Avrupa Birliği sürecine dahil olması ele alınmıştır. 1959 yılında başlayan başvuru, 1963 yılında Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında imzalanan anlaşma ile resmiyete dökülmüştür. Bu anlaşmaya göre Türkiye, Birliğe üyelik sürecinde Ankara Antlaşması'nı temel olarak kabul edecek ve en son aşamada Birliğe üye olacaktır. Türkiye halen Birliğe üye olamadığı için Ankara Anlaşması bugün de geçerliliğini korumaktadır. Bu sırada 1993 yılında Birliğin kabul ettiği Kopenhag Kriterlerinin de Avrupa Birliği'ne üye olacak diğer aday ülkelere de uygulanması kararı kabul edilmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'ye hem Kopenhag Kriterlerini hem de Ermeni Soykırımını kabul etme şartı dayatılmıştır. Bu uygulamanın diğer aday ülkelere uygulanandan farklı olması ise Ermeni Sorunu'ndan kaynaklanmaktadır. İlerleme Raporları, 2000 senesinden itibaren Türkiye'de de uygulanmaya başlamıştır.

Tezin ikinci bölümünde, Ermeni Meselesi'nin nasıl ortaya çıktığı, bu sorunun nasıl tanımlandığı ve Türkiye'nin dış ilişkilerini nasıl etkilediği incelenmiştir. Sözü edilen dış ilişkiler, AB üyesi ülkeler ile Türkiye arasında yaşananları kapsamaktadır. Bu konuya en çok önem veren ülke olan Fransa'da hatırı sayılır bir Ermeni nüfusu yaşamaktadır. Dolayısıyla bu konuyla en çok ilgilenen ülkelere olan Fransa, hem Türkiye'nin AB üyeliğine karşıdır hem de 1915 yılında yaşanan olayları soykırım olarak değerlendirmektedir. Diğer üye ülkelere farklı olarak Fransa Meclisi'nden

soykırımı kabul etmemeyi suç sayan bir kanun da çıkmıştır. Ermenistan ile Fransa'nın dış ilişkilerinin de gelişmiş olması, Fransa'nın Türkiye'ye karşı olan tavrını da açıkça ortaya koymaktadır. Bir diğer AB kurucu üyesi olan Almanya da konuya dikkatli bir şekilde yaklaşmaktadır zira İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan Yahudi Soykırımı, çoğu zaman 1915 olayları ile bir tutulmaktadır. Türkiye'nin AB üyeliğini esasen desteklemeyen Almanya, 2005 yılında aldığı karar ile Ermenilerin 1915 yılında zorla göçe zorlandıklarını ve ülkenin bunu hatırladığını ima etmektedir. Dolayısıyla, Almanya da Türkiye'yi kısmen soykırım işlemekle suçlamaktadır. Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin Türkiye'ye karşı olan tavırları bilinmekte olup, bu iki ülkenin de AB üyesi oluşu Yunanistan'ın Avrupa Parlamentosu içindeki etkisini arttırmaktadır. Tez içinde yer alan ve AB üyesi olmayan tek ülke olan İsviçre, bu durumuna rağmen Ermeni Sorunu'nda aktif rol oynayan bir ülkedir. Bunun en büyük göstergesi ise bu ülkenin; Fransa'dan sonra Avrupa'da Ermeni Soykırımının suç saymayanları suçlu olarak kabul eden ikinci ülke olmasıdır. Belçika Parlamentosunda alınan kararın tarihi 1998 yılı olup, bu tarih AB üyesi ülkelerin içinde en erken alınan tarihlerden biridir. Bu kararda da 1987 yılında Ermeni Sorunu'nu AB ajandasına sokan karara atıf yapmaktadır. 2004 yılında AB Dönem Başkanı olan Hollanda'nın aynı yıl içinde sözde Ermeni Soykırımını tanıması da ironik bir durumdur. Hollanda'nın da İsveç ve Fransa gibi, soykırımı tanımamayı suç sayan bir kanun çıkardığı da belirtilmelidir. Diğer bir üye ülke olan İtalya, 2000 senesinde sözde Ermeni Soykırımını kabul eden bir kanun çıkarılmıştır. İtalyan Meclisi'nin aldığı kanunun, 2000 senesi için yazılan Türkiye İlerleme Raporu'nun yayınlanmasından bir gün sonrası oluşu, İtalya'nın Ermeni Sorunu konusunda düşündüklerini açıkça ortaya koymaktadır. Polonya 2005 yılında, İsveç Parlamentosu ise 2010 yılında Ermeni Soykırımı iddialarını kabul etmiştir. Slovakya'nın 2004 yılında, Litvanya'nın ise 2005 yılında Türkiye aleyhine kabul ettiği kanunlar da Türkiye'nin bu ülkelerle olan dış ilişkilerini ve AB sürecini olumsuz olarak etkilemiştir.

Tezde, Ermeni Sorununun Avrupa Birliği belgelerine nasıl yansıdığı ve bu durumun Türkiye'nin AB üyesi olan ülkelere yönelik dış politikasını nasıl etkilediğine dair bazı sonuçlara varılmıştır. Buna göre, her aday ülke için yayınlanan İlerleme Raporları, aday ülkelerin müzakere sürecinde yaşadığı ilerlemeleri veya olumsuzlukları ifade etmektedir. Bu raporların yayınlanması, aday ülkenin AB üyesi olmasına kadar devam etmektedir. Buna göre, Türkiye için yayınlanan İlerleme Raporları, tam olarak on seneden beri devam etmektedir. Ermeni Sorunu 2000 yılında Türkiye için yayınlanan ilk İlerleme Raporu'nda doğrudan yer almaktadır. Daha sonraki yıllarda Avrupa Birliğinin kabul ettiği İlerleme Raporlarında 1987 yılında Avrupa Parlamentosunda kabul edilen ve Ermeni Soykırımı kararı olarak bilinen bu karara atıflar yapıldığı görülmektedir. Yayınlanan raporların bazı senelerinde soykırımı sözcüğü doğrudan kullanılmakla birlikte, diğer senelerdeki raporlarda Türkiye'nin Ermenistan ile olan ilişkilerini "normalleştirmesi" ve Türkiye'den Ermenistan kara sınırını açması talep edilmektedir. Diğer bir deyişle AB yetkilileri, Türkiye'den "soykırımı" kabul etmesini, Ermenistan ile ilişkilerini düzeltmesini ve Türkiye'nin ancak bu şekilde AB üyeliğine alınabileceğini ifade etmektedirler.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa Ermeni Sorunu olarak bilinen mesele, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği ve müzakere sürecinde engelleyici bir rol oynamaktadır. Birliğin 1993 yılında kabul ettiği Kopenhag Kriterleri, her aday ülkenin yerine getirmesi gereken kriterler olarak belirtilmektedir. Türkiye'nin bu kriterleri sağladığı 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi'nde ifade edilmiş olmasına rağmen Türkiye'nin AB üyesi olarak kabul edilmemesi, süreçteki Ermeni Sorununun varlığına işaret etmektedir. Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkan ülkelerin birçoğu AB üyesidir ve bu ülkeler aynı zamanda 1915 yılında yaşanan olaylarda Türkiye'nin Ermenilere bir soykırım uyguladığını düşünmektedirler. **Soykırımın yaşandığını düşünen ülkelerin sayıları arttıkça Türkiye'nin bu ülkeler ile olan ilişkileri de aksamaktadır.** Bu sebeple diğer aday ülkelere farklı olarak, Türkiye'nin AB üyesi olabilmeden önce "soykırım işlediğini" kabul

etmesi gerektiği İlerleme Raporlarında dolaylı olarak belirtilmektedir. Raporlarda yer alan ifadeler genellikle Türkiye'nin soykırımı kabul etmediği ve bu durumun Güney Kafkasya'daki güven ortamını bozduğu şeklindedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AÇIK, Eşref Hilmi, **Geçmişten Günümüze Türkiye-Fransız İlişkileri**, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2008.

AYDAL, Doğan, **Türkiye ve Avrupa Birliği**, Kurtuluş Yayıncılık, Ankara, 1998.

AYKAÇ, Mustafa, PARLAK, Zeki, **Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri**, Elif Kitapevi, İstanbul, 2002.

BAYZAN, Ali Rıza, **Misyonerin Soykırım Oyunu**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2. Baskı, 2006.

CABBARLI, Hatem, **Ermeni Araştırmaları 2. Türkiye Kongresi Bildirileri II. Cilt**, Asam Yayınları, Ankara, 2007.

Dokuz Soru ve Cevapta Ermeni Sorunu, Dış Politika Enstitüsü, Meteksan Yayıncılık, Ankara, 1983.

EVREN, Gürbüz, **Ermeni Sorunundaki Çıkar Odakları**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2002.

GÖZTEPE, Ece, **Avrupa Birliği'nin Siyasal Bütünleşmesi ve Egemenlik Yetkisinin Paylaşılması Sorunu**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008.

GÜNUĞUR, Haluk, **Avrupa Birliği**, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi Yayını, Ankara, 2007.

KADIOĞLU, Beyhan, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorunu**, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, 2006.

KARLUK, Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Yayınları, İstanbul, 9. Baskı, 2007.

KILIÇ, Murat, **Türkiye Avrupa Birliği Siyasi İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi (1951- 2005)** Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, (Erişim) <http://tez2.yok.gov.tr/>, 10 Haziran 2011.

KILIÇ, Ramazan, **Türkiye- AB İlişkileri ve Gümrük Birliği-Ekonomik Entegrasyon Teorisi Gümrük Birliği Teorisi**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1. Basım, 2002.

KORTANTAMER, Betül, **Avrupa Birliği'nde Siyasal Birlik Düşüncesi ve Geçirdiği Evreler**, Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Ankara, 2011.

KÖSE, İsmail, **Tarihsel Süreçte Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Stratejisi Dinamikleri**, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2001.

LAÇİNER, Sedat, **Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası**, USAK Yayınları, Ankara, 2008.

LEE, Ki Young, **Ermeni Sorununun Doğuşu**, TC. Kültür Bakanlığı Başvuru Kitapları Dizisi/49, Ankara, 1999.

LÜTEM (Der.), Ömer Engin, **Ermeni Sorunu: Temel Bilgi ve Belgeler**, ASAM Yayınları, Ankara, 2007.

SEKİ, Yusuf, **Dış Basında Ermeni Meselesi (1999-2003)**, Ankara, Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, 2004.

SOMUNCUOĞLU, Sadi, **Gümrük'te Kuşatma**, Yeni Avrasya Yayınları, Ankara, 2002.

ŞİMŞİR, Bilal N., **Ermeni Meselesi 1774-2005**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1. Baskı, 2005.

TATOĞLU, Emin, **Avrupa Birliğinin Tarihsel Gelişimi (1951- 1995)**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2006.

TECER, Meral, **Avrupa Birliği ve Türkiye, Sorular ve Yanıtlar**, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara, 2007.

URAS, Esat, **Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi**, İstanbul, 1987.

ÜLGER, İrfan Kaya, **Avrupa Birliği'nin ABC'si**, Sinemis Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2007.

MAKALELER

"17 Aralık AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi Sonuçları", T.C. Dışişleri Bakanlığı Türkçe Tercümesi, (Erişim) <http://www.mfa.gov.tr/17-aralik-ab-devlet-ve-hukumet-baskanlari-zirvesi-sonuclarinin-turkce-tercumesi.tr.mfa>, 11 Mart 2010.

"2004 Enlargement Strategy Paper, 06.10.2004", (Erişim) http://ec.europa.eu/enlargement/key_documents/index_en.htm, 13 Temmuz 2011.

"AB'nin Katliam ve Soykırım Sicili Raporu", 14 Ekim 2006, (Erişim) <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=785&l=1>, 10 Aralık 2010.

AKDEMİR, Erhan, "Özel: Polonya: Ermeni Soykırımı iddiaları Türkiye'nin AB sürecinde koşul olamaz." 6 Haziran 2006, (Erişim) www.abhaber.com/haber.php?id=12523, 11 Aralık 2009.

AKDEMİR, Erhan, "Turkey's EU Bid and the Armenian Problem", (Erişim) www.abmerkezi.org.tr/article1.php, 12 Şubat 2010.

AKDEMİR, Erhan, "YORUM-Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci ve Ermeni Sorunu", 2 Mayıs 2006, (Erişim) <http://www.abhaber.com/haber.php?id=11337>, 10 Eylül 2009.

AKDOĞAN, Kasım, “Ermenistan Sınırı Zorluyor-3”, 16 Ocak 2008, (Erişim) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Makaleler&MakaleNo=2902>, 1 Şubat 2010.

ALAS Enver, ÜNSAL Turan, YILDIZ İbrahim, “İsveç Parlamentosu, Ermeni Soykırımını Onayladı” 11 Mart 2010, Doğan Haber Ajansı, Dış Haberler, (Erişim) <http://www.dha.com.tr/n.php?n=isvec-parlamentosu-tasariyi-kabul-etti-2010-03-11>, 30 Haziran 2010.

“Anlaşmazlıklar bir kenara bırakıldı”, 03 Eylül 2009, Cumhuriyet Gazetesi, TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü, 26 Mart 2010.

“Avrupa Birliği, Schuman Bildirgesi-Avrupa Günü, 9 Mayıs 1950”, (Erişim) http://www.belgenet.com/arsiv/ab/schuman_bildirgesi.html, 11 Temmuz 2010.

“Avrupa Komisyonu, Türkiye 2007 İlerleme Raporu”, (Erişim) http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/turkey_progress_reports_en.pdf, 16 Kasım 2009, s.73.

“Avrupa Komisyonu, Türkiye 2008 İlerleme Raporu”, (Erişim) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=42210&l=1>, 27 Mart 2010, s.7.

“Avrupa Komisyonu, Türkiye 2009 İlerleme Raporu”, (Erişim) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=43616&l=1>, 27 Mart 2010, s.18.

“Avrupa Komisyonu, Türkiye 2010 İlerleme Raporu”, (Erişim) http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlерlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf, 28 Mart 2010, s.21.

"Belçika'da Ermeni Soykırımı konusu yeniden gündeme geliyor", Hürriyet Gazetesi, 11 Mayıs 2005, (Erişim) <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=4396381>, 9 Şubat 2010.

“Belçika, Türkiye ve Kıbrıs Konusu”, Kıbrıs Haber Ajansı: İngilizce Haberler, 9 Aralık 2008, (Erişim) <http://zeus.hri.org/news/cyprus/cna/2009/09-12-08.cna.html#02>, 9 Şubat 2010.

“Belgium Senate Resolution 1-736/3 concerning the 1915 Genocide of Armenians living in Turkey”, 26 Mart 1998, (Erişim) http://www.armenian-genocide.org/Affirmation.148/current_category.7/affirmation_detail.html, 10 Mayıs 2010.

“Brüksel Zirvesi (16-17 Aralık 2004)”, (Erişim) <http://www.mfa.gov.tr/bruksel-zirvesi--16-17-aralik-2004.tr.mfa>, 13 Temmuz 2010.

CAN, H. İbrahim, "Fransa, Türkiye'nin AB üyeliğine neden karşı", 18 Nisan 2009, (Erişim) <http://www.yeniasya.com.tr/2009/04/18/yazarlar/hic.htm>, 9 Şubat 2010.

“Council of the European Union, Presidency Conclusions”, Luxembourg, 12-13 Aralık 1997, (Erişim) http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0008.htm, 9 Haziran 2010.

“Cyprus House of Representatives Resolution”, 29 Nisan 1982, (Erişim) http://www.armenian-genocide.org/Affirmation.150/current_category.7/affirmation_detail.html, 12 Aralık 2009

ÇOLAKOĞLU, Selçuk; ERDAL, Leman, “Siyasi Kriterler Açısından Yunanistan, Polonya ve Türkiye'nin AB üyelik sürecinin değerlendirilmesi”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 2, Bahar: 2007, s. 74.

EKŞİ, Özgür, “Soykırımı Yargılama AB Mahkemelerine”, 12 Haziran 2007, (Erişim) <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/6691012.asp>, 26 Mart 2010.

“Enlargement Strategy and Main Challenges 2008-2009, 5 Kasım 2008”, (Erişim) http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/index_en.htm, 12 Mart 2010, s. 60.

(Erişim) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46224&l=1>, 14 Ekim 2009.

(Erişim) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=45628&l=1>, 24 Ocak 2009.

(Erişim) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=109&l=1>, 11 Temmuz 2011.

(Erişim) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=105&l=1>, 11 Temmuz 2011.

(Erişim) <http://www.ermenisorumu.gen.tr/turkce/yanitlar/yanit3.html>, 27 Nisan 2010.

“Ermeni Dosyası-5: Ermeniler tarih boyu hep ihanet ettiler”, 24 Ekim 2005, Ortadoğu Gazetesi Yazı Dizisi, TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü, 26 Mart 2010.

“Ermeni Yasa Teklifi Kabul Edildi.” 12 Ekim 2006, (Erişim) <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/10/12/siy100.html>, 11 Nisan 2010.

“Ermenistan: Türkiye ile Önşartsız İlişkiye Hazırız”, Yeni Şafak, 24 Aralık 2006, (Erişim) <http://yenisafak.com.tr/Politika/?t=24.12.2006&c=2&i=21102>, 26 Mart 2010.

“European Parliament, Committee on Foreign Affairs, Human Rights, Common and Defence Policy, A5-0028/2002”, Report on the Communication from the Comission to Council and the European Parliament on the European Union’s Relations with the South Caucasus, Under the Partnership and Cooperation Agreements”, 28 Ocak 2002, (Erişim) <http://www.europarl.europa.eu/portal/en>, 17 Nisan 2010.

“European Parliament, P6_TA(2004)0096, Turkey’s Progress Towards Accession”, 15 Aralık 2004, (Erişim) <http://www.europarl.europa.eu/portal/en>, 16 Mayıs 2010.

“European Parliament resolution on the opening of negotiations with Turkey, 28-10-2005”, (Erişim) <http://www.europarl.europa.eu/portal/en>, 10 Mart 2010.

“European Parliament, P6_TA(2006)0381, “Turkey’s Progress Towards Accession”, 27 Eylül 2006, (Erişim) <http://www.europarl.europa.eu/portal/en>, 2 Ocak 2010.

“Fransa: Türkiye, AB üyeliği için Ermeni Soykırımını Tanımalı”, 10 Mayıs 2005, (Erişim) www.abhaber.com/haber.php?id=5055, 19 Aralık 2009.

GEZGİN, Suat, “Ermeni Soykırım Yasası Bağlamında Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Değerlendirilmesi”, **Müdafaa-i Hukuk Dergisi**, Şubat 2001, Sayı 31, (Erişim) <http://www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/makaleler/makale14.html>, 15 Kasım 2009.

“Greece (Hellenic Republic) Resolution 2397/1996”, 25 Nisan 1996, (Erişim) http://www.armenian-genocide.org/Affirmation.156/current_category.7/affirmation_detail.html, 10 Nisan 2010.

“Helsinki Avrupa Zirvesi Sonuç Bildirgesi”, (Erişim) http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html, 9 Temmuz 2010.

“İsveç'te "Ermeni soykırımı" iddiası kabul edildi”, 11 Mart 2010, İhlas Haber Ajansı, (Erişim) <http://www.ihha.com.tr/haber/detay.aspx?nid=112326&cid=4,30> Haziran 2010.

“İsveç Parlamentosu Kararı, 11 Mart 2010”, (Erişim) http://www.armenian-genocide.org/Affirmation.414/current_category.7/affirmation_detail.html, 30 Haziran 2010.

KARAGÜL, Soner, “Avrupa Birliği ve Ermeni Sorunu”, **Ermeni Araştırmaları**, Sayı 8, Kış 2003, (Erişim) <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Dergilcerik&IcerikNo=144>, 11 Ekim 2009.

KASIM, Kamer, "Ermeni sorunu ve AB süreci (I)", (Erişim) <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=166916>, 17 Aralık 2010.

KAVALLALI, Murat, "Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri ile İlişkileri", Ankara, 2005, (Erişim) <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kavalalim/genislem.pdf>, 12 Temmuz 2011, s. 1-97.

KESKIN, Hakkı, "AB memnun oldu", 3 Eylül 2009, Cumhuriyet Gazetesi, (Erişim) http://www.cihandura.com/index.php?option=com_content&task=view&id=433&Itemid=110, 26 Mart 2010.

"Kopenhag Zirvesi (12-13 Aralık 2002)", (Erişim) <http://www.mfa.gov.tr/kopenhag-zirvesi-12-13-aralik-2002.tr.mfa>, 13 Temmuz 2010.

"Kopenhag Avrupa Konseyi Zirve Sonuçları 12-13 Aralık 2002", (Erişim) www.ikv.org.tr/pdfs/kopenhagzirvesonuc-tr.pdf, 13 Temmuz 2010.

LAÇINER, Sedat, "Hollanda ve Ermeni Sorunu" 2008, (Erişim) http://www.usakpedia.com/content/Hollanda_ve_Ermeni_Sorunu, 12 Aralık 2009.

LAÇINER, Sedat, "İsviçre ve Ermeni Sorunu: Tuhaf bir Arabulucu," 14 Şubat 2010, (Erişim) <http://www.usakgundem.com/yazar/1430/İsviçre-ve-ermeni-sorunu-tuhaf-bir-arabulucu.html>, 14 Nisan 2010.

LÜTEM, Ömer Engin, "Lozan'dan Günümüze Ermeni Sorunu", (Erişim) http://www.eraren.org//bilgibankasi/tr/index1_1_3.htm, 11 Aralık 2009.

LÜTEM, Ömer Engin, "Olaylar ve Yorumlar", **Ermeni Araştırmaları: Üç Aylık Tarih Politika ve Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Sayı: 4, Aralık 2001-Ocak-Şubat 2002, s. 31.

“Netherlands Parliament Resolution”, 21 Aralık 2004, (Erişim) http://www.armenian-genocide.org/Affirmation.355/current_category.7/affirmation_detail.html, 16 Mayıs 2010.

“Order of The Court of First Instance 17 December 2003”, The Court of First Instance, T-346/03, 17 Aralık 2003, (Erişim) <http://eur-lex.europa.eu/>, 28 Ekim 2010.

PEHLIVANLI Hamit, Saydam Abdullah, Sarınoy Yusuf, Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999.

“Polonya ve Ermeni Sorunu”, (Erişim) http://www.usakpedia.com/content/Polonya_ve_Ermeni_Sorunu, 27 Mart 2010.

REHN, Olli, “Turkey's accession process to the EU”, 27 Kasım 2006, Helsinki, (Erişim) <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/06/747&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 8 Mart 2010.

SARINAY, Yusuf, “Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 11, Sayı 31, Mart 1995, (Erişim) <http://www.atam.gov.tr/index.php?page=dergiicerik&icerikno=808>, 29 Ocak 2011.

“Slovakya Parlamentosu Kararı, 30 Kasım 2004”, (Erişim) http://www.armenian-genocide.org/Affirmation.330/current_category.7/affirmation_detail.html, 10 Aralık 2009.

“Slovakya'da 'soykırım inkârı' suç oluyor”, 28 Mayıs 2008, (Erişim) <http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?aType=HaberDetay&Kategori=dunya&ArticleID=760091&Date=28.05.2008>, 11 Aralık 2009.

“Slovakya Ulusal Meclisi'nin 30 Kasım 2004 Tarihinde Aldığı Karar Hakkında Hükümet Açıklaması”, 2 Aralık 2004, (Erişim) http://www.mfa.gov.tr/slovakya-ulusal-meclisi_nin-30-kasim-2004-tarihinde-aldigi-karar-hakkinda-hukümet-aciklamasi_-2-aralik-2004.tr.mfa, 10 Aralık 2009.

ŞİMŞEK, Ayhan, “Almanya Federal Parlamentosu, Ermeni soykırımı iddialarını kabul etti (Tam metin Türkçe)”, 16 Haziran 2005, (Erişim) <http://home.swipnet.se/kosayan/almanya.htm>, 13 Şubat 2010.

TACAR, Pulat Y, “Avrupa Parlamentosunun 1987 Yılında Aldığı ‘Ermeni Sorununa Siyasal Çözüm’ Başlıklı Kararın Öyküsü”, **Ermeni Araştırmaları: Üç Aylık Tarih, Politika ve Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Sayı:18, Yaz 2005, s. 61-64.

TAVŞANOĞLU, Leyla, “Ermeni Araştırmaları Enstitüsü'nün Direktörü Emekli Büyükelçi Ömer Lütem ile Ermeni sorununu konuştuk”, 17 Mart 2002. (Erişim) <http://www.avim.org.tr/makaletekli.php?makaleid=399>, 24 Ocak 2009.

“Türkiye'nin AB adaylığı sürecinde ilerlemesine yönelik AB Komisyon Raporu, Türkiye ile ilgili temel değerlendirmeler 2002”, 09 Ekim 2002, (Erişim) http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor02_1.html, 8 Mart 2010.

“Türkiye-Avrupa Birliği Katma Protokol (23 Kasım 1970)”, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 28 Aralık 1999. (Erişim) http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_kprotokol.html, 27 Aralık 2008.

“Türkiye-AB ilişkileri Kronolojisi (1959-2009)”, 2007, (Erişim) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=112&l=1>, 27 Aralık 2008.

“Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2004 yılı İlerleme Raporu ve Tavsiye Metni”, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (Erişim) www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2994/ilerle04.pdf, 2004, s. 1-159.

“Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2009, 14 Ekim 2009”, (Erişim)
<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=123&l=1>, 12 Mart 2010.

“Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi 8 Mart 2001”, (Erişim)
<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46226&l=1>, 25 Kasım 2010.

“Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi, 14 Nisan 2003”, (Erişim)
<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kob/2003.pdf>, 25 Kasım 2010.

“Türkiye 2005 Katılım Ortaklığı Belgesi”, (Erişim)
<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46226&l=1>, 25 Kasım 2010.

“Türkiye 2007 Katılım Ortaklığı Belgesi”, (Erişim)
<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46226&l=1>, 25 Kasım 2010.

“Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu”, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Ankara, 2003, s. 122-123.

“Türkiye önce soykırımı tanısın”, Star Gazetesi, 21 Ekim 2004, (Erişim)
<http://www.stargazete.com/politika/turkiye-once-soykirimi-tanisin-haber-25640.htm>, 26 Mart 2010.

“Turkey 2007 Progress Report, 06 Kasım 2007”, (Erişim)
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/turkey_progress_reports_en.pdf, 12 Mart 2010, s. 74.

VERHEUGEN, Günter, “Turkey and the EU towards December 2004”, 17 Haziran 2004, Brüksel, (Erişim)
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/04/309&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, 1 Mart 2010.

YİNANÇ, Barçın, “Hollanda da Ermeni Kartına Oynuyor”, Hürriyet, 24 Aralık 2004, (Erişim)
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=283760>, 12 Aralık 2009.

ÖZET

ERAY, Pınar. Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Ermeni Sorunu, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri 1963'de imzalanan Ankara Antlaşması ile başlamıştır. Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde Türkiye'nin önüne konan engellerden biri de Ermeni Sorunu'dur. Bu tezde öncelikli olarak Avrupa Birliği Müzakere Süreci ve Belgeleri taranmış ve sonuç olarak, bu sorunun Türkiye'ye dayatıldığı sonucuna varılmıştır. Tezin amacı, Türkiye'nin üye olmaya çalıştığı Avrupa Birliği'ne Ermeni Sorunu'nun nasıl katıldığı ve bunun Türkiye'nin AB ülkeleri ile olan ilişkilerini nasıl etkilediğini incelemek olacaktır. Tezin kapsamı ise Ermeni Sorunu'nun Avrupa Birliği belgelerine nasıl yansıdığı ve bu durumun Türk Dış Politikasında yarattığı sonuçlardır. Bunun için tezin ilk bölümünde, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olmak için imzaladığı ilk antlaşma olan Ankara Antlaşması incelenecek ve daha sonra Türkiye'nin ileriki yıllardaki Avrupa Birliği ile olan görüşmelerine yer verilecektir. Tezin ana bölümünü ise Birlik belgelerinde Ermeni Sorununun dolaylı olarak yer alışı ve bu konunun Türkiye'nin üyelik sürecini etkilediği oluşturacaktır. Yapılan araştırmalar sonucunda, varsayımlara uygun bir doğrultuda, Ermeni Sorunu'nun Avrupa Birliği üyelik sürecinde, Türkiye'nin önüne konduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler:

1. Ermeni Sorunu
2. Avrupa Birliği
3. Ankara Antlaşması
4. Kopenhag Kriterleri
5. Ermeni Soykırım İddiaları

ABSTRACT

Eray, Pınar. Turkey's Relations with European Union and the Armenian Question, Master Thesis, Ankara, 2011.

Turkey's relation with European Union has begun with the Ankara Agreement in 1963. One of the obstacles put forward by the Union during the process of negotiations is the Armenian Question. In this thesis primarily European Union and the Negotiating Process documents are scanned and it is concluded that this problem is imposed on Turkey to prevent its membership. The aim of the thesis is to examine how the Armenian Question constitute problem in Turkey's membership and Turkey's Foreign Relations with the members of the Union. The scope of this thesis will include how the Armenian Question is reflected in the European Union's documents and how the Turkish Foreign Policy is related with the question and Turkey's negotiation process. In the first part of this thesis; at first it will be indicated that Ankara Agreement signed in 1963 was the first step in the membership process and the rest of the this part will be focused on the relations between the European Union and Turkey after 1963. The main part of the thesis will talk about the problems Turkey faces during its membership process which the Armenian Question creates between the European Union, Turkey and the other members of the Union, since the Question is indirectly included in the negotiation documents. As a result of research, in accordance with the previous assumptions, it is concluded that the Armenian issue has been put before Turkey in the agenda of the Union.

Key Words:

1. The Armenian Question
2. European Union
3. Ankara Agreement
4. Copenhagen Criteria
5. Armenian Genocide Claims